Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi szakfolyóirat

56. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2009/2

Tartalom

Ajánló

SZÁNTÓ Péter: Új utakon

Cikkek

KOTSIS Tibor – TURINÉ GÁSPÁR Anikó: **Digitális szakdolgozatok a Kodolányi János Főiskolán** 55

MARTON József – PROKNÉ PALIK Mária: **Adatbázis transzformációalapú kereshetőségjavítása: ETO-kereshetőség a BME OMIKK Aleph rendszerében** 65

DRÓTOS László – KŐRÖS Kata – TERNAI Zita: **Adattármustra. Szervezetek** 78

Beszámolók • Szemlék • Referátumok

GABEL, Gernot U.: **A francia egyetemi könyvtárak gyűjteményei és használata 1989 és 2004 között** (Ref.: Papp István) 97

HUTZEL, Evelinde: **Egy elektronikus folyóiratkönyvtár tíz éve** (Ref.: Wéber Katalin) 98

NANA, Turk: **A nyílt hozzáférésű (Open Access) folyóiratok citációs hatóereje** (Ref.: Bánhegyi Zsolt) 101

RHEINER, V. Renee: **Hogyan befolyásolják a teljes szövegű folyóiratok a könyvtárközi kölcsönzésben kért folyóiratcikkek számát?** (Ref.: Burmeister Erzsébet) 103

STURGEON, Roy L.: **Az ALA etikai kódexei** (Ref.: Papp István) ..... (e)

OSORIO, L. Nestor – OTIENO, Andrew W.: **Áttekintés a gyártástechnológiai adatbázisokról** (Ref.: Klein Ágnes) ..... (e)

STOREY, Tom: **Fedezzük fel a WorldCat.org-ot!** (Ref.: Molnár Ivett) ..... (e)

Hírek

Kormányzati dokumentumok automatikus archiválása ● Az EBSCO új zenei adatbázisa ● A GALE új környezet tárgyú kiadványai ● Emerald e-könyvek ● A Swetwise Titlebank kiegészült e-könyvekkel ● A Nature ingyenesen helyezi el cikkeit nyílt elérésű archívumokban ● Obama a net neutralitása mellett áll ki 106

(e) = A TMT e-változatában érhető el.

Scientific and Technical Information
Hungarian journal of library and information science
Vol. 56 • 2009/2

Summaries

KOTSIS, T. – TURINÉ GÁSPÁR, A.: **Introducing an electronic thesis management system at Kodolányi János University College** 55

The DIGIDOK electronic thesis management system was launched at Kodolányi János University College in 2008. This paper presents the technological background of the system, concentrating on software-related issues and highlighting the security possibilities provided by the Adobe pdf files chosen as a format for archiving. The applied solution ensures that the thesis database can only be accessed via the dedicated client computers of the university college branches operating in several cities. If a protected file is transferred from the dedicated client computer onto another computer, it is impossible to view its content. The paper provides detailed instructions on how to dedicate the client computer workstations both in Windows and Linux operating environment. It is demonstrated how to change the security settings of several thousands of pdf files automatically in order to ensure the secure use of the system. The paper also presents the data conversion process between DIGIDOK and the HUNTÉKA integrated library system, used by the University College Library. A summary is given on the challenges of the introduction of DIGIDOK and the new tasks that have emerged from it for the staff of the University College Library.

MARTON, J. – PROKNÉ PALIK, M.: **UDC searchability in the ALEPH 500 integrated library system at the National Technical Information Centre and Library (BME OMIKK)** 65

The paper examines the problem of the computer-based searchability of databases containing both catalogue records and full-text documents. The question arises whether such old and prestigious classification systems as the Universal Decimal Classification should still remain in use in the age of ontologies, machine translation and natural-language context analysis? At the current level of the development of information technologies, the answer is: yes. The next question is, how can good quality controlled and natural-language search tools co-operate in the same search system? The first part of the paper presents the UDC system, as the most popular classification system also used in the countries of Central Europe. The following chapters deal with the differences between free text search solutions and search tools based on classification categories. The application of both types of searches in the same system means a great challenge for librarians. The paper offers one practical solution in the context of the ALEPH 500 integrated library system, a newly created search tool at the National Technical Information Centre and Library (BME OMIKK), operating at Budapest University of Technology and Economics.

DRÓTOS, L. – KŐRÖS, K. – TERNAI, Z.: **Scrutiny of Hungarian databases. Organisations** 78

In the series “Scrutiny of Hungarian databases” independent experts evaluate various Hungarian online content services from the point of vies of their use by libraries.

Kotsis Tibor − Turiné Gáspár Anikó

Digitális szakdolgozatok a Kodolányi János Főiskolán

A Kodolányi János Főiskolán 2008-tól bevezettük a Digidok elektronikus szakdolgozatkezelő rendszert. Ismertetjük a rendszer műszaki hátterét, kiemelve az archiválási formátumként választott Adobe pdf fájlok által nyújtott védelmi lehetőségeket. Bemutatjuk a bevezetés körülményeit, a feltöltő felületet, tapasztalatainkat, illetve kitérünk a Digidok és a Huntéka integrált könyvtári rendszer közötti adatkonverzióra, a megváltozott könyvtári feladatokra.

Előzmények, a feladat megfogalmazása

A *Kodolányi János Főiskol*án évente több mint ezer záródolgozatot készítenek az intézmény diákjai. A sikeres záróvizsga után egy bekötött példányt a főiskola székesfehérvári központi könyvtára őriz. Így 1995 óta több mint 13 ezer dolgozat került hozzánk. A már feldolgozott szakdolgozatok adatai bekerülnek a főiskolán használatos Huntéka könyvtári rendszer adatbázisába, ezáltal kereshetők az online katalógusban. Helyszíni regisztráció után a raktárból kikért záródolgozatok megtekinthetők az olvasóteremben, de tilos őket fénymásolni, digitálisan rögzíteni (szkennelni, fényképezni), csak kézírásos jegyzet készíthető róluk.

A fent leírt módszer azonban több tényező miatt reformra szorult:

- Első ok: a raktári kapacitás végessége.
- Második ok: a főiskola egyéb oktatási helyszínein (Budapest, Siófok, Orosháza) írt záródolgozatok is Székesfehérvárra kerültek, ami a központi, egységes nyilvántartás miatt ugyan elengedhetetlen volt, de az ottani fiókkönyvtáraink így nem tudták szolgáltatni ezeket az anyagokat. Ha valaki betekintést szeretett volna nyerni egy dolgozatba, el kellett utaznia a központi könyvtárba.
- Harmadik ok: az információs társadalom polgáraiban (jelen esetben elsősorban hallgatóinkban) természetes igényként fogalmazódik meg, hogy egyre több adminisztratív dolgot lehessen interneten keresztül, otthonról elintézni, központi adatbázisokon keresztül.

Ezek miatt az okok miatt 2006 elején felvetődött a gondolat, hogy digitálisan, csak fájlként adják le a hallgatók az elkészült záródolgozatot.

Az, hogy a hallgató CD-re írva adná le a kész anyagot, első megközelítésben jó ötletnek tűnt. A változás csak annyi lenne, hogy a példány nem papíron kerülne a könyvtárba. A probléma a feldolgozás utáni megtekintéssel lenne. A CD-t az olvasóterem számítógépeibe helyezve túl könnyen lenne másolható a záródolgozat, hiszen a gépeknek van floppy meghajtójuk, pendrive és internet elérésük. Külön gépparkot, ahol ezek a funkciók nincsenek, nem kívántunk felszerelni, a CD-k hálózaton keresztüli szolgáltatását szintén idejétmúltnak és nehézkesnek éreztük, s ráadásul így a különböző oktatási helyszínek problémája ugyanúgy nem oldódott volna meg.

A megtekintéshez tehát védett hálózati megoldásra van szükség. Erre jó példa a szombathelyi *Nyugat-magyarországi Egyetem* (korábban: *Berzsenyi Dániel Főiskola*) *Központi Könyvtára és Levéltára*. 2006-ban meglátogattuk az ottani kollégákat, akik készségesen mutatták be az általuk használt megoldást. Az ott működő Microsoft Share Point szerver DRM (Digital Rights Management = Digitális jogok kezelési rendszere) funkciói segítségével a képernyőn megtekinthető szakdolgozatok biztonságosan védettek. A rendszer tiltja a nyomtatást, a vágólap használatát, képernyőmásolat nem készíthető; a fájlokat a rendszerből kimásolhatjuk ugyan, de nem lehet őket megnyitni a rendszeren kívül lévő gépen. Ott a hallgató CD-n adja le a szakdolgozatot Microsoft Office formátumban, amelyet a könyvtár másol a szerverre és kódolja őket a DRM funkciói szerint. A megtekintéshez Microsoft Office 2003 szükséges a kliens gépen.

Láttuk tehát, hogy van megoldás. Hosszas gondolkodás után arra a következtetésre jutottunk, hogy mi olyan rendszert szeretnénk, ahol a hallgatónak

nem kell CD-re írnia a fájlokat, hanem feltöltheti őket egy webes felület segítségével. Mivel a hallgatók túlnyomó többsége Microsoft Office formátumban készíti dolgozatát, feltöltési formátumnak ezt fogadtuk el. A megtekinthetőséget viszont pdf formátumban szeretnénk szolgáltatni, mivel a hosszabb távú megőrzés céljainak ez jobban megfelel és kliens oldalon az ingyenes Adobe Reader használata kedvezőbb. Feltöltés után minden fájlt át kell konvertálni, lehetőleg gépi úton automatikusan pdf formátumba. A megtekintést több városra kiterjedően, kizárólagosan a könyvtári olvasótermek gépein keresztül, a szükséges biztonsági korlátozásokkal kell megoldani.

Előremutató ötlet volt a fejlesztők részéről, hogy ha már hálózaton keresztül történik majd a rendszer működtetése, miért ne történhetne a fájlok feltöltése is egyéni azonosítással a hálózaton keresztül? Ezekre az alapelvekre épülve kezdődött el a főiskola programozója, *Manner Miklós* és a könyvtár együttműködésével a rendszer fejlesztése. Idézzük Manner Miklós vázlatos összefoglalóját a rendszer műszaki paramétereiről: „A szoftver Windows 2003 operációs rendszeren fut, MS SQL adatbázisszerver és MS.NET keretrendszer szükséges a futtatásához. A feltöltő felület egy webes, ASP.NET alapú alkalmazás.
A dokumentumok konvertálása:
A Word dokumentumokat és az Excel táblázatokat a rendszer képes automatikusan konvertálni. Ezeket a fájltípusokat egy Perl nyelvű program konvertálja PostScript formátumra, amelyet az Adobe Distiller program alakít pdf formátumra. A Perl script saját fejlesztés, amely ingyenes konvertáló modult használ. A többi fájltípust tartalmazó záródolgozatokat kézzel kellett konvertálni. A dokumentumkonvertálás nagyobb mértékű automatizálása érdekében a későbbiekben szükség lesz a konvertáló program átdolgozására.”

Szükségessé vált a főiskola *Szakdolgozati Szabályzat*ának módosítása, amelyet a szenátus hagyott jóvá.

Idézzük a 7. § Szakdolgozat benyújtása cikkelyt:
„1. A szakdolgozatot elektronikus és két példányban hagyományos, nyomtatott formában – egy fűzött és egy kötött formában – kell benyújtani.
2. Az elektronikus formájú szakdolgozatokat a hallgatók töltik fel a főiskola erre kialakított internetes DigiDok (*http://digidok.kodolanyi.hu* vagy *http://digidoc.kodolanyi.hu*) felületére, ahol egy adatlap pontos kitöltésével, majd kinyomtatásával igazolják a sikeres feltöltés tényét. Az igazolást a nyomtatott példányokkal együtt kell leadni.”

Az adatbázis

Az adatbázis mezőit annak megfelelően alakítottuk ki, hogy milyen bibliográfiai adatokkal dolgoztunk eddig a hagyományos leírásnál a Huntéka könyvtári rendszerünkben. Szilárd elhatározásunk volt ugyanis, hogy a rendszer létrejötte után is bekerülnek majd a záródolgozatok bibliográfiai adatai a könyvtári katalógusba, csak nem nyomtatott, hanem digitális anyagot fognak jelölni.

Jó néhány mező előre meghatározható, például a szakkód ismeretében, ezért ezek az űrlapra ki sem kerültek, csak a legalapvetőbb, valóban az egyedi azonosítást szolgáló adatmezők jelennek meg: a szakdolgozat címe és alcíme, a konzulens neve, a szakdolgozati főtéma, a dolgozat nyelve. (Az utóbbi három adat esetében listából választva és nem begépelve – az egységes névhasználat és kifejezések biztosítása érdekében. Az azonos nevek problémájának megoldására később még visszatérünk!)

A főiskolán Neptun rendszer működik, a hallgatói adatok (a hallgató neve, neptun-kódja, szakkód, státusz stb.), onnan kerülnek be a rendszerbe. Ennek megfelelően a hallgatók a Digidok felületre is neptun-kódjukkal, illetve jelszavukkal tudnak belépni (úgy, ahogyan a főiskola minden belső rendszere esetén egységesen meg tudják tenni).

Mit lát a hallgató, ha belép a Digidok felületre (*1. ábra*)?

Az űrlap tetején látszik, hogy az adott hallgató milyen szakokra jár, és azok közül melyik szak űrlapja az éppen aktív.

Az űrlap csillaggal jelölt mezői kötelező mezők, ezek kitöltése nélkül nem lehet elmenteni az oldalt. A képernyő jobb oldalán lépésről-lépésre súgó segíti a hallgatót a feltöltés menetében. Miután kitöltötte és elmentette a fenti adatokat, következhet a záródolgozat feltöltése: egyszerű tallózással kiválasztja a megfelelő dokumentumo(ka)t és a Feltöltés gombra kattintva a kiválasztott fájl bekerül a rendszerbe. Ha a hallgató több fájlt tölt fel, akkor a táblázat "Sorrendben fel" és "Sorrendben le" oszlopaiban található gombok segítségével változtathatja a dokumentumok sorrendjét. A súgóban és

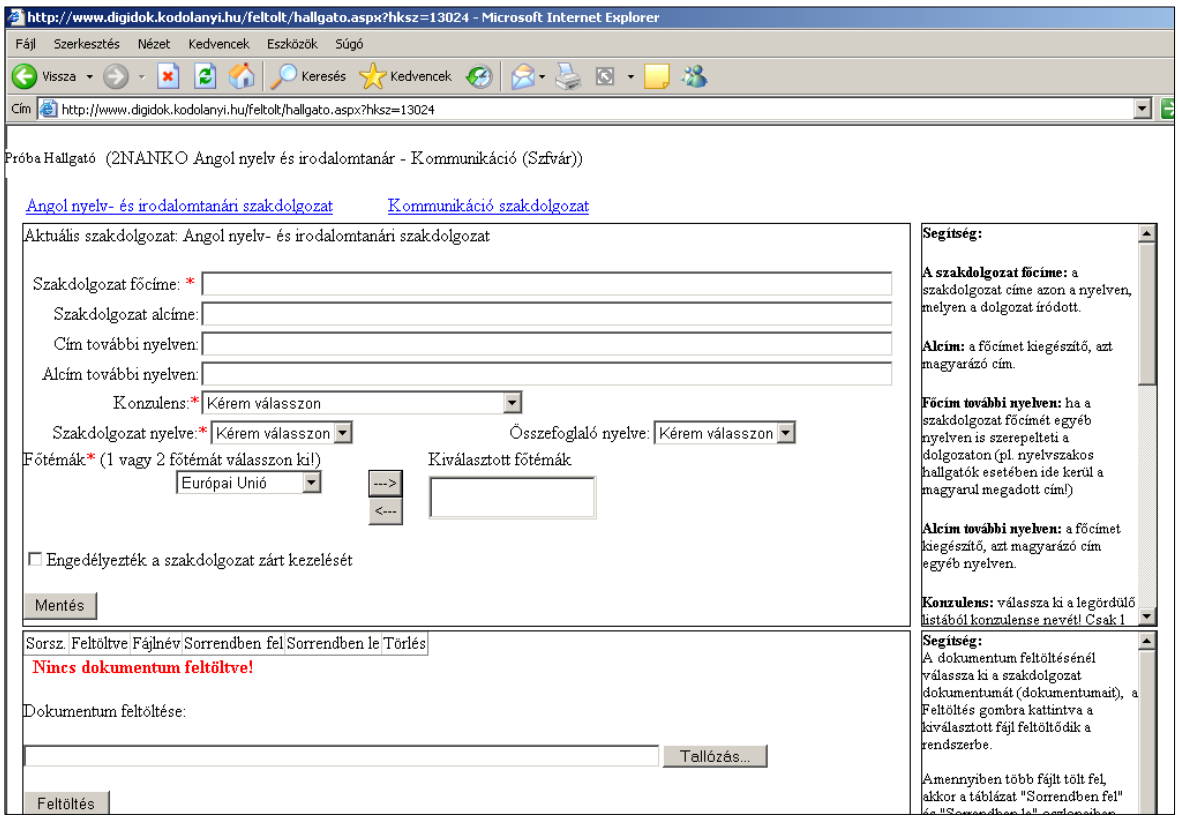

1. ábra **A Digidok hallgatói felülete**

minden tájékoztatáskor fokozottan hangsúlyoztuk, hogy a fájlokat a záródolgozat felépítésének megfelelően rendezzék el, mivel a feltöltés végeztével ezeket egyetlen dokumentumba fűzzük össze. A rendszer tehát ilyen szempontból is nagyon felhasználóbarát: nem köt ki szigorú formai követelményeket (mint pl. a CEU tézis- és disszertációgyűjteménye, ahol a hallgatóktól csak szabályos bookmarkkal ellátott pdf formátumú dokumentumként fogadják el a téziseket). Fel lehet tölteni .doc, .rtf, .jpeg, .jpg, .gif, .bmp, .xls, .pdf kiterjesztésű fájlokat; illetve nem kell egy fájlba rendezni a záródolgozat egyes részeit, csak ezek sorrendjére kell a hallgatónak ügyelnie.

Ha a hallgató végzett minden adat megadásával, a képernyőn elolvashatja a nyomtatandó igazolás előzetes szövegét, amelyen a záródolgozat azonosító adatain kívül a következő nyilatkozat szerepel:
„Alulírott … kijelentem, hogy a szakdolgozatom könyvtári feldolgozásához és a tartalom elektronikus nyilvántartásához szükséges adatokat pontosan adtam meg, és a szakdolgozat elektronikus változatát teljes egészében a KJF rendszerébe feltöltöttem."

Ha itt a végleges lezárást választja, a rendszer lezárja a hallgató feltöltő felületét, ettől a pillanattól kezdve sem az űrlap adatait, sem a feltöltött dokumentumokat módosítani nem lehet. A létrejövő igazolást a hallgatónak ki kell nyomtatnia és a bekötött példánnyal együtt a tanszékre le kell adnia a tanszék által megadott határidőig.

Ha a fent említettektől eltérő formátumú mellékletet tartalmaz a dolgozat − és azt a fent felsorolt fájlformátumok egyikével sem lehet kiváltani, akkor a hallgatók CD vagy DVD mellékletként adják le ezt a kiegészítést (pl. egy hallgató által készített vizsgafilmet, vagy egyéb kiegészítő forrásanyagot elektronikus formában) a tanszékre a szakdolgozattal együtt, ahonnan átkerülnek a könyvtárba és azt külön raktározzuk. A tárgyi melléklet tényét jelölni kell a Digidok űrlapján is!

A rendszer bevezetése, tapasztalatok

A 2007/2008-as tanév 1. félévében próba jelleggel meghirdettük a végzős hallgatók körében az új rendszer bevezetését; egyes tanszékek jobban, mások kevésbé propagálták a feltöltést. A próba-

időszakban így is több mint száz dolgozatot töltöttek fel, s ez alkalmat adott a típushibák megfigyelésére. A legtöbb hiba abból adódott, hogy nem töltötték fel a címlapot, illetve a tartalomjegyzéket, vagy pedig csupa nagybetűvel töltötték ki az űrlapon szereplő adatokat. Sajnos annak ellenére, hogy ezekre a hibalehetőségekre fokozottan felhívtuk a figyelmet, a mostani „éles" feltöltésekkor is előfordultak.

A leadási határidők után természetesen ellenőriznünk kellett a megadott adatok helyességét, illetve a feltöltött dokumentumokból automatikusan létrejött pdf-eket. Az űrlapon szereplő – azaz a bibliográfiai adatokat és így a visszakereshetőséget érintő – hibákat mi könyvtárosok javítottuk, a feltöltött dokumentumok hiányosságait viszont a hallgatókkal kellett pótoltatnunk (hiányzó címlap, tartalomjegyzék, esetleg melléklet).

A tapasztalt hibáknak volt egy harmadik típusa is: a technikai jellegűek, amelyek a legtöbb fejtörést okozták nekünk. Például nem működnek jól a tartalomjegyzék hivatkozásai (így a keletkező pdf-ben „Könyvjelzőhiba" jelenik meg), korrektúrajelek maradtak bent egyes fájlokban, egynéhány oldal elcsúszott a pdf-konverzió során. Kérdés, hogy ilyenkor mitévők legyünk? Mivel a dokumentumokat ezután is szolgáltatni szeretnénk, mindenképpen javítani kellene ezeket a hibákat is. Megoldás lehetne, hogy visszaküldjük a hallgatónak a formailag elfogadhatatlan dolgozatot, de kérdés, hogy másodjára ki tudná-e javítani, vagy ugyanígy töltené-e fel újra a rendszerbe? Valószínűleg az a pár hallgató, aki ilyen hibát vétett, nem is értené ezeket a technikai javításokat. Ezért ismét a hallgatóbarát szempont érvényesült, és úgy döntöttünk, hogy ezeket a korrekciókat is magunkra vállaljuk. A feltöltött dolgozatokat tehát a könyvtárosok ellenőrizték, és fogadták el formailag.

Ez a munka − idei tapasztalataink szerint − még mindig kevesebb időt vett igénybe, mint korábban a papíralapú dolgozatok adatainak egyenkénti gépre vitele.

A végleges, visszakereshető rendszerbe pedig csak sikeres záróvizsga után kerülhet be a dolgozat: ennek technikai hátterét a „Diplomavédések betöltése" menüpont nyújtja a Digidok rendszerben.

A szakdolgozatok visszakereshetősége, szolgáltatásuk

Mint már említettük, a kezdetektől határozott célunk volt, hogy a megváltozott szakdolgozatleadási rend a könyvtári katalógust ne érintse, azaz ezek az elektronikus dokumentumok ugyanúgy bekerülnek majd a könyvtári katalógusba, mint eddig a nyomtatottak. Nem akartuk egyenként átmásolgatni a számunkra fontos adatokat a Digidokból a katalógusba, mint ahogy ez például a CEU ETD adatbázisa esetében történik, ezért a Digidok adataiból egy szabványos XML kimenetet állítunk elő, amelynek adatelemei megfelelnek egy-egy MARC mezőnek.

A Huntéka integrált rendszer fejlesztői partnerek voltak abban, hogy kialakítsanak egy speciálisan erre a feladatra alkalmas importálási lehetőséget, aminek segítségével pillanatok alatt szabványos MARC rekordként kerülnek be az e-szakdolgozatok adatai a könyvtári katalógusba. Ez a módszer garantálja a könyvtári katalógus folyamatos pontosságát, a záródolgozatok visszakereshetőségét az eddig megszokott formában. A szakdolgozatoknál megmarad az eddig használt rekordszerkezet, csupán az elektronikus változat elérhetősége (URL cím) kerül be a 856-os MARC mezőbe.

Bizonyára minden könyvtárosban felmerül a kérdés: hogyan oldottuk meg az azonos nevű szerzők rekordkapcsolatainak problémáját. A konzulensek, illetve a hallgatók szerzői rekordjában az egyértelmű azonosítást a neptun-kódok biztosítják: ha az import során talál a rendszer egy megegyező neptun-kódú szerzőt, hozzákapcsolja a bibliográfiai rekordot; ha nem, újat hoz létre. Ehhez természetesen a katalógusunkban már szereplő konzulensek szerzői rekordjait ki kellett egészíteni a neptun-kódok beírásával. Hallgatók esetében ezt eddig is pontosan vezettük, így azoknál a két vagy több szakos hallgatóknál, akik egyik szakjukon már végeztek, a másikon pedig most fognak végezni, szintén megoldott a rekordkapcsolatok kialakulása.

Miután a megvédett dolgozatok bekerülnek a végleges rendszerbe, bárki elolvashatja őket a KJF könyvtárainak „hitelesített" gépein. Természetesen ehhez a létrejövő pdf-eknek megfelelő védelmet kell adni: „A pdf fájlok, azaz a szakdolgozat védelme tanúsítványalapú hitelesítéssel".

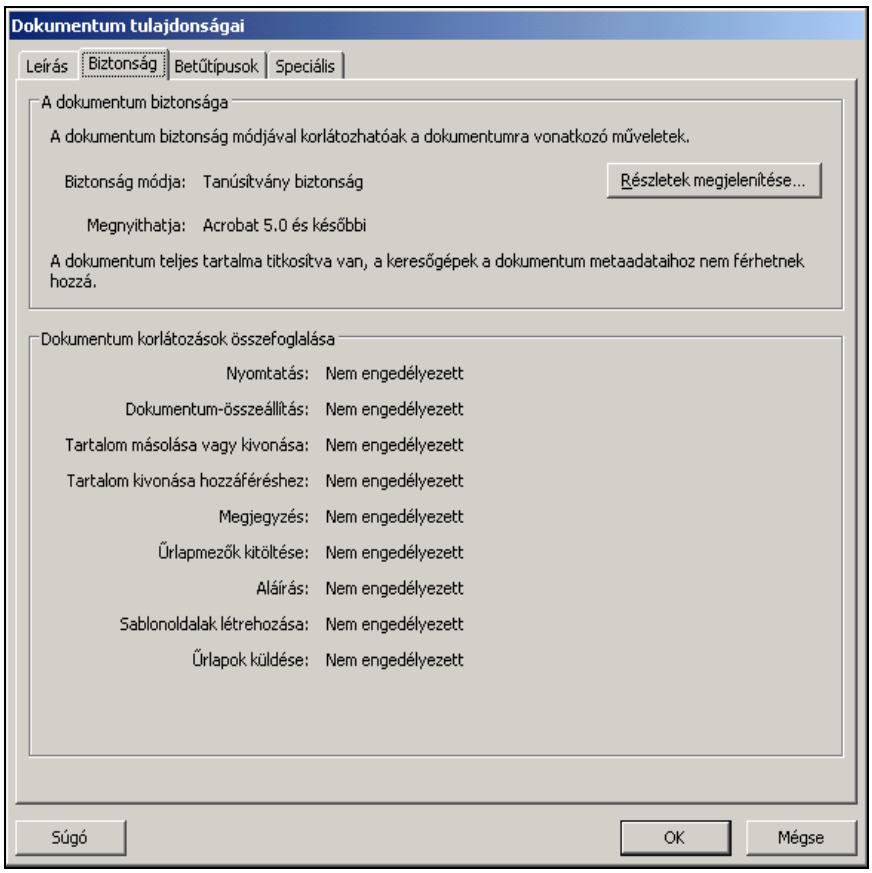

2. ábra **A pdf fájlok korlátozhatóságának módjai**

Lássuk tehát a pdf fájlok korlátozhatóságának módjait! A pdf dokumentum biztonsági módjával korlátozhatók a dokumentumra vonatkozó, a *2. ábrán* látható műveletek.

A nem engedélyezett műveletek:
- nyomtatás;
- dokumentum-összeállítás (l. „A pdf fájlok automatikus kódolásának konkrét bemutatása” részt;
- tartalom másolása vagy kivonása (vágólaphasználat);
- tartalom kivonása hozzáféréshez (pl. beágyazott mp3 lejátszása);
- megjegyzés készítése;
- űrlapmezők kitöltése;
- aláírás;
- sablonoldalak létrehozása;
- űrlapok küldése.

A dokumentum megnyitását szabályozhatjuk:
- a dokumentumon lévő jelszavas védelemmel,
- a helyi gépen lévő tanúsítványalapú hitelesítéssel,
- a hitelesítést végző speciális szerverrel,
- megszabhatjuk a megnyitást végző Adobe Reader program verzióját is.

A projektben szereplő pdf fájlok védelme a helyi gépen lévő tanúsítványalapú hitelesítéssel történik. A hitelesítés alapjául szolgáló kulcspár, amelyet egy pfx kiterjesztésű fájl tartalmaz, az Adobe Reader programmal vagy az Adobe Acrobat Professional programmal hozható létre. Érvényességi ideje alapértelmezés szerint öt év múlva lejár (*3. ábra*). A kulcs algoritmus választhatóan 1024 vagy 2048 bites RSA[1] az Adobe Reader 7.0 esetén (*4. ábra*). A fájl jelszóval védett (*5. ábra*). Az összes fájlt kódoljuk az Adobe Acrobat Professional programmal a pfx kiterjesztésű fájlban lévő nyilvános kulcs alapján. A kapott fájl titkosítási szintje 128 bit

[1] 1977-ben megalkotott nyilvános kulcsú titkosítási algoritmus. A három szerző, *Ron Rivest, Adi Shamir*, és *Leonard Adleman* vezetéknevének kezdőbetűjéből jött létre az RSA betűszó.

(*6. ábra*)[2]. Tapasztalatunk szerint a lejárat az olvasást nem akadályozza meg, viszont nem készíthető lejárt pfx fájllal többé kódolt fájl. Ez tehát a kliensoldalt a már bekódolt dokumentumok esetében nem érinti, viszont ha szerveroldalon a hatodik évben új pfx fájlt használunk, és azzal titkosítjuk az *azévi* szakdolgozatokat, akkor az új pfx fájllal is be kellene hitelesíteni az összes klienst. Mi úgy terveztük, hogy néhány évente az egész gyűjteményt újra titkosítjuk, és a kliensoldalt is ismét hitelesítjük, hogy csak egy pfx fájl legyen használatban.

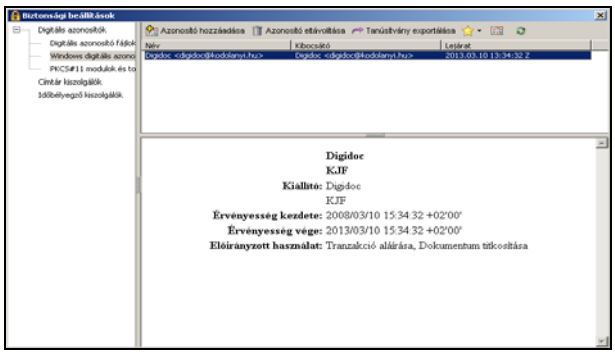

3. ábra **Tanúsítvány adatai az Adobe Reader programban**

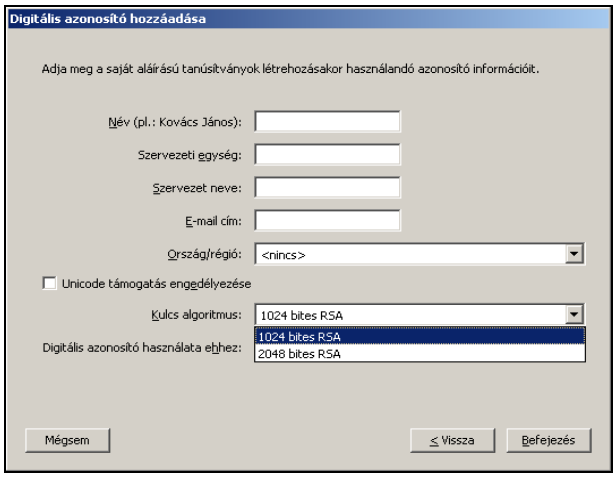

4. ábra **Tanúsítvány létrehozásakor megadható adatok**

A kódolás az elindítása után automatikusan, emberi beavatkozás nélkül, egy megadott könyvtárban elhelyezett összes fájlon végrehajtódik. A célkönyvtár különbözhet a kiindulási könyvtártól. A dokumentumokra vonatkozó korlátozások (pl. vágólapra másolás, nyomtatás tiltása) egységesen az összes fájlt érintik.

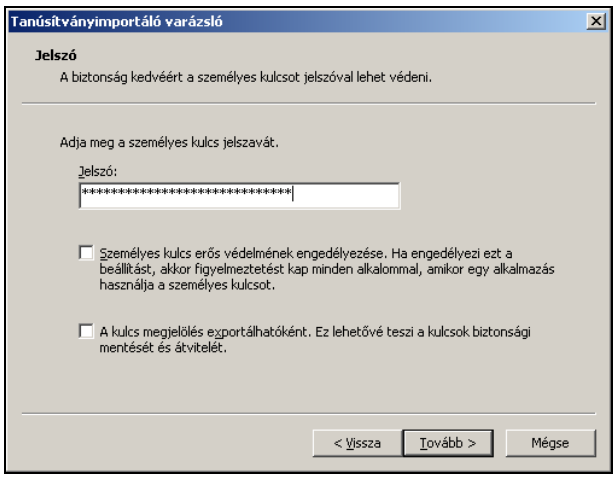

5. ábra **A tanúsítvány jelszóval védhető**

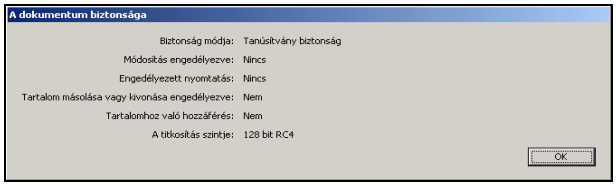

6. ábra **A dokumentum biztonsági beállításai megtekinthetők**

Eredetileg minden lehetséges dolgot tiltottunk a szakdolgozatok esetében, de jelen cikk lektori véleményét olvasva a „tartalom kivonása hozzáféréshez” tulajdonságot engedélyeztük[3]. Itt érdemes megemlíteni, hogy a hiteles gépen megnyitott dokumentumról a print screen billentyű segítségével képek készíthetők. Ezt külön tiltani kell. A *http://www.autoitscript.com* webhelyen található ingyenes program segítségével írtunk egy programot, amely felülírja a vágólap tartalmát, ha valamilyen Adobe termék fut a gépen, és meg lett nyomva a print screen billentyű.

[2] Talán érdemes megemlíteni (mert tévképzetek vannak erről), hogy a 128 bites védelem a PDF-eknél könnyen feltörhető (pl. *http://www.verypdf.com/pwdremover/*), úgyhogy ez önmagában nem elegendő az „érzékeny” dokumentumok védelmére, hanem például a hitelesített (dedikált) gépek is kellenek hozzájuk. (A lektor, Drótos László megjegyzése.)

[3] Ha letiltjuk a tartalom kivonását, akkor nem lehet teljes szövegű keresést végezni például egy későbbi plágium-kereső funkcióhoz, és a látássérültek sem férnek hozzá ezekhez a szakdolgozatokhoz. (A lektor, Drótos László megjegyzése.)

A kliensgépek hitelesítése

A kódolt pdf fájlok csak olyan gépen nyithatók meg, amelyeken telepítve van az Adobe Reader program és a pfx kiterjesztésű fájl, mivel abban található a kulcspár privát része. Az alternatív pdf olvasók nem képesek megnyitni a bekódolt pdf fájlokat. Ha a kódolt pdf fájlt lemásolják és elviszik egy másik géphez, ahol nincs telepítve a pfx fájl, a megnyitás nem lehetséges (*7. ábra*). Ezért fontos a pfx kiterjesztésű fájlt védő jelszó megfelelő minősége, őrzése. A hitelesítésfolyamat Windows XP rendszeren nagyon egyszerű: jobb egérgombbal a fájlra kattintva, válasszuk ki a pfx telepítése menüpontot (*8. ábra*). A jelszó beírása és néhány kérdés megválaszolása után a kulcspár bekerül a Windows tanúsítvány rendszerébe.

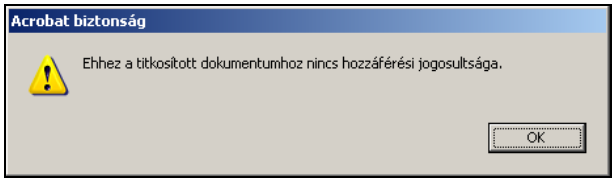

7. ábra **Nem hitelesített gépen a szakdolgozat nem olvasható**

8. ábra **A pfx file telepítése Windows XP esetében nagyon egyszerű**

Linux rendszernél is megoldható a hitelesítés. Az Adobe Reader programnak van Linux alatt működő változata is. Itt a hitelesítést csak úgy tudjuk végrehajtani, hogy bemásoljuk a jelszóval védett pfx kiterjesztésű fájlt egy mindenki által olvasható helyre a kliensgépen. A hitelesítést az Adobe Reader programon belül hajtjuk végre. A Document menüpont Security Settings (Uhu Linux 2.1 esetén csak az angol nyelvű változata telepíthető az Adobe Reader 8.1.1 programnak) almenüt választva csatolhatjuk a pfx fájt. Érdemes összehasonlítani a *9. ábrát*, amely az Adobe Reader linuxos változatának, és a *3. ábrát*, amely a Windowsos változatának ugyanazon (Biztonsági Beállítások) menüpontját tartalmazza. A digitális azonosító fájlok bejegyzés, amelyben a pfx fájl csatolható, mindkettőben megtalálható. Már csak a Password Timout módjának beállítása maradt hátra (*10. ábra*). Válasszuk a Never, azaz Soha értéket. Erre azért van szükség, hogy a program ne kérje a pfx fájl jelszavát egy dokumentum megnyitása esetén, hiszen ezen a jelszón alapszik az egész védelem.

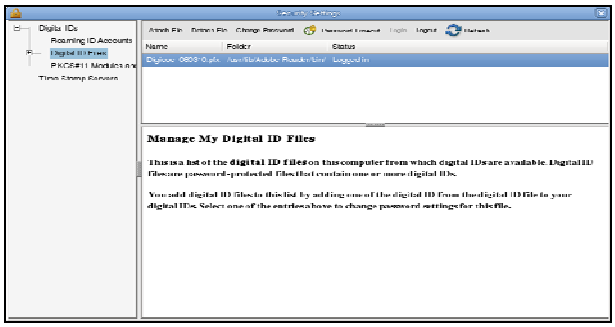

9. ábra **Linux rendszer esetén csak az Adobe Reader segítségével hitelesíthető s kliens**

10. ábra **A hitelesítés finom hangolása az Adobe Readerben**

A fentiekből látható, hogy Linux operációs rendszer esetén csak egyféle módon hitelesíthetjük a gépet, mégpedig az Adobe Reader program segítségével, míg Windows alatt kétféle módon, mivel itt használhatjuk a Windows digitális azonosító rendszerét is (*4. ábra*). Ekkor nincs annyira szem előtt a pfx

kiterjesztésű fájl, mint a másik esetben, ahol az elérési útvonala látható. Ügyelni kell a fájlt védő jelszó minőségére és őrzésére is.

A pdf fájlok automatikus kódolásának konkrét bemutatása

Az Adobe Acrobat 6.0 Professional programmal a következőképpen lehet automatikusan akár több ezer fájlt is kódolni. Első lépésben telepítsük a kulcspárunkat tartalmazó pfx fájlunkat a gépre, amelyen kódolunk. A főmenüben az Advanced, majd a Batch Processing bejegyzést válasszuk. Kattintsunk a New Sequence gombra (*11. ábra*). Létrehozunk egy „titkos” nevű futtatható parancsállományt. Állítsuk be, hogy melyik mappa tartalmazza a még nem kódolt fájlokat és az eredmény melyik mappába kerüljön. Majd nyomjuk meg a Select Command gombot (*12. ábra*). Itt jegyezzük meg, hogy azért kell külön mappába tenni a már kódolt fájlokat, mert a Certificate Security beállítással levédett fájlból nem mindig tudunk kódolás nélküli fájlt csinálni. Ha például letiltottuk a Dokumentumösszeállítás jogosultságot, akkor nem lehet visszakódolni a fájlt (*2. ábra*).

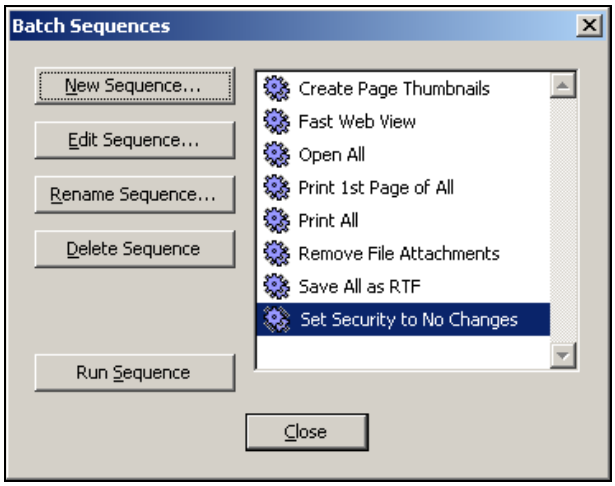

11. ábra **Adobe Acrobat 6.0 Professional esetén lehetőség van műveletek egymás utáni programozott elvégzésére**

Adjuk hozzá a Security parancsot a létrehozott állományunkhoz (*13. ábra*). A Security Method tulajdonságra kattintva állítsuk be a kulcspárunkat tartalmazó pfx fájl kijelölése után, hogy milyen műveleteket kívánunk tiltani a kódolandó fájlokon (*14. ábra*) (Set Recipient Permissions). A *13.* és a *15. ábrát* összehasonlítva látható, hogy a biztonsági szint *nincs*ről hitelesítés alapúra változott. Nincs több teendő, mint futtatni a „titkos nevű” parancsállományt (*16., 17. ábra*).

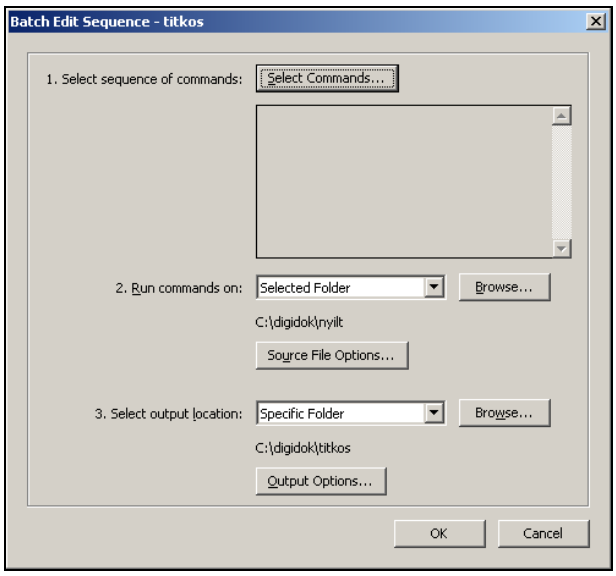

12. ábra **Dokumentumok nagy tömegén végezhetünk programozott műveleteket**

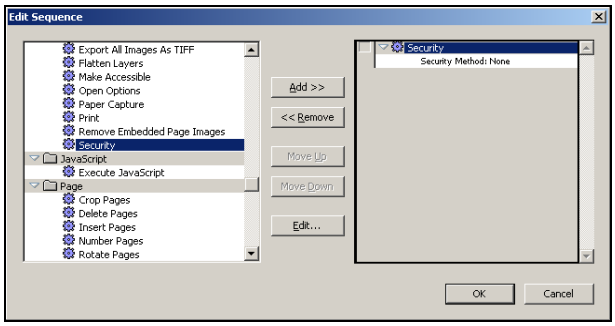

13. ábra **Konkrét művelet választása Adobe Acrobat 6.0 Professional esetén**

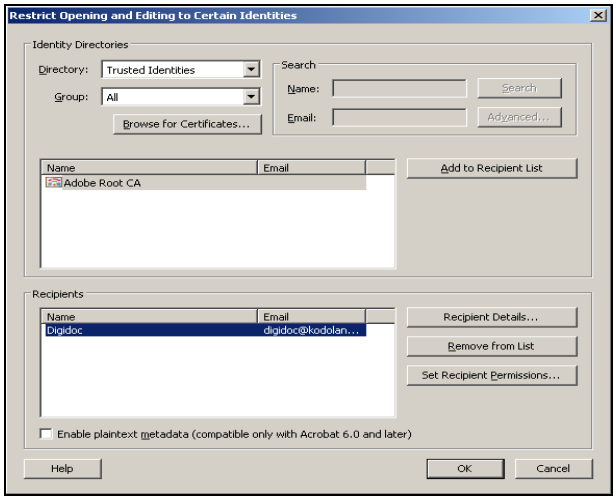

14. ábra **A tanúsítvány hozzáadása a titkosítás konkrét beállításakor**

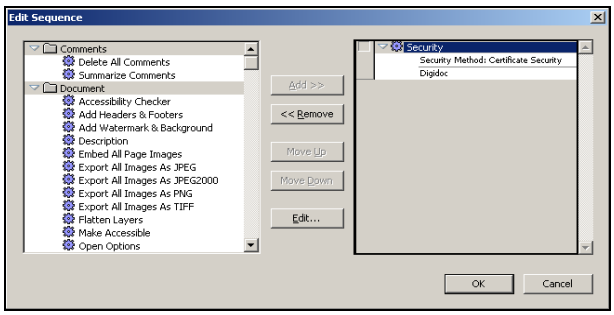

15. ábra **A biztonság módja itt már hitelesítésalapú**

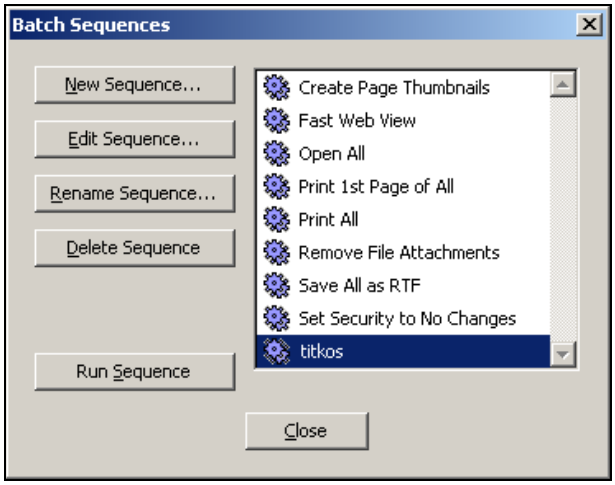

16. ábra **Elkészült a futtatható állomány**

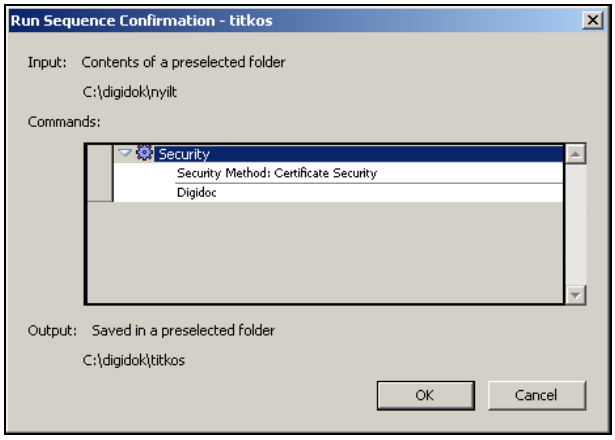

17. ábra **Akár több ezer fájl is automatikusan titkosítható**

A zárt kezelésű dolgozatok

A szakdolgozót segítő cég kérheti a dolgozat zárt kezelését, azzal a céllal, hogy az abban közölt adatok ne kerüljenek nyilvánosságra. A zárt kezelés minden szakdolgozattal kapcsolatban álló személyt érint (tanszékvezető, konzulens, opponens, könyvtár, szakdolgozó stb.). Ezért ezt a problémát is szabályozni kellett a főiskola Szakdolgozati Szabályzatában (9.§), és a Digidok rendszert is alkalmassá kellett tenni ezen dolgozatok külön kezelésére:
„9.3. A zárt kezelésű szakdolgozatok elektronikus példányát CD-n kell leadni (a szakdolgozat tartalmát nem kell a DigiDok felületre feltölteni, de az ott található adatlap kitöltése és kinyomtatása számukra is kötelező! (7.§ 2.)). Ezek megkülönböztető jelet kapnak, a könyvtáros azokat külön tárolja. A könyvtári katalógusban a zárt kezelésű szakdolgozatok bibliográfiai adatai is szerepelnek DT megkülönböztető jelzéssel.”

A rendszer tehát lehetőséget ad a tanszéki adminisztrátornak, hogy a zárt kezelésű kérvény elfogadása után ezt a tényt jelölje a Digidok megfelelő mezőjében. Ezt követően a rendszer csak az űrlap kitöltését, elmentését kéri a hallgatótól, és a fájl feltöltésének lépését kihagyva, ezután rögtön generál egy igazolást az érintett hallgatónak.

Visszajelzések a rendszerről

2008. január 1-jétől történt meg a végleges, teljes körű áttérés a szakdolgozatok elektronikus leadási rendszerére, ezért fontosnak éreztük, hogy minél több visszajelzést kapjunk az érintettektől a rendszer használatával, működésével kapcsolatban. A tanszékektől szöveges visszajelzést, értékelést vártunk, a végzős hallgatók számára pedig összeállítottunk egy rövid kérdőívet, amelyet önkéntes alapon küldhettek vissza. Mindkét féltől pozitív visszajelzéseket kaptunk, a felületet mindenki egyszerűnek, könnyen kezelhetőnek ítélte.

És persze ne feledkezzünk el magunkról, könyvtárosokról sem, hiszen a két említett felhasználói csoporton kívül, a mi feladatainkat is alaposan átalakította a rendszerre való átállás. Bátran elmondhatjuk mi is, hogy az új rendszer minden kezdeti probléma ellenére számunkra is meghozta a hozzá fűzött reményeket: a raktározás és a több helyszínre kiterjedő szakdolgozati szolgáltatásunk gondja ezzel megoldódott, és a mi munkánk sem lett több (az eddigi hagyományos bibliográfiai feldolgozáshoz képest), csak merőben átalakult!

Feltétlenül ki kell még emelnünk, hogy a rendszer bevezetésével egy éjjel-nappal, otthonról is elérhető szolgáltatással bővült a főiskola és a hallgatók közötti ügyintézés. A szerver stabilitása miatt aggódtunk ugyan a feltöltési csúcsidőszakokban, de

pár órás üzemzavaron kívül folyamatos volt a szolgáltatás.

További feladatok

Néhány gondolat az archiválás, a konverzió és a titkosítás kapcsolatáról, később megoldandó problémákról: a hallgató által feltöltött eredeti dokumentumok (.doc, .xls, .ppt, .jpg), valamint a konverzió után létrejövő pdf fájlok egy korlátozások nélküli példánya is archiválásra kerül, a már titkosított és védett pdf fájlok mellett, amelyek tulajdonképpen a korlátozások miatt olvasópéldánynak tekinthetők. Ha megkövetelnénk a hallgatóktól, hogy pdf formátumban töltsék fel a záródolgozatukat, akkor a konverzióval nem lenne gondunk. Vajon ezzel növelnénk-e a jövőbeli hozzáférés problémájának valószínűségét vagy örülhetnénk, hogy mentesültünk a konverzió megannyi gondjától, bajától? Érdemes volna elgondolkodni azon a megoldáson, hogy egy technikai konzulens megnézné a szakdolgozatot feltöltés előtt − nem tartalmi, hanem formai szempontból −, és az ő engedélye nélkül nem kerülhetne feltöltésre az anyag. Az ideális talán az lenne, ha a hallgató által készített dokumentumok, képek egyfajta nyersanyagként kerülnének archiválásra, majd a technikai konzulenssel együttműködve a hallgató készítene egy nem nyomtatóra, hanem képernyőre optimalizált szakdolgozati példányt pdf formátumban. Az eredeti archivált nyersanyaghoz nyúlhatnánk vissza az esetleges jövőbeli konverziós és egyéb feladatok, problémák megoldásakor.

Jelenleg 1% alattira becsülhető az Office 2007 docx, vagy Open Office odt formátumban, esetleg pdf-ben leadott záródolgozatok száma. A szám azért ilyen alacsony, mert a feltöltésre ajánlott formátumok között nem szerepelt a docx és az odt.

Néhány hallgató pdf formátumban töltötte fel anyagát, hiszen mind az Open Office, mind az Office 2007 képes egyszerűen pdf típusú fájt készíteni. Akadt köztük olyan, aki jelszavas védelemmel és különböző korlátozásokkal látta el a dokumentumát. Ezen korlátozásokat először el kellett távolítanunk, hogy utána a mi koncepciónk szerinti korlátozásokkal lássuk el a pdf fájlokat.

Egyelőre az újabb és újabb Adobe Reader verziók megnyitják a régi, illetve alternatív készítésű pdf fájlokat. Reméljük ez így is marad. A biztonsági korlátozások tekintetében is vannak különbségek az Adobe Acrobat Professional verzióitól függően. Mindent mérlegre téve: jó megoldásnak tűnik pdf formátumban szolgáltatni a dokumentumokat az olvasó számára, kihasználva a tanúsítványalapú biztonság nyújtotta lehetőségeket.

A terveink között szerepel, hogy a teljes szövegű keresést is kifejlesztjük a digitális szakdolgozatok gyűjteményéhez.

Irodalom

KOLTAY Tibor: Virtuális, elektronikus, digitális: Elméleti ismeretek a 21. század könyvtárához. [Budapest] Typotex Kft., 2007.
http://www.hik.hu/tankonyvtar/site/books/b10095/

MESKÓ Diána: Adobe Acrobat 7. Budapest, Panem Kiadó, 2007. 416 p. ISBN 963-545-466-X

STEWARD, Sid: PDF fogások. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 2005. 304 p. ISBN 963-09-4714-5

TÓSZEGI Zsuzsanna: A szerzői jogok védelmét szolgáló digitális technológia. = TMT, 53. köt. 10. sz. 2006. p. 447−456.

VIRRASZTÓ Tamás: Titkosítás és adatrejtés: Biztonságos kommunikáció és algoritmikus adatvédelem. [Budapest], NetAcademia Kft., 2004. 335 p. ISBN 963-214-253-5

ZIPPER, Bernd: PDF + Print 2.0: PDF-kézikönyv a nyomdai előkészítésben érdekeltek részére. Budapest, Kék Kft., 2002. 241 p. ISBN 963-206-296-5

További, a témához kapcsolódó oldalak

http://www.pszfz.bgf.hu/konyvtar/szakdolg/dido.html
http://www.math.klte.hu/konyvtar/szakdolg.htm
http://szoctanszek.unideb.hu/szakdolgozatok_es_diplomamunkak_elektronikus_leada.html
https://listserv.niif.hu/pipermail/katalist/2008-March/015885.html
https://listserv.niif.hu/pipermail/katalist/2008-March/015888.html
https://listserv.niif.hu/pipermail/katalist/2008-July/016554.html

Beérkezett: 2008. IX. 21-én.

Kotsis Tibor
a Kodolányi János Főiskola rendszergazdája.
E-mail: *koti@uranos.kodolanyi.hu*

Turiné Gáspár Anikó
a Kodolányi János Főiskola Könyvtárának informatikus könyvtárosa.
E-mail:
gasparani@uranos.kodolanyi.hu

Marton József – Prokné Palik Mária

Adatbázis transzformációalapú kereshetőségjavítása: ETO-kereshetőség a BME OMIKK Aleph rendszerében

Az informatika fejlődése a dokumentumrekordokat, illetve a szöveges állományokat tartalmazó adatbázisok egyre sokoldalúbb kereshetőségét eredményezi. A természetes nyelvű kifejezéseken alapuló információkereső nyelvek jól használható megoldást nyújtanak. Kérdés azonban, hogy teljes értékű alternatívát nyújtanak-e, vagy csupán kiegészítik a mesterséges nyelven alapuló információkereső nyelvek használatát az osztályozásban és a keresésben? A komplex kapcsolatok (pl. az ETO-ban a viszonyítás) keresőtámogatása pezsgő kutatási terület éppúgy, mint az ontológiaalapú kereséstámogatás vagy a természetes nyelvű gépi fordítók. Jelenleg hibrid rendszerekben kell gondolkodnunk! Az egyik legfontosabb kérdés az, hogyan fér meg egy keresőrendszerben a mesterséges és a természetes nyelveken alapuló osztályozás.

Bevezetés

A dokumentumrekordokat, illetve a szöveges állományokat tároló adatbázisok számítógépes kezelésének alapvető feladata, hogy megoldja az online katalógusban tárolt információk pontos és gyors keresését. A gyorsaság egyik feltétele, hogy a keresést, és vele az információkereső nyelv használatát könnyen, rövid idő alatt lehessen megtanulni, hogy a használó egyszerűen fogalmazhassa meg a keresőkérdést (állíthassa össze az ún. keresőképet vagy -profilt). A gyorsaság másik aspektusa többnyire kimondatlan elvárás: a találati halmazt gyorsan állítsa elő a számítógép. Az adatbáziskezelő-rendszer a keresőképet hasonlítja össze az ún. dokumentumképpel vagy -profillal, amely az egy dokumentumrekordhoz kapcsolt ismérvek összessége. Ezek az ismérvek származhatnak valamely információkereső nyelv szavaiból, de lehetnek a dokumentum vagy a dokumentumrekord szövegének szavai is (az ún. szövegszavak). A keresés hatékonyságának értékelését fejezi ki a relevancia, mely a találati halmaz minőségi jellemzője: mekkora a keresőkérdés alapján a halmazba tartozó tételek aránya a találati halmaz méretéhez viszonyítva. A találati halmaz teljessége pedig azt fejezi ki, hogy mekkora a megtalált, releváns dokumentumok aránya az adatbázisban található, a keresőkifejezésre illeszkedő dokumentumképekhez viszonyítva (ideális esetben 100%).

A szabadon választott szavakon alapuló szabadszavas keresés térhódítása a tanulási folyamat rövidítésének irányába mutat, hiszen bárki saját szavaival végezheti a keresést. Nem biztos azonban, hogy ez a megközelítés önmagában kellően releváns és teljes találati halmazt eredményez (nem biztos ugyanis, hogy a választott keresőszó szövegszóként, és a használó által szándékolt értelemben szerepel). Az automatikus szemantikus és szerepviszony-fókuszált[1] támogatás, amely elengedhetetlen, hogy ez a megközelítés jól működjön, még fejlődőben van. A különböző nyelvek és nyelvváltozatok közötti jó minőségű gépi fordítás, amely szintén ennek a megközelítésnek a hatékonyságához járulhat hozzá, ugyancsak gyerekcipőben jár.

A keresés minősége ma úgy javítható, hogy természetes vagy mesterséges nyelven alapuló információkereső nyelvet (az utóbbit nevezik osztályozási rendszereknek is) alkalmazunk, és ezek szavai (mesterséges nyelven alapuló osztályozási rendszer esetében a jelzetei) a rekordok ismérvei. Az előbbiekhez tartoznak a tárgyszavas rendszerek és a tezauruszokban strukturált deszkriptoros nyelvek. Az utóbbiak közül a legismertebb, Közép-Európában is alkalmazott információkereső nyelv vagy osztályozási rendszer az egyetemes tizedes osztályozás (ETO).

Cikkünkben az információkeresés hagyományosan két változata, a betűrendes mutatót használó ún. *böngészés* és a keresőképből közvetlenül találati halmazt előállító *keresés* közül az utóbbival foglalkozunk. Az ETO felépítésének rövid bemutatása után kitérünk a (kizárólag) természetes nyelvű szavakkal történő keresésre épülő rendszerekben tapasztalható problémákra. Ezután bemutatjuk az Aleph integrált könyvtári rendszer dokumentumrekordok kereshetőségét előkészítő és a keresőkérdéseket feldolgozó eljárását: azokat a kereteket (vagy korlátokat), amelyek között keresőrendszerünket meg kell valósítani, majd elemezzük a kereshetőségi követelményeket az Aleph lehetőségeinek tükrében, és ismertetünk egy megoldási lehetőséget. Ezt követően példákon keresztül elemezzük a megoldást, és rámutatunk annak ismert hiányosságaira. A cikk befejező részében összefoglaljuk az eredményeket.

Az ETO-jelzetrendszer bemutatása

Az ETO-jelzeteket két nagy csoportba sorolhatjuk. Megkülönböztethetünk ún. *egyszerű jelzet*eket, amelyek a főtáblázatokban szerepelnek (nevezik ezeket főtáblázati számoknak is), illetve *összetett jelzet*eket (nevezik ezeket összekapcsolt jelzeteknek is), amelyeket több egyszerű jelzet összekapcsolásával, illetve a főtáblázatban szereplő jelzetek és a közös alosztások összekapcsolásával hozhatunk létre. A *közös alosztás*ok három típusa különböztethető meg: az önálló általános alosztások, a nem önálló általános alosztások és a nem önálló speciális alosztások. Az *általános alosztás*ok bármely főtáblázati számhoz hozzáfűzhetők. A *nem önálló speciális alosztás*ok csak abban a táblázatban használhatók, amelyekben felsorolták őket, illetve jelzik felhasználhatóságukat. Attól függően, hogy melyik főtáblázatban használják, az egyes speciális alosztások mást-mást jelenthetnek.

Vegyük most sorra, hogy az ETO jelzetszerkesztési szabályai alapján hogyan képezzük az ETO-jelzeteket, mit jelentenek az egyes jelzetek, és milyen keresési igények merülnek fel, ha e jelzetek, illetve az összetett jelzeteket alkotó jelzetek szerint kell keresni az adatbázisban.

Egyszerű ETO-számok

Egyszerű fogalmaknak felelnek meg és a főtáblázatban találhatók. A számrendszer tíz számjegyéből épülnek fel (innen az osztályozási rendszer nevében a „tizedes” jelző), és a tizedes törtek elve szerint tagoltak (azaz az egyszerű jelzeteket három számjegyenként pontokkal tagolják). Az így tagolt elemek egyes részei szerint nincs értelme a keresésnek.

Az összetett ETO-számok képzése

Az összetett ETO-számokat alapvetően három módon képezhetjük: főtáblázati számok összekapcsolásával, általánosan közös alosztások és speciális alosztások alkalmazásával. A következő szakaszokban példákkal illusztráljuk a lehetőségeket.

Főtáblázati számok összekapcsolása

1. Két, tartalmilag egymástól független fogalom vagylagos egymás mellé rendelése, összekötése a **+** (plusz) jellel.
   a. **669.35+669.715** Rézötvözetek és alumíniumötvözetek.
   b. **(436+439)** Ausztria és Magyarország: egynemű önállóan közös alosztások kapcsolata egymás között.
   c. Online katalógusban a **+** jellel összekapcsolt jelzeteket elég külön-külön megadni a dokumentumképben, mert a **vagy** logikai művelettel a keresőképben összekapcsolhatók.
2. A fogalmak egymást követő sorozatának egyik fogalomtól a másikig való mellérendelő összefoglalása a **/** (…-tól…-ig) jellel (ennek a neve kiterjesztés).
   a. **531/534** Mechanika, beleértve a szilárd testek, folyadékok, légnemű testek mechanikáját és a mechanikai rezgések, hangtan témakörét is. Ily módon az **53**-as Fizika szakcsoporton belül egy közbenső fölérendelt fogalmat alkottunk az alosztályok sorában.
   b. A keresés során a **/** jelet tartalmazó jelzeteket egységes egészként kell kezelni.
3. Két fogalom közötti kapcsolat jelölése (mellérendelő viszonyítás) a **:** (kettőspont) segítségével.
   a. **548.0** Általános kristálytan, illetve **548.0:53** Kristályfizika
   b. **(436:439)** Összehasonlítás vagy kapcsolat Ausztria és Magyarország között: egynemű önállóan közös alosztások kapcsolata.
   c. Online katalógusban a **:** jellel összekapcsolt jelzeteket elég külön-külön megadni a dokumentumképben, mert az **és** logikai művelettel a keresőképben összekapcsolhatók.

Főtáblázati számok összekapcsolása önálló és nem önálló általánosan közös alosztásokkal

1. Nyelvi alosztások: az írásmű nyelvének jelölése az **=** (egyenlőség) jel és az azt követő számjegy segítségével.
   a. **=30** Német nyelvű
2. Formai alosztások: az írásmű formájának jelölése a **(0)** (zárójel nulla) jel segítségével.
   a. **(038)** Szótár
   b. **55(038)** Geológiai szótár
3. Földrajzi alosztások: egy fogalom földrajzi (térbeli) vonatkozásának jelölése a **(1/9)** segítségével.
   a. **(439**) Magyarország
   b. **55(439)** Magyarország geológiája
4. Etnikai (népi) alosztások: népek, népfajták jelölése a **(=)** (zárójel egyenlő) jel segítségével.
   a. **(=30)** Németek
   b. **392.5(=30)** Házassági szokások a németeknél
   c. **392.5(439=30)** Házassági szokások a magyarországi németeknél
5. Idő szerinti alosztások: a fogalom időbeli vonatkozásának jelölése az **"…"** (idézőjel) segítségével.
   a. **"196"** Az 1960-as évek
   b. **53"196"** Fizika az 1960-as években
6. Szempont szerinti nem önálló alosztások[2]: annak a szempontnak jelölése, amelyből valamely fogalmat szemlélünk a **.00** (pont nulla nulla) jel segítségével.
   a. **.001.573** Matematikai modell
   b. **612.8.001.573** Az idegrendszer matematikai modellje
7. Általános ismérvek szerinti nem önálló alosztások. Valamely fogalommal kapcsolatos egyéb sajátosság, például az anyagok vagy a személyek jelölése a (**-0**) (kötőjel nulla) jel segítségével.
   a. **-033.6** Kerámia
      - **903.23-033.6** Kerámia edények a régészetben
   b. **-053.6** Fiatal személy
      - **316.62-053.6** Fiatalok társadalmi viselkedése

Főtáblázati számok összekapcsolása nem önálló speciális alosztásokkal

1. Kötőjeles, speciális alosztások (**-1/-9**)
   a. **62-2** Gépek álló és mozgó részei
   b. **82-2** Színdarab
2. Pont nullás speciális alosztások (**.01/.09**)
   a. **53.08** Mérőműszerek. Mérési eljárások. Elméletük
   b. **82.08** Irodalmi műfajok technikája. Retorika. Stilisztika
3. Aposztrófos speciális alosztások (**'**)
   a. **669.35** Rézötvözetek
   b. **669.35'24** Réz-nikkel ötvözetek
4. Számvégződéses speciális alosztások[3] (**…1/…9**)
   a. **539.12** Elemi részecske
   b. **539.12…14** Spin és momentum
   c. **539.121.4** Elemi részecskék spinje és momentuma

Ugyanazok a speciális alosztások az egyes főtáblázati számokhoz kapcsolva mást-mást jelentenek. Emiatt a keresés során irreleváns találatok kerülhetnek a találati halmazba. Ez elkerülhetetlen, hiszen a keresőkérdés pontos értelmezése sem adható meg általában, csak konkrét főtáblázati számokhoz kapcsolva.

Külső forrásból (nem ETO-ból) származó alosztások: egyes személyek vagy fogalmak jelölése betűvel (**A/Z**) vagy (*****) jellel és sorszámmal. Rendezése betűrendben vagy a sorszámok (nem ETO-számok) szerint történik.

1. Nevek:
   - **1(091)Arisztotelész** Arisztotelészről szóló filozófiai mű
2. Betűk, betűcsoportok:
   - **061.1(100)ENSZ** Egyesült Nemzetek Szervezete
3. Számok, sorszámok, rendszámok:
   - **546.42.027*90** a Stroncium 90-es tömegszámú izotópja

Itt jegyezzük meg, hogy az összekötés (+) a logikai *vagy* kapcsolatnak, a kiterjesztés (/), a mellérendelő viszonyítás (:) és az alosztásokkal való összekapcsolás pedig logikai *és* kapcsolatnak felelnek meg.

A mesterséges nyelven alapuló jelzetek kereshetősége természetes nyelvre szabott rendszerekben

Könyvtárunkban, a BME OMIKK-ban, a dokumentumok túlnyomó többsége ETO alapján osztályozott. Ezért nemcsak az adatbázisban található egyszerű és összetett jelzeteknek, hanem az összetett jelzetek részjelzetei szerinti pontos keresésnek is nagy jelentősége van. Az ETO mesterséges nyelven alapuló jelzetrendszerében történő keresés a természetes nyelvben nem, vagy kisebb súllyal jelentkező problémákat vet fel. Ilyenek a

homonimakezelés vagy az írásjelek kezelésének kérdése.

A természetes nyelven alapuló információkereső nyelveket használó keresőrendszerek egyik közös tulajdonsága, hogy a nyelvben rejlő redundanciát kihasználva *igyekeznek* oly módon átalakítani a keresőkérdéseket, hogy azok információtartalmát ne csökkentsék. Tekintsük például az „adatbáziskezelő" kifejezést, és egy elterjedt átalakítási lépést, az ékezetmentesítést[4]. Az eredmény – adatbaziskezelo – továbbra is hordozza az eredeti kifejezés jelentését. Ezek az átalakítások sajnos mégsem mindig teljesítik az információ megtartásának kritériumát. A *kérés* kifejezés ékezetmentesítése (*keres*) a keresőkérdést tartalmilag megváltoztatja: megkapjuk a *keres*, azaz az ékezetmentes verzióra adandó találatokat is, és fordítva. A kérés-keres homonimapárral illusztrált hiba hatását csökkenti, ha több szóból áll a keresőkérdés, mivel ezek a szavak szövegösszefüggést teremtve mintegy értelmezik a homonim keresőszót.

Akárcsak a természetes beszélt nyelv, az információkereső nyelv is sok homonimát tartalmaz. A mesterséges nyelven alapuló osztályozási rendszerekben elvileg ugyan nincsenek homonimák, mivel nincs két azonos alakú, de eltérő jelentésű egyszerű vagy összetett jelzet. Ha azonban az összetett jelzeteket alkotó általános, illetve közös alosztások szerint kell keresni, ez a probléma már megjelenik, mivel ezeknek a részjelzeteknek a számai homonimák lehetnek.

Az írásjeleket és más metanyelvi jeleket más-más módon kell kezelnünk a természetes és a mesterséges nyelven alapuló információkereső nyelveknél. A földrajzi nevek vagy történelmi személynevek helyes írásmódjában különös jelentősége van a kötőjeleknek vagy más központozásnak. A keresőkérdés megválaszolásakor a szigorú helyesírási szabályoktól azonban el kell tekintenünk annak érdekében, hogy jól használható keresőeszközt ajánlhassunk a felhasználóknak. Amikor a használó *Szent-Györgyi Albert* Nobel-díjas biokémikus neve alapján keres, a találatokat éppúgy meg kell adja a keresőrendszer, ha a hibás *Szentgyörgyi* vagy *Szent Györgyi* alakok valamelyikét használja.

Államalapító királyunk nevének szabványos megjelenítési formája[5] *István (Magyarország: király), I., Szent*. A használó találatként elvárja a *Magyarország*, a *király*, vagy az *I István* keresőkifejezésekre éppúgy, mint az *I István Magyarország: király* formára az első királyunkról szóló dokumentumrekordot. A kettőspont, a zárójelek, vagy a sorszámot jelző pont jelenléte vagy hiánya nem befolyásolhatja ezt a keresést.

Az ETO összetett jelzetein belül az alosztások részjelzeteit meghatározott (szóhatároló) jelek (kerek zárójelek, idézőjelek, pont nulla nulla stb.) értelmezik. Ezek a mesterséges nyelven belül afféle meta- vagy metanyelvi jelek (l. az ETO-jelzetrendszer bemutatása c. szakaszt). A részjelzetek környezetfüggetlen[6] (azaz a metajeleket figyelmen kívül hagyó) elemzése félreértésekhez vezet, és ilyen felhasználásuk a kereséskor is félreértésekhez vezet, irreleváns találati halmazokat eredményez. Példaként tekintsük a 30 számot. Zárójel-egyenlő környezetben *népi alosztás*t jelöl: (=30) – Németek. *Főtáblázati szám*ként a 30 jelentése „A társadalomtudományok elmélete, módszertana és módszerei". A keresőkérdésben vagy a dokumentumképben szereplő összetett jelzeteknél a részjelzetek szóhatároló vagy kontextuális metajeleinek elhanyagolásakor az összes olyan dokumentumot megkapjuk találatként, amelyek az előbbi két kategória *valamelyikébe* beleesnek.

A példák illusztrálják, mennyire más megközelítést igényelnek a természetes nyelven és a mesterséges nyelven alapuló információkereső nyelvek az írásjelek kezelésében. Míg bizonyos jelek elhanyagolása az egyik esetben minőségjavulást (l. *Szent-Györgyi* és S*zentgyörgyi* azonos kezelése), addig a másik esetben komoly romlást eredményez (l. *(=30)* és *30* közötti különbségek).

Persze a két megközelítés elméletben remekül megfér egymás mellett: különböző feldolgozási eljárással a két eset kezelhető. Vizsgálataink mégis azt mutatják, hogy az adatbáziskezelő (katalógus)rendszerek többsége, köztük az Aleph sincs felkészítve arra, hogy az ETO-jelzetek részjelzetei szerint is keresni lehessen. Miből adódik a különbség elmélet és gyakorlat között? Egyes rendszerek nem képesek a két eset kellő mértékű szétválasztására, mások legalábbis nincsenek kellő gondossággal beállítva. Azokban a rendszerekben, ahol a két eset kezelése nem választható szét a szükséges mértékben, a keresési lehetőségek beállításakor a gyorsabb tanulási görbével jellemezhető, természetes nyelven alapuló információkereső nyelvek javára kötnek komoly kompromisszumot a beállításokat végző szakemberek. A következő részben az Aleph példáján fejtjük ki részletesebben a szétválasztás hiányát, majd az azt követő szakaszban ismertetünk egy, az Alephre szabott megoldást.

Keresési alapelvek az Aleph rendszerben

A keresés, pontosabban a keresőkép és a dokumentumkép összehasonlításának (rendszerszintű) támogatására általánosan használt módszer az ún. indexek építése. Ez nem jelent mást, mint a dokumentumrekordok, illetve a szöveges állományok olyan átalakítását (transzformációját), hogy az indexek segítségével a különböző szempontok szerint végzett kereséseket gyorsan kiszolgálhassuk. Eredményül pedig releváns találatokat kell, hogy kapjon a használó.

Ebben a szakaszban az Aleph keresőrendszer elemeinek tárgyalását nem korlátozzuk az ETO-jelzetekkel végzett keresésre. Az általánosság oka az, hogy egyetlen keresőrendszerben kell együtt élnie az ETO-jelzetek és más szempontok szerint végzett kereséseknek. Rendszerben kell tehát gondolkoznunk ahhoz, hogy az ETO-jelzetekkel történő keresés megoldása ne befolyásolja számottevően a többi keresési lehetőséget.

Különböző indexek más-más adatkör alapján

Az indexek elkészítése a felhasználás célja és a forrásadatok egyedi azonosító jellege szerint más és más módon történhet. Alapvetően két módszert különböztetünk meg az Aleph 500 integrált könyvtári rendszerben.

Az első módszer elsődleges és másodlagos azonosítók, egységesített besorolási adatok egészére teszi lehetővé a keresést. Technikailag további két változatot különböztetünk meg. A művek elsődleges azonosítói közül azok egyedi azonosítására alkalmas, valamint az egyedi azonosításra nem alkalmas összetett kifejezések kezelése. Az egyedi azonosításra alkalmas elsődleges azonosítókra példa a monografikus művek ISBN kódja, folyóiratok ISSN száma, vagy kiadói jelzetek, mint például a jegyzetazonosító. Ezek részben hierarchikus felépítésűek[7] is lehetnek, de csak az azonosító egészére kiadott pontos keresésnek[8] van igazi jelentősége. Az effajta jelzetek kezelése éppen ezért egyszerű.

A második lehetőség a szóalapú indexelés. Ez egyrészt jelenti az adott szöveg minden egyes, közzel elválasztott (vagy egyéb kritériumok szerint önállóként kezelendő) szavai szerinti keresést, illetve a szabványosított (kötött szótárba foglalt tárgyszavas, deszkriptoros) információkereső nyelv összetett szavainál az egyes összetevő szavak szerinti keresést. A dokumentumrekord természetes nyelvű, szöveges adatelemei, mint például a cím vagy a szerzőségi közlés is kezelhető ilyen módon, lehetővé téve a keresést kevés információ birtokában: a cím jellegzetes kifejezése, vagy a szerző néveleme szerint (extrém esetben ui. az adott névelemről – például nem európai neveknél – azt sem tudja a kereső, hogy vezetéknévről, keresztnévről stb. van-e szó). A szóalapú kereshetőség biztosítása az olyan információkereső-nyelvi szavak esetén nagy jelentőségű, ahol az alkotóelemek önállóan is hordoznak jelentést. Ez a helyzet például az ETO jelzeteinél.

A továbbiakban a szóalapú indexekkel kiszolgált keresőkérdésekről lesz szó, hiszen a vázolt lehetőségek közül cikkünk tárgya, az ETO részjelzetei szerinti kereshetőség oda illik a leginkább: ahogy elvárható, hogy a leíró adatok (pl. a dokumentum szövege, az annotáció, a cím, a megjegyzés) szemantikailag önálló (azaz önálló jelentést hordozó) elemei/szavai alapján keresni lehessen, úgy elvárható, hogy ugyanaz lehetséges legyen a természetes vagy a mesterséges nyelven alapuló másodlagos adatok (a tárgyszavak, deszkriptorok, ETO-jelzetek) esetében is.

Szóalapú indexek építése

A szóalapú indexek definiálásának első lépéseként meghatározzuk, hogy a dokumentumrekord mely összetevőiből (mely ismérvekből) készüljenek az egyes indexek. Ez leginkább az alkalmazott katalogizálási szabványtól és konvencióktól függ. A HUNMARC adatcsere-formátumot tekintve cikkünk tárgya, az ETO-jelzet, a 080 mező $a almezőjében szerepel, így ebből építjük az ETO szóalapú keresőindexünket. Az itt ismertetett folyamat természetesen más adatelemekre is érvényes.

Az *1. ábra* mutatja az ismérvek (adatok) útját a dokumentumrekordtól a szóindex-bejegyzésig. A feldolgozási folyamat központi művelete, amikor az összetett jelzeten vagy kifejezésen/szövegen belül annak önálló jelentést hordozó részeit minősítik (1) és elkülönítik (2). Ezt a műveletet a továbbiakban szeletelésnek nevezzük.

A szóindex-bejegyzések elkészítésekor az indexelendő adatelem előfeldolgozáson megy keresztül, amelynek célja kettős. Az adatelem szavakra bontása mellett igény szerint az ékezetmentes vagy kis- és nagybetűtől független stb. keresést lehetővé tevő transzformáción is át kell esnie a szavaknak. A folyamat első lépésében (1) a rendszer tisztítja az indexelendő adatelemet. Az önálló je-

lentést hordozó elemeket elválasztó szóhatároló, vagy kontextuális metanyelvi jeleket egységesen szóközzé[9] alakítja. A feldolgozásnak ebben a fázisában adatelem-típusonként (pl. ETO-jelzet, egységesített szerzői név stb.) más és más eljárás alkalmazható, ami kedvez a különféle esetek: a természetes vagy a különféle mesterséges nyelven alapuló ismérvek kezelésének. Az elválasztó jelek „felismerésekor” jelentkezik a rendszer egyik korlátja: néhány specializált eljárástól (amelyek köre nem bővíthető) eltekintve karakterek feltétel nélküli törlése vagy szóközzé alakítása valósítható meg.

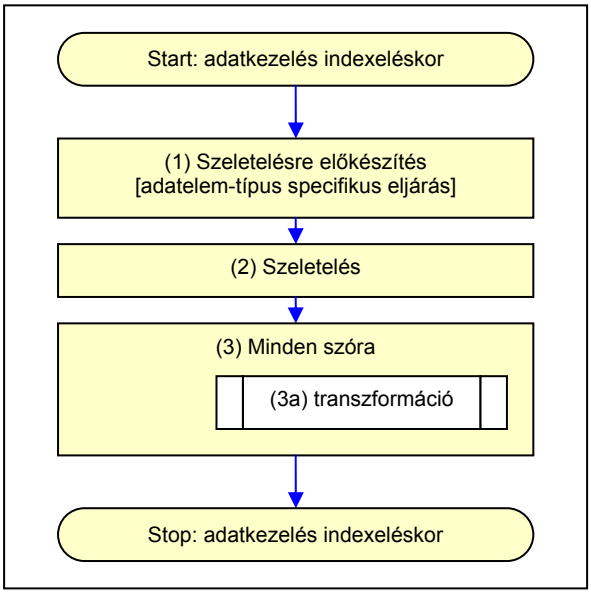

1. ábra **Adatelemek feldolgozása szóalapú indexeléshez**

A feldolgozási folyamat folytatásaként szeleteli (szavakra bontja) a rendszer a bejövő adatelemet (2. lépés). A szeletelő eljárás végtelenül egyszerűen működik: a szóközöket tekinti elválasztó jeleknek, és úgy készíti el a szóhalmazt. Ez a szóhalmaz lesz a következő lépés bemenete. Ez az eljárás sem változtatható meg a rendszerben. Minden keletkező szó karakteralapú transzformáción megy keresztül (3a lépés): a szavak minden karakterét, azok környezetétől függetlenül, egy legfeljebb öt karakter hosszú sorozatra cserélhetjük. Az így átalakított szóhalmaz kerül a szóalapú indexállományokba.

Keresőkérdések szóalapú indexekre

A dokumentumok ismérvei mellett a keresőkérdést is transzformálni kell ahhoz, hogy az indexek támogatásával megtörténhessen a kereső- és a dokumentumképek összevetése. Az általunk vizsgált és használt Aleph 500 rendszerben ez a folyamat a *2. ábrán* látható módon történik a szóalapú indexeken végzett keresések esetén.

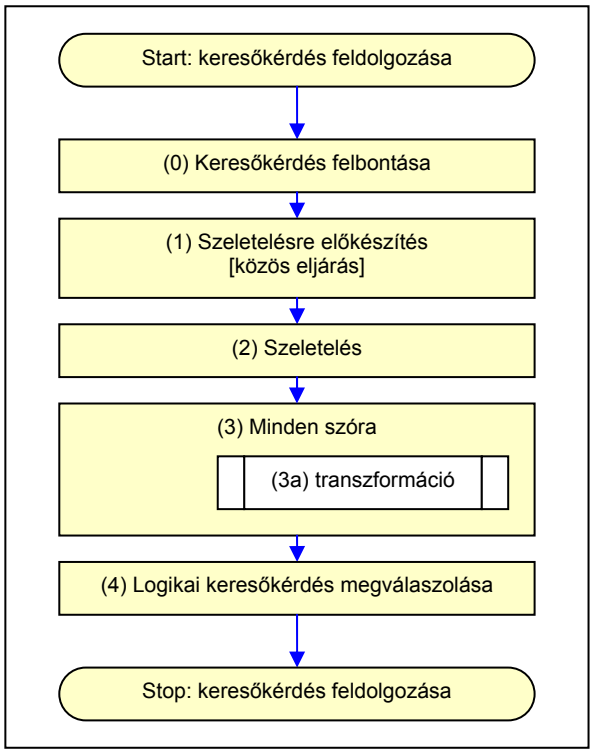

2. ábra **Szóalapú keresőkérdések értelmezési folyamata**

Az 1, 2, 3, 3a lépések az *1. ábrán* bemutatott folyamat megfelelő lépéséhez hasonlóan működnek.

A szóalapú keresőkérdések feldolgozási folyamatának bemenete a keresendő kifejezés, és az adatkör, ahol a keresendő kifejezést értelmezi a használó. A keresendő kifejezés állhat keresőszavak egy vagy több elemű, szóközzel elválasztott sorozatából (a továbbiakban elemi keresőkérdés vagy elemi keresőkifejezés), vagy azok logikai műveletekkel összekapcsolt, opcionálisan zárójelezett sorozatából. A folyamat előkészítő, 0. lépésében a keresőkérdés szintaktikai elemzése történik meg. A logikai műveletekkel összekapcsolt, illetve zárójelezéssel csoportosított kifejezést a rendszer felbontja elemi keresőkifejezésekre, amelyeket külön kezel egészen a feldolgozás 4. lépéséig. A szintaktikai elemzés sajátossága, hogy az egyenlőségjelet (=), idézőjelet ("), valamint a kerek zárójeleket a keresést vezérlő karaktereknek tekinti, és csak jól meghatározott környezetben fordulhatnak elő. Máskülönben szintaktikai hibához vezetnek, megakadályozva ezzel a keresés végrehajtását.

A 0. lépésben előállt elemi keresőkifejezésben szereplő keresőszavak bizonyos esetekben (tipikusan a mesterséges nyelven alapuló információkereső nyelvek kifejezései esetén) tovább bonthatók a kontextuális metajelek mentén önálló jelentést hordozó egységekre[10]. A keresőkérdés feldolgozása során az önállóan is jelentést hordozó alkotóelemeket elválasztó különböző metanyelvi jeleket egységesen szóközzé alakítja a rendszer (1. lépés). Az Aleph 500 esetében ez rendszerszinten közös eljárás – beállításai függetlenek attól, hogy milyen adatelem-csoportra (tehát indexállományra) vonatkozó keresőkérdést dolgoz fel.

A szeletelés (2. lépés) az elemi keresőkifejezés transzformált (ti. szóközökkel tagolt) alakjának szavakra bontása. Hasonlóan a szóindex-bejegyzések elkészítéséhez, a szeletelő eljárás itt is a szóközöket tekinti elválasztó karaktereknek. Ennek a lépésnek az eredménye keresőszavak halmaza, amely a következőkben az indexbe történő behasonlítás alapja lesz.

A szavakra bontott elemi keresőkifejezés minden szavát egy karakteralapú, környezetfüggetlen transzformációnak veti alá a rendszer (3., 3a lépések). Ez szintén rendszerszinten közös eljárás.

A feldolgozás 4., záró lépésében a rendszer az egyes elemi keresőkifejezések szavakra bontott alakját keresi az indexekben – ezzel közvetett módon a dokumentumképpel végez összehasonlítást. Az elemi keresőkifejezésekre kapott halmazokat a kereséskor megadott logikai műveletek (*és*, *vagy* műveletek) szerint összeveti a kereső, és kialakul a kimenet: a találati halmaz, amely visszajut a használóhoz.

Az ETO-kereshetőség kihívása a rendszer kényszereinek tükrében

Az előzőekben vázoltuk a természetes és a mesterséges nyelveken alapuló információkereső nyelvekkel végzett keresések alapjait, és bemutattuk, hogyan történik a dokumentumrekordok előfeldolgozása, majd a tényleges keresés folyamán a keresőkérdések feldolgozása az Aleph rendszerben. Láttuk, hogy az egyes lépések bizonyos keretek között (rendszerszinten vagy adatelem-specifikusan, nem bővíthető építőelem-készletből összeállítva stb.) konfigurálhatóak, míg mások nem (pl. a *szeletelés*, amely csak a szóközök mentén tud dolgozni). Azonban egyik lépés sem szabható a feladathoz tetszőleges programrészletek beillesztésével: az algoritmusok adottak, amelyeket különböző trükkökkel (amelyek pusztán technikai fogásnak tűnhetnek) kell a feladathoz igazítani – ez adja az ETO részjelzetei szerinti kereshetőség biztosításának igazi kihívását.

Az adatelemek előfeldolgozása (*1. ábra*), valamint a keresőkérdés feldolgozási folyamata (*2. ábra*) jól párhuzamba állítható egymással. Az egyező számozású lépések célja közös, de legalábbis hasonló. A markáns különbség a *szeletelésre előkészítés* (1. lépés) fázisban található. Míg az előfeldolgozáskor adatelem-specifikus eljárást használhatunk, addig a keresőkérdések kezelésekor egyetlen, rendszerszinten közös eljárás van a kezünkben. A fő probléma tehát az, hogyan hangoljuk ezt a rendszerszinten közös eljárást úgy, hogy mindegyik keresési lehetőség (ETO, szerzői nevek elemei stb.) számára optimálisan teljesítsen.

A bemutatott környezetben az jelenti a kihívást, hogy az ETO jelzetei, illetve részjelzetei szerinti kereshetőséget minél magasabb szinten biztosítsuk a többi keresés minőségének érintése nélkül. További, az előzőekben nem kellően hangsúlyozott kényszer az, hogy a szeletelésre előkészítő 1. lépés többnyire csak karakteralapú, állapotmentes[11] transzformációra képes: speciális esetektől[12] eltekintve csak bizonyos karakterek környezetfüggetlen törlése vagy szóközzé alakítása oldható meg a rendelkezésre bocsátott, és nem bővíthető építőelem-készlettel.

Válasz a kihívásra

A rendszer sajátosságaiból adódó feladatok megoldásait vesszük itt sorra. A csoportosítás szempontja az előzőekben bemutatott feldolgozási folyamatok egyes lépései.

A szeletelésre előkészítés (1. lépés) fázisban az ETO-ban használt azon jeleket kell vizsgálni, amelyek az önálló jelentést hordozó részeket képviselő szavak szerinti bontást segítik, vagy az elhagyásuk más módon járul hozzá a keresési minőség javításához. Az itt kezelt jeleket két csoportra bonthatjuk:

1. amelyek eltűnése nem befolyásolja, vagy kifejezetten növeli a találati halmaz relevanciáját
   a. a + jel (jelentése a fogalmak halmazelméleti uniója, VAGY kapcsolat) bizonyult ilyennek,

2. párban álló, zárójeltípusú jelek, amelyek nyitó és záró karaktere állapotmentesen megkülönböztethető (ti. azok különböznek). Ekkor a nyitó karakter mentén szeletelhetünk, míg a záró karaktert meghagyva megmarad a részjelzet információtartalma: például a *(439) – Magyarország* részjelzetből *439)* lesz, ami továbbra is hordozza azt az információt, hogy földrajzi alosztásról van szó.
   a. (...) (kerek zárójel – a különféle alosztások jele). A nyitó karakter mentén szeletelhetünk. A kereséskor helyette a kapcsos zárójel használandó, l. a következő részben.
   b. bár az "..." (idézőjel – időbeli közös alosztás, a fogalom időbeli vonatkozásának jelölése) is zárójeltípusú, a nyitó és záró karakter csak a környezetét is figyelembe véve különböztethető meg. Tekintve, hogy a *szeletelésre előkészítés* lépésben a karakterek környezetét nem tudjuk figyelembe venni (l. korábban), ezért a *"16" – 17. század* részjelzetből az idézőjel elhagyásával *16* lenne, ami nem különböztethető meg a *16 – Logika*[13]*, logisztika, ismeretelmélet* főtáblázati számtól. Ezért a "…" jelet másik lépésben kell kezelnünk.

A keresőkérdések feldolgozási lépésében (0. lépés) felvetett problémákra (ti. a kerek zárójelek, az egyenlőségjel és az idézőjelek speciális, keresés-szintaktikai jelentése) a jelzetek kezelése során adható válasz. Két csoportba sorolhatók a karakterek:

1. A szóindexek építésének (3a) lépésében lecserélt karakterek: az egyenlőség (=) és a dupla idézőjeleket (") rendre az osztás (÷) és a keresztszorzás (×) jelekre cseréljük. A felhasználónak kell gondoskodnia a cserekarakter használatáról kereséskor (l. 1. táblázat), hiszen az egyenlőségjel (=) használata szintaktikai hibát eredményezne, míg az idézőjel (") speciális jelentésű a kereső számára.
2. A keresőkérdések feldolgozásának 3a részében visszacserélt karakterek. Az ETO esetében csupán a kapcsos zárójelet[14] ({}) érinti, amely a kerek zárójel helyettesítésével az alosztások alapján történő keresést teszi lehetővé. A keresőkérdés megfogalmazásakor az alosztásokat jelző kerek zárójel kapcsos zárójellel történő helyettesítéséről a felhasználónak kell gondoskodni.

A keresést végrehajtó felhasználó szempontjából nincs különbség a két csoport között[15]: az *1. táblázat* 2. oszlopában megadott karaktereket kell használni a kereséskor.

Keresési példák, hiányosságok

A keresési módszer alkalmazásával új, az adatbázisban eddig rejtetten meglévő információkhoz juthatunk el. Erre szeretnénk néhány példát mutatni három példagyűjteményben. A keresést az Aleph integrált könyvtári rendszerrel végezzük a BME OMIKK adatbázisában[16], és megadjuk a releváns találatok becsült arányát[17]. Ahol másként nem jelezzük, ott 100% a becsült relevancia.

Tematikus példák: Magyarország

Ebben a gyűjteményben Magyarország osztályozására szolgáló földrajzi alosztásból kiindulva térképezzük fel az adatbázisunkat.

Magyarország **(439)** jelzetét keresőszóként **{439}** formában a *3. ábra* szerint írhatjuk a keresőbe, melyre 8228 találatot ad a kereső (*4. ábra*).

1. táblázat

Az ETO keresésekor alkalmazandó cserekarakterek, zárójelben a Unicode kódjaik hexadecimális írásmóddal

Eredeti karakter az ETO-jelzetben	Cserekarakter kereséskor	Elérése magyar billentyűzeten	Megjegyzés
= (0x003D)	÷ (0x00F7)	AltGr + Ő	
" (0x0022)	× (0x00D7)	AltGr + Ú	
) (0x0029)	} (0x007D)	AltGr + N	Visszacserélt karakter.
((0x0028)	{ (0x007B)	AltGr + B	Rendszerszinten mellőzhető transzformáció, és kereséskor szóközzel helyettesíthető a szeletelés miatt (l. a 14. lábjegyzetet).

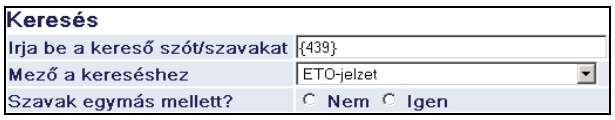

3. ábra **Magyarország keresőkérdése a BME OMIKK webes katalógusában**

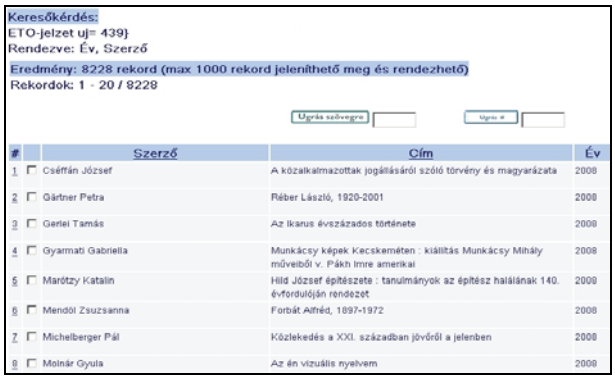

4. ábra **Magyarország – találati halmaz (részlet)**

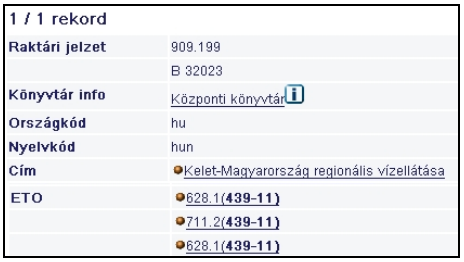

5. ábra **Kelet-Magyarország – találati halmaz**

Kelet-Magyarország osztályozására a **(439-11)** jelzet szolgál, amelyet a **{439-11}** formában kereshetünk. Eredményként egyetlen találat adódik (*5. ábra*).

A **(436:439)** jelzettel azokat a dokumentumokat osztályozzuk, amelyek Ausztria és Magyarország kapcsolatáról szólnak. A keresőszó **{436:439}**, az adatbázisunkban nyolc dokumentumot találunk (*6. ábra*).

6.ábra **Ausztria és Magyarország kapcsolata – egy rekord a találati halmazból**

Az Osztrák-Magyar Monarchia az előbbi speciális esete, leírására a **(436/439)** jelzetet használjuk. A keresőszó **{436/439}**, melyre 13 találatot kapunk (7. ábra).

7. ábra **Dokumentumrekord az Osztrák-Magyar Monarchia találati halmazból**

A magyarországi németek jelzete **(439=30)**, a megfelelő keresőszó **{439÷30}**, amely négyszer fordul elő az adatbázisban (*8. ábra*). Osztályozói hibából eredően a jelzet **(439:=30)** változatban is előfordul. Ezt a **{439:÷30}** keresőkérdésre adott két találat mutatja (*9. ábra*).

8. ábra **Magyarországi németek – a találati halmaz egy eleme**

9. ábra **Magyarországi németek – osztályozói hibából helytelen jelzettel is szerepel az adatbázisban**

Magyarországi események történeti tárgyalása osztályozási jelzete a **(439)(091)**. A megfelelő keresőkérdés **{439}{091}**, amely 1173 dokumentumrekordot eredményez (*10. ábra*). Ennek a találati halmaznak a relevanciája nehezen becsülhető, de magasabb, mint 88%.

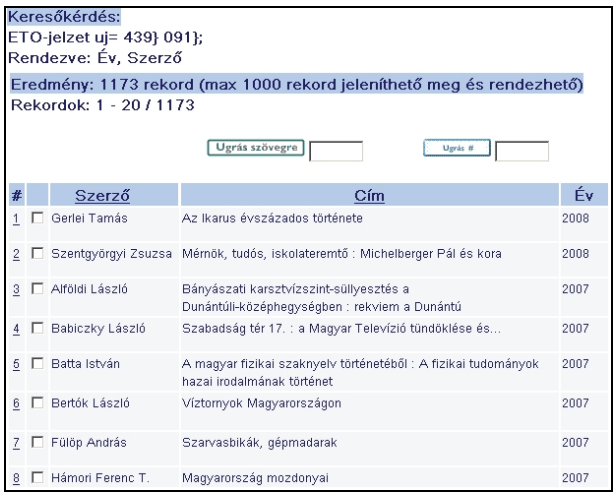

Keresőkérdés:
ETO-jelzet uj= 439} 091};
Rendezve: Év, Szerző
Eredmény: 1173 rekord (max 1000 rekord jeleníthető meg és rendezhető)
Rekordok: 1 - 20 / 1173

Ugrás szövegre | Ugrás #

#		Szerző	Cím	Év
1	☐	Gerlei Tamás	Az Ikarus évszázados története	2008
2	☐	Szentgyörgyi Zsuzsa	Mérnök, tudós, iskolateremtő : Michelberger Pál és kora	2008
3	☐	Alföldi László	Bányászati karsztvízszint-süllyesztés a Dunántúli-középhegységben : rekviem a Dunántú	2007
4	☐	Babiczky László	Szabadság tér 17. : a Magyar Televízió tündöklése és…	2007
5	☐	Batta István	A magyar fizikai szaknyelv történetéből : A fizikai tudományok hazai irodalmának történet	2007
6	☐	Bertók László	Víztornyok Magyarországon	2007
7	☐	Fülöp András	Szarvasbikák, gépmadarak	2007
8	☐	Hámori Ferenc T.	Magyarország mozdonyai	2007

10. ábra **Magyarországi események történeti tárgyalása – találati halmaz (részlete)**

A fizika története Magyarországon – ez az **53(439)(091)** jelzet, a keresőszó pedig **53{439}{091}**. Összesen 16 találatot kapunk. A fizika, vagy valamely szakterületének magyarországi történetét az **53?(439)(091)** jelzetcsoport jelenti, a kereső azonban jelenleg nem képes a túl sok illeszkedő fogalom (a fizika túl sok szakterülete) miatt a kérdés kiszolgálására (*11. ábra*).

Az 1956-os magyarországi események jelzete **(439)"1956"**, amelyet a **{439}×1956×** keresőkérdéssel érhetünk el. A kereső 34 találatot ad (*12. ábra*). Az idő szerinti alosztások kereshetősége miatt az adatbázisunk kronológiaként is szolgál.

Keresőkérdés:
ETO-jelzet uj= 53 439} 091};
Rendezve: Év, Szerző
Eredmény: 16 rekord (max 1000 rekord jeleníthető meg és rendezhető)
Rekordok: 1 - 16 / 16

Ugrás szövegre | Ugrás #

#		Szerző	Cím	Év
1	☐	Batta István	A magyar fizikai szaknyelv történetéből : A fizikai tudományok hazai irodalmának történet	2007
2	☐	Simonyi Károly tudományos emlékülés 2006 Budapest	Simonyi Károly tudományos emlékülés : születésének 90-ik, halálának 5-ik évfordulója	2007
3	☐	Simonyi Károly	A magyarországi fizika kultúrtörténete, XIX. század : (vázlat)	2002
4	☐	Horváth Zalán	Fizika	2001
5	☐	Simonyi Károly	A magyarországi fizika kultúrtörténete, XIX. század : (vázlat)	2001
6	☐	Gazda István	A magyarországi fizika klasszikus századai, 1590-1890 : [Segédkönyv a felsőfokú oktatási i	2000
7	☐	Gazda István	A magyarországi fizika klasszikus századai, 1590-1890	2000
8	☐	Batta István	A magyar fizikai szaknyelv fejlődése : A fizikai tudományok hazai irodalmának története	1999

11. ábra **A fizika története Magyarországon – találati halmaz (részlet)**

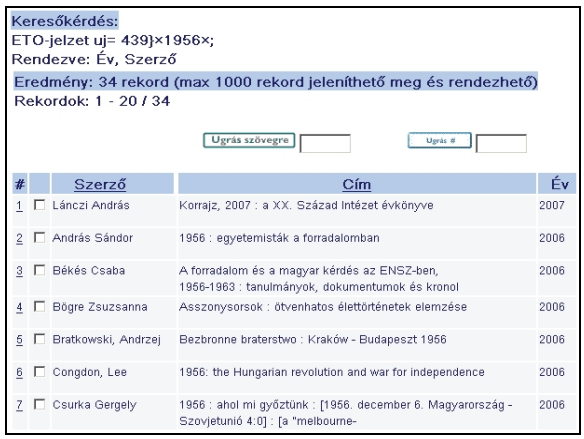

Keresőkérdés:
ETO-jelzet uj= 439}×1956×;
Rendezve: Év, Szerző
Eredmény: 34 rekord (max 1000 rekord jeleníthető meg és rendezhető)
Rekordok: 1 - 20 / 34

Ugrás szövegre | Ugrás #

#		Szerző	Cím	Év
1	☐	Lánczi András	Korrajz, 2007 : a XX. Század Intézet évkönyve	2007
2	☐	András Sándor	1956 : egyetemisták a forradalomban	2006
3	☐	Békés Csaba	A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956-1963 : tanulmányok, dokumentumok és kronol	2006
4	☐	Bögre Zsuzsanna	Asszonysorsok : ötvenhatos élettörténetek elemzése	2006
5	☐	Bratkowski, Andrzej	Bezbronne braterstwo : Kraków - Budapeszt 1956	2006
6	☐	Congdon, Lee	1956: the Hungarian revolution and war for independence	2006
7	☐	Csurka Gergely	1956 : ahol mi győztünk : [1956. december 6. Magyarország - Szovjetunió 4:0] : [a "melbourne-	2006

12. ábra **Az 1956-os magyarországi események – találati halmaz (részlet)**

A Magyarországgal kapcsolatos keresési példákat a *13. ábrán* foglaltuk össze.

Korábbi keresések eredményei

Keresőkérdés	Rekordok száma
ETO-jelzet uj= 439}	8228
ETO-jelzet uj= 439-11}	1
ETO-jelzet uj= 436 439}	8
ETO-jelzet uj= 436/439}	13
ETO-jelzet uj= 439÷30}	4
ETO-jelzet uj= 439 ÷30}	2
ETO-jelzet uj= 439} 091}	1173
ETO-jelzet uj= 53 439} 091}	16
ETO-jelzet uj= 439}×1956×	34

13. ábra **Az első példasor (Magyarország) kereséseinek összefoglalása**

Tematikus példák: német nyelv

Második példagyűjteményünkben a nyelvi alosztások közül a **=30** német nyelv jelzetét vizsgáljuk.

Az állományunkban a =30 jelzettel a német nyelvvel foglalkozó dokumentumokat (szótárak, nyelvtankönyvek stb.) osztályozunk. A megfelelő keresőkérdés a **?÷30** , amely 536 találatot eredményez.

A német nyelvű általános értelmező szótárakat a **801.316.4=30** jelzetre keresve találjuk meg. A keresőkérdés **801.316.4÷30**, a találati halmaz mindösszesen 6 tételből áll.

A német nyelvű általános vagy valamely szakterület értelmező szótára a **801.316.4?=30** jelzetcso-

porttal írhatjuk le. A keresőkérdés **801.316.4?÷30**, amely 93 találatot eredményez.

A német nyelvvel kapcsolatos keresési példákat a *14. ábrán* foglaltuk össze.

Korábbi keresések eredményei

Keresőkérdés	Rekordok száma
ETO-jelzet uj= ?÷30	536
ETO-jelzet uj= 801.316.4÷30	6
ETO-jelzet uj= 801.316.4?÷30	93

14. ábra **A második példasor (német nyelv) kereséseinek összefoglalása**

Tematikus példák: németek

A következő példáinkban az etnikai (népi) osztásokra áttérve a **(=30)** németek jelzetéből épített komplex kereséseket mutatunk be.

Az **(=30)** – németek részjelzetre a **{÷30}** keresőkérdéssel kereshetünk: 9 dokumentumot találunk.

Az erdélyi szászok jelzete a **(439.21=30)**, a keresőkérdés **{439.21÷30}**, összesen 4 találatot kapunk.

A németek kultúrtörténelmét a **930.85(=30)** jelzet osztályozza, a keresőkérdés **930.85{÷30}**, amire 3 találatot ad a keresőrendszer.

Németek dalai: **784(=30)**, a keresőkérdés **784{÷30}**. Az adatbázisban egyetlen találatot kapunk.

A németek témaköréhez kapcsolódó keresések eredményeit a *15. ábrán* foglaltuk össze.

Korábbi keresések eredményei

Keresőkérdés	Rekordok száma
ETO-jelzet uj= ÷30}	9
ETO-jelzet uj= 439.21÷30}	4
ETO-jelzet uj= 930.85 ÷30}	3
ETO-jelzet uj= 784 ÷30}	1

15. ábra **A harmadik példasor (németek) kereséseinek összefoglalása**

A kötőjeles speciális alosztás okozta hiba

A **72** – *Építészet* jelzetre végzett keresés találati halmazában előfordulnak a **-72** nem önálló, kötőjeles alosztást tartalmazó rekordok is (*16. ábra*).

A **72** keresőkérdésre kapott találati halmaz 1693 eleméből 1554-et találtunk relevánsnak, ami 92%-os relevanciát jelent. A **72 NEM ?-72** keresőkérdéssel (*17. ábra*) a találatok száma 1560-ra csökken, megtartva az 1554 releváns találatot. Ez 99%-os relevancia.

Hasonlóképpen: a **16** – *Logika, logisztika, ismeretelmélet* főtáblázati számra való keresés olyan találatokat is eredményez, amelyekben a **-16** alosztást tartalmazó jelzet fordul elő. Ennek a 237 elemű találati halmaznak 84 eleme releváns. A mintegy 38%-os, kiugróan alacsony relevancia a **16 NEM ?-16** keresőkérdéssel 86%-ra javítható: a 98 elemű találati halmaz tartalmazza a 84 releváns találatot.

5 / 1693 rekord

Raktári jelzet	BM 22
Könyvtár info	Nukleáris
Országkód	us
Nyelvkód	eng
Szerző	Tu, Jiyuan
Cím	Computational fluid dynamics
Alcím	practical approach
Tárgyszó	Áramlástan
	Numerikus módszer
	Szimuláció
	Operációkutatás
ETO	532.5:519.63-72
	519.63-72:532.5
	519.876.5:[532.51]

16. ábra **Irreleváns találat a 72 – Építészet találati halmazban a -72 speciális alosztás előfordulása miatt**

Keresés

Irja be a kereső szót/szavakat	72 NEM ?-72
Mező a kereséshez	ETO-jelzet
Szavak egymás mellett?	Nem Igen

Mehet Töröl

17. ábra **A 72 – Építészet találati halmazból kizárjuk a -72 speciális alosztás előfordulásait**

Az ETO-jelzetrendszer bemutatása c. szakaszban a nem önálló alosztások, így a kötőjeles speciális alosztások szerint végzett keresésről megállapítottuk, hogy a keresőkérdés értelmezése sem adható meg általában. Itt azonban egy jól értelmezhető keresőkérdésre adott találati halmazba kerülnek

bele nem releváns találatok. A jelenség oka a kötőjeles kifejezések speciális kezelése az Aleph-ben. A részletes magyarázattól itt eltekintünk, azonban fontosnak tartjuk, hogy a megoldás hiányosságai is dokumentáltak legyenek.

Összefoglalás

Cikkünkben az ETO osztályozási rendszer jelzetei szerint végzett keresés kapcsán bemutattuk annak felépítését, és a szabadszavas keresésekre optimalizált keresőrendszerekben felmerülő ETO-kezelési problémákat.

Általános megoldási elveket, és a BME OMIKK-ban használt Aleph 500 integrált könyvtári rendszer esetén konkrét megoldást adtunk egy jó minőségű ETO-jelzetek szerinti keresés megvalósítására. Ez a módszer lehetővé teszi az összetett jelzetek egyes elemeire, az önálló és a nem önálló általános alosztásokra történő keresést. Segítségével kihasználhatjuk azt az előnyt, amit az online katalógusok nyújtanak a cédulakatalógusokhoz képest: a feldolgozott információk gazdagabban tárulnak fel a kereső előtt. Adatbázisunkban jelenleg az 1991-ig Magyarországon kiadott ETO-táblázatok alapján szerkesztett jelzetek szerepelnek. Ha könyvtárunkban áttérünk az új magyar ETO (UDC Publ. No. P057) kiadás szerinti osztályozásra, a keresési módszer továbbra is alkalmazható lesz.

A megoldás nem tökéletes, és használatához néhány egyszerű szabály ismerete elengedhetetlen. A bemutatott keresési példák azonban illusztrálják, hogy a meglevő rendszerekhez képest jobb minőségű ETO-jelzetek szerinti keresést valósíthatunk meg.

Jegyzetek

[1] Viszonyítást, vagy más relációt (pl. róla szól, valamely szempont szerint) kifejező természetes nyelvi fordulatokat is figyelembe vevő kereséstámogatás.

[2] A 2005-ös magyar ETO-kiadásban már nem szerepelnek a Szempont szerinti nem önálló alosztások, de a könyvtári adatbázisokban a régebbi ETO-kiadásokból származó jelzetekben továbbra is előfordulnak.

[3] A 2005-ös kiadásban már a Számvégződéses speciális alosztások sem fordulnak elő.

[4] Felmerülhet a kérdés, hogy a 21. század informatikai környezetében miért van szükség az ékezetmentesítésre. Korábbi technikai színvonalon (esetleg hibásan) elkészített dokumentumképben például „kalapos ő” szerepelhet, vagy idegen nemzeti környezetben nehézséget jelenthet az „ő” helyes bevitele. Másik átalakítási példa a kis- és a nagybetűk közötti konverzió.

[5] A dokumentumrekordban más forma lehet jelen, hiszen rendszerint már a megjelenítő program is átalakítja a dokumentumrekordot.

[6] Egy elemző vagy transzformációs eljárás környezetfüggetlen, ha az általa éppen feldolgozott adatot (karaktert, vagy karaktercsoportot stb.) a környezetéből kiragadva kezeli. Például az egyszerű idézőjel (") környezetének (ti. a mellette levő karakterek) ismerete nélkül nem lehet eldönteni: nyitó vagy záró idézőjelről van-e szó.

[7] Ilyen az ISBN-10 kódok nyilvántartási csoport-, kérelmező- és kiadványelemei. Például az ISBN-10: 963-05-7944-8, ahol 963 Magyarország, 963-05 az Akadémiai Kiadó, 963-05-7944 pedig a konkrét mű azonosítója, amelyhez egy ún. ellenőrző számjegyet csatolnak (itt: 8). Az ISBN-13 szintén hierarchikus, azonban a 978, 979 prefixek kevésbé szemléletes módon illenek a hierarchiába.

[8] Bár lehetséges az Akadémiai Kiadóban megjelentetett műveket a 963-05 ISBN-10 prefix alapján keresni, ritkán járunk el így. Sokkal jobban kézre áll az egységesített kiadói nevekben történő keresés, ami ráadásul áthidalja valamely kiadó több ISBN tartománya alapján történő keresés problematikáját stb.

[9] A szóközzé alakításra az előfeldolgozás (2) lépése miatt van szükség: annak tárgyalásakor visszatérünk erre.

[10] Felmerülhet a kérdés: miért bontanánk tovább például az 53(439)(091) elemi keresőkérdést (Fizika története Magyarországon). A válasz a keresés módszerében keresendő. A keresőképet nem közvetlenül a dokumentumképekkel, hanem az azokból épített, a keresést támogató indexekkel hasonlítjuk össze. Az indexekben pedig külön bejegyzésként találhatók az 53 – Fizika, (439) – Magyarország és a (091) – Történeti szempontból részjelzetek.

[11] Egy eljárás (algoritmus stb.) állapotmentes (stateless), ha az adatelemek (karakterek stb.) feldolgozását az előzőektől függetlenül végzi. Ezzel szemben az állapottal rendelkező (stateful) eljárások a korábban látott adatelemekből (karakterekből stb.) egy kivonatot (az ún. belső állapotukat) készítenek, amit felhasználnak az aktuális bemenet feldolgozásához.

[12] Ilyen speciális eset például a pontozott formában írt betűszavak, mint például A.B.C.D. átalakítása az ABCD formára, mielőtt a kifejezésben szereplő pont (.) karaktereket a szeletelést lehetővé tevő szóközre cserélnénk. (Ennek az eljárásnak nincs jelentősége az ETO-jelzetek kezelésekor.)

[13] Logika az 1-es, Filozófia táblázaton belül.

[14] A szemfüles olvasó észreveheti, hogy a kerek zárójel nyitóeleme a szeletelésre előkészítés során, tehát az 1. lépésben szóközzel helyettesítődik. Hasonlóképpen a keresőkérdés feldolgozásának 1. lépésében a nyitó kapcsos zárójelet szóközzel kell helyettesítenünk. Ezt a helyettesítést a keresést végző felhasználó is elvégezheti: a keresőkép összeállításakor a megfelelő nyitó kapcsos zárójel helyett szóköz írható. Természetesen ez csak opcionális, a {439} és a 439} keresőkérdés egyaránt a várt eredményt hozza.

[15] Ha a felhasználó szempontjából nincs különbség, akkor mégis mi az oka a megkülönböztetésnek? A keresést támogató szóindexben a bejegyzések ennél a módszernél kerek zárójelet tartalmaznak, ami megoldás kidolgozása során jelentett segítséget.

[16] Az internetes katalógus és kereső elérhető a http://aleph.omikk.bme.hu/ címen.

[17] A releváns találatokat az Aleph-től független, saját fejlesztésű programmal, valamint kézi módszerrel számoltuk.

Irodalom

Aleph Configuration Guide. Ex Libris Ltd., 2004.

The Aleph 500 User Guide. Ex Libris Ltd., 2004.

B. HAJDU Ágnes – BABICZKY Béla: Bevezetés az információkereső nyelvek elméletébe és gyakorlatába. Budapest, Universitas Kiadó, 1998. ISBN 963-9104-20-5

BACH Iván: Formális nyelvek. Budapest, Typotex, 2005. ISBN 963-9132-92-6

Egyetemes Tizedes Osztályozás. Teljes kiadás. Segédtáblázatok (FID Publ. No. 390)

KÖRNYEI Márta: Könyvtári osztályozás: Tanárképző Főiskolák: Egységes jegyzet. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997. J11-1135

UNGVÁRY Rudolf – VAJDA Erik: Könyvtári információkeresés. Budapest, Typotex, 2002. ISBN 963-9326-29-1

UNGVÁRY Rudolf – VAJDA Erik: Az információkeresés szavai. = TMT, 50. köt. 12. sz. 2003. p. 1–27.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3451&issue_id=446

ZÖLDI Péter: Az ETO az Országos Széchényi Könyvtár számítógépes rendszerében. = TMT, 39. köt. 3. sz. 1993.
http://www.epa.oszk.hu/00100/00143/00007/zoldi_h.html

www.unicode.org, kódpontok, Basic Latin
http://www.unicode.org/charts/PDF/U0000.pdf, [2008. 03. 30.]

Beérkezett: 2009. I. 4-én.

Marton József
mérnök-informatikus,
a BME OMIKK informatikus munkatársa.
E-mail: jmarton@omikk.bme.hu

Prokné Palik Mária
a BME OMIKK osztályozó könyvtáros munkatársa.
E-mail: *mpalik@omikk.bme.hu*

Kitüntetés a Magyar Kultúra Napján

2009. január 22-én, többekkel együtt *Bibliotéka Emlékérem*-díjat vehetett át

Bánhegyi Zsolt,

a *TMT Tanácsadó testület*ének tagja, a *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár*ában végzett több évtizedes és a magyar könyvtári kultúra fejlődése érdekében kifejtett elméleti és gyakorlati munkájáért.

Szívből gratulálunk!

(A TMT szerkesztősége)

Drótos László – Kőrös Kata – Ternai Zita

Adattármustra. Szervezetek

A sorozat egyes számaiban független szakemberek értékelik a magyar nyelvű internet könyvtári szempontból fontos tartalomszolgáltatásait megadott szempontok szerint; ez alkalommal a szervezeteket és intézményeket nyilvántartó információforrásokat. A bírálatok a használók számára fontos kezelőfelülettel, keresőrendszerrel, tartalommal és metaadatokkal foglalkoznak. Az értékelések egyrészt segítséget nyújtanak a rendszerek minél eredményesebb használatához, másrészt felhívják a fejlesztők és a karbantartók figyelmét a szolgáltatás hiányosságaira, a jövőbeli minőségi javítások érdekében.

Társadalmi Szervezetek és Alapítványok Névjegyzéke

Honlap:
http://www.birosag.hu/engine.aspx?page=tarsszervsearch
E-mail: *szerkesztoseg@oith.birosag.hu*
Fenntartó: Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala
Értékelés dátuma: 2008. november 9.
Értékelő: Drótos László

Általános értékelés

A Magyarországon bejegyzett civil szervezetek „hivatalos” adattárát a *Bíróságok Portál* (*birosag.hu*) részeként, annak egyik – 2008 tavaszán átadott – szolgáltatásaként érhetjük el. Június végétől ugyanez a nyilvántartás lekérdezhető a *Civil Információs Portál*ról is (*www.civil.info.hu/modules/Orgs*), de ott csak név és irányítószám szerinti keresés van; a keresőkérdés viszont továbbadható más adatbázisok felé, így ott néhány kattintással azt is megtudhatjuk, hogy egy adott szervezet milyen támogatásokat nyert el, mennyi 1%-os SZJA-felajánlást kapott, van-e képviselője az NCA elektorai között, és milyen egyéb adatokat tartanak róla nyilván más civil adattárakban – ami nagyon hasznos lehetőség, ha egy egyesület vagy alapítvány „komolysága” után érdeklődünk, és nem elégszünk meg azokkal az információkkal, amelyeket a saját honlapján vagy szórólapján állít magáról. A *birosag.hu* címen levő kereső ezzel szemben csak azokat az alapadatokat közli, amelyeket a szervezetet bejegyző bíróság szolgáltat: név, székhely, képviselő, tevékenység célja, állapot, valamint nyilvántartási azonosítók és dátumok. És sajnos nemcsak az egyes adatrekordok ilyen „szűkszavúak”, hanem maga az adattár honlapja is: a felhasználó semmi háttérinformációt nem kap a szolgáltatásról. Így csak a *kapcsolat.hu* közösségi portálon április 17-én megjelent cikkből sikerült annyit megtudni, hogy az *Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala* (*OITH*) által 2003-tól vezetett számítógépes nyilvántartás került fel az internetre 2008-ban (a *Szociális és Munkaügyi Minisztérium*mal együttműködve), amely akkor 77 345 szervezet adatait tartalmazta (ez most már közel 97 000), és hogy egy kormányhatározat szerint idővel magát a nyilvántartásba vételt és a változások bejegyzését is elektronikusan tehetik majd meg a szervezetek képviselői. Jelen formájában az adattár tehát csupán lekérdezésre alkalmas, és csak tájékoztatásra, illetve a névazonosságok elkerülésére szolgál, továbbá nem „közhiteles”, vagyis igazán hivatalos adatokat továbbra is csak a civil szervezetet bejegyző bíróságtól lehet beszerezni. Úgyhogy bár örülni kell, hogy ez a mindig is nyilvános, de korábban távolról nem hozzáférhető adatbázis végre hálózaton át is használható, még sokat kell tenni a tényleges cél eléréséhez: vagyis a civil szervezetek nyilvántartásának egyszerűbbé, gyorsabbá és olcsóbbá tételéhez. Ha majd az érintettek már online is kérhetik adataik módosítását, az sokat javíthat az adattár minőségén is, mert jelenleg eléggé hibás és hiányos.

A tesztelés során talált három komolyabb hiányosság a következő:

1. A néhány soros használati utasításon kívül nincsen semmilyen tájékoztató az adattárról: például készítők, tartalom, méret, hiányok, forgalom, frissítés módja és üteme, továbbfejlesztési tervek stb. Legalább a szolgáltatás ünnepélyes elindításakor megjelent sajtóhírekre lehet-

nének ugrópontok, és néhány automatikusan előállítható statisztikai adatot ki lehetne írni, amelyek nem igényelnek emberi munkát és karbantartást.

2. A keresőűrlap elég keveset tud: csak AND kapcsolat van a beírt betűcsoportok és a mezők között, és a szöveges adatoknál mindkét oldalon automatikus a csonkolás, ami igen megnehezíti például a vak embereket segítő szervezetek megtalálását, mert többek között a „fal*vak*”-kal és „lo*vak*”-kal kapcsolatos egyesületek is megjelennek a 273 tételes listában.
3. Egy-egy szervezetről nagyon kevés információ van, és az egyetlen valóban informatív mező: a *Cél leírása* az eseteknek valamivel több, mint a felében van csak kitöltve. Bár ez a bírósági névjegyzék eredetileg elsősorban belső, adminisztrációs célokra készülhetett, és van már több alternatív, a nonprofit szervezetekről jóval részletesebb leírást tartalmazó adattár is az interneten, de mivel ezek rendszerint önkéntes regisztráción alapulnak, ezért mégiscsak az OITH-é az egyetlen teljes és hivatalos nyilvántartás ezekről, így a felhasználók joggal várhatják el, hogy a *birosag.hu* portálon minden nyilvános adatot megtalálhassanak minden bejegyzett vagy már törölt társadalmi szervezetről és alapítványról. Ha ez az elvárás nem is teljesíthető egyhamar, azért meg kellene fontolni a mezők kibővítését legalább olyan alapadatokkal, mint az e-mail és honlapcím; a földrajzi körzet, amelyre a szervezet tevékenysége kiterjed; a tevékenységet leíró kulcsszavak; és ismételhetővé tenni a *Cél szerinti besorolás* mezőt, mert sok szervezet nem csak egyféle dologgal foglalkozik; és például azokról, amelyeket a *nemzetközi tevékenység* kategóriába soroltak be, így most semmi nem derül ki, azon túl, hogy vannak külföldi kapcsolataik.

Összefoglalva: Az e-közigazgatás magyarországi terjedése során fontos lépés volt a *Társadalmi Szervezetek és Alapítványok Névjegyzéké*nek internetre kerülése, de csak első lépésnek tekinthető, mivel ahhoz, hogy az érdeklődők valóban megtaláljanak minden lényeges adatot egy-egy szervezetről, még mind a keresőfelületen, mind pedig az adattár részletességén és feltöltöttségén javítani kellene. Ahhoz pedig, hogy maguk a szervezetek is elektronikus úton tudják bejegyeztetni és módosítani az adataikat, meg kell oldani a tervbe vett továbbfejlesztést. Addig is egy, a szolgáltatást részletesebben ismertető (esetleg többnyelvű) tájékoztatóval, valamint – a *Civil Információs Portál* mintájára – más hasonló adatbázisok felé átadott keresésekkel lehetne javítani az oldal használhatóságát, hasznosságát.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- Az adattár a *Sense/Net* tartalomkezelő (CMS) rendszerrel készült *Bíróságok Portál*ba épül bele, annak a keretrendszerét és beépített funkcióit használja. A *birosag.hu* nyitólapon jobbra lent, az aloldalakon pedig balra lent, meglehetősen eldugott helyen lehet rákattintani arra a képre, amely az adattár kezdőlapjára és egyben kereső űrlapjára visz. Jó lenne egy szöveges ugrópontot tenni a honlap „Keresés” feliratú dobozába is, ami jóval láthatóbb helyen van, és logikusabb is ott keresni ezt a szolgáltatást, mint a lap alján. (A második logikus hely, az „Oldaltérkép” pedig nem működik, hibaüzenetet kapunk, ha rákattintunk.)
- A profi CMS rendszernek köszönhetően a felület esztétikus, jól áttekinthető, és mindenféle kényelmi funkcióval ellátott (pl. nyomtatás, e-mailküldés, könyvjelző felvétel, navigációs eszközök) *(1. ábra).* Az egész adattár tulajdonképpen csak háromféle képernyőből áll: a keresőlap, a találati lista és a részletes adatlapok. Bár nem tüntetik fel, de a teljes portál 800 képpont széles képernyőhöz készült, így az állandó és elég széles menüoszlop mellett nem sok hely marad a tényleges adatoknak akkor sem, ha nagyfelbontású monitoron nézzük. Ez különösen a *Cél leírása* mezőnél kellemetlen, mert ott esetenként elég hosszú szövegek vannak, amelyek így soksok rövid sorra tördelve jelennek meg, megnehezítve az olvasást. (Hasonló a probléma a nyomtatási képpel is, ami nagyon papírpazarló, mivel az adatok a lap egyik felét foglalják csak el.)
- Ha karakteres böngészővel (lynx) akarjuk használni és felolvastatni a felületet, akkor szintén kellemetlen, hogy előbb minden alkalommal a menükön és az űrlap ismertetőjén kell végigvergődni, amíg eljutunk a keresőmezőkig. De a találati listában amúgy is akadályba ütközünk, mert a javascripttel megoldott hiperhivatkozás miatt a lynx-szel nem tudunk eljutni a szervezetek adataihoz, hanem egy *Unsupported URL scheme!* hibaüzenetet kapunk. (Ezen a ponton hasonló módon elvérzik a fogyatékkal élők által kedvelt másik böngésző, az Opera is.) Az akadálymentességgel amúgy is baj van, mert bár van egy betűnagyító ikon a CMS rendszerben, de ez csak egyetlen fokozattal növeli a méretet, és az apróbetűs, szürke színű szövegek – különösen a lenyitható menükben – még így is elég rosszul olvashatók a nagyfelbontású monitorokon. Ér-

demes volna egy *accessibility validator*ral is ellenőrizni az oldalt, hogy mennyire felel meg az akadálymentesítési elveknek (amelyek a kormányzati weboldalak számára erősen ajánlottak). Ezekkel még olyan hibák is észrevehetők, mint például hogy a *Jogerőre emelkedés dátuma* sor „ig:" mezőjének lebegő súgója mindössze ennyi: „ToolTip".

- A trükkös javascript-hivatkozások miatt nem lehet egy adott szervezet adatlapjának címét levélben elküldeni vagy felvenni a kedvencek közé; hiába kínál ilyen funkciókat a keretrendszer, minden esetben a kezdőlap URL címe kerül elküldésre vagy elmentésre. Bizonyára igen hasznos volna, ha a szervezetek saját honlapjáról vagy más civil adatbázisokból hivatkozni lehetne a megfelelő hivatalos bírósági nyilvántartásra, adatlapra.
- Csak magyar felület van, pedig feltehetően a külföldieket is érdekelheti ez az adatbázis, akár azért, mert potenciális partnereket keresnek, akár azért, mert utána szeretnének nézni egy őket megszólító magyar egyesületnek, mozgalomnak, pártnak, egyháznak, alapítványnak stb. Van ugyan egy *English, Deutsch, Français* menüsor az oldalak tetején, de ezekre kattintva csak 2-3 ismertetőt találunk az adott nyelven a magyarországi igazságszolgáltatási rendszerről. Ami azt illeti, a hazai felhasználók sem kapnak sok tájékoztatást: a kereső rövid ismertetésén túl semmilyen információt nem tudunk meg a szolgáltatásról, pedig a laikusoknak még az sem egyértelmű, hogy milyen típusú csoportosulások tartoznak a társadalmi szervezetek közé, vagy hogy mit jelöl a *Jogerőre emelkedés dátuma,* és miért 2010. 01. 01. ez a dátum sok szervezetnél?
- Visszajelzési lehetőségünk a „Kapcsolat" menüpont alatt megadott két e-mail címen van; és ide irányít a „Elégedettségi felmérés" gomb is. A *Gyakran Ismételt Kérdések* között nincsen az adattárra vonatkozó kérdés és válasz, de hogy gyakran érkezhetnek ilyen kérések/kérdések is, azt az a felirat jelzi, amely minden adatlap alján megjelenik: „Felkérjük a Tisztelt Felhasználókat, amennyiben valamelyik szervezetnél a tudomásuktól eltérő adatok szerepelnek, a szervezetet bejegyző bíróságokhoz forduljanak erre vonatkozó észrevételeikkel." A felhasználók bizonyára nehezen értik meg, hogy miért nem lehet e-mailben jelezni egy hibás vagy hiányos adatot egy internetes adattár esetében, de egyelőre még csak a hagyományos, papíralapú ügyintézés működik. Azt viszont tényleg nem indokolja semmi, hogy miért nem lehet egy kattintással átugrani a szervezet adatlapjáról az azt bejegyző bíróság elérési adataira, holott a bíróságok címjegyzéke is a portál része.

1. ábra **A szolgáltatás kezdőlapja és egyben a keresőfelülete**

Keresőfunkciók, találatok

- Egyetlen keresőfelület van, amivel – a *Képviselő* és az *Országos nyilvántartásbeli* azonosító kivételével – minden publikus adatmezőre lehet keresőfeltételeket tenni, és ezek logikai AND kapcsolatban vannak egymással. A kötött tartalmú mezőknél lenyíló menükkel vagy kipipálható négyzetekkel választhatunk, és az előbbieknél egyszerre csak egy feltételt tudunk beállítani, ami így nem elég rugalmas, hiszen mivel egy szervezet csak egyetlen tevékenységi körbe kerül besorolásra, ezért néha hasznos volna OR kapcsolattal egyetlen menetben lekeresni olyan hasonló kategóriákat, mint például a *közbiztonság-védelmi tevékenység* és a *polgári védelmi tevékenység*, de erre nincsen lehetőségünk.
- A szabad szöveges mezőknél mindkét oldalon automatikus csonkolás van és az ismertető ennek kikapcsolására nem ad tanácsot, pedig az olyan rövid szavakra, mint a *vak, báb, ló, sí* stb. emiatt rengeteg hamis találat van, esetleg olyan

sok, hogy a kereső nem is jeleníti meg őket, így az ezekkel foglalkozó szerveződések nem kereshetők ki könnyen és pontosan. A megoldás a kulcsszavazás bevezetése, illetve szöveges mezőknél a joker karakterek kifinomultabb használata lenne. Van ugyan egy joker: a % jel, ami tetszőleges számú karaktert helyettesít, de ennek jelentőségére nem jól hívja fel a figyelmet az űrlap ismertetője. Látszólag fölösleges is (az automatikus csonkolás miatt), de valójában használni kell olyankor, amikor egynél több betűcsoportot írunk a keresőmezőbe, mert egyébként lehet, hogy nem lesz találat. Vagyis például a „Szervezet neve” mezőben az *elekt könyv* keresés nem ad eredményt, csak az *elekt% könyv%,* mert az automatikus csonkolást a rendszer a teljes beírt kifejezésre értelmezi és nem különkülön minden szóra. Szerencsére az ékezetes és ékezet nélküli magánhangzók között különbséget tesz a kereső, így legalább ez nem növeli a hamis találatok számát; a kis- és nagybetűket viszont nem különbözteti meg – ez a köznevekkel hasonló alakú személy- és földrajzi nevek esetében adhat téves eredményeket.

- Maga a keresés elég gyors, még rövid szavak és sok találat esetén is, igaz háromezernél több tételnél csak egy piros felirat jelenik meg a találati lista helyett, amely a keresőfeltételek szűkítését javasolja. Jó tulajdonsága az űrlapnak, hogy megmaradnak rajta a beállítások, így ha nincs vagy túl sok a találat, akkor nem kell teljesen elölről kezdeni a feltételek beírását. Azért egy törlőgomb nem ártana a *Keresés* gomb mellé, amivel az űrlap újra alapállapotba állítható.
- A találati lista a nyilvántartási számot, a szervezet nevét és székhelyét, valamint a bejegyzés állapotát (érvényes: zöld pipa, törölt: piros X) mutatja (*2. ábra*). Csak 15 tétel jelenik meg egy oldalon (de ha ennél kevesebb van, akkor is az „1-15 elem megjelenítve” felirat íródik ki), így egy nagyobb halmaznál meglehetősen sokat kell lapoznunk. Ráadásul nem is ugrálhatunk szabadon a listában, mivel csak a halmaz előző és következő 15 tételére, valamint a közepére vagy a végére tudunk átlépni. Az egyetlen rendezési szempont a szervezet neve, de a névelők és az ezekben a nevekben gyakori idézőjelek, sőt esetleg a név elé hibásan bevitt szóközök is belejátszanak a rendezésbe, így a nagyobb találati listák eleje elég kaotikus. Nem lenne nehéz programozói feladat egy írásjel és névelő nélküli „besorolási nevet” is generálni a névadatból és eszerint rendeztetni a találati listát. És talán az sem volna bonyolult, hogy a lista székhely, bejegyzési év, vagy akár tevékenységtípus szerint is rendezhető legyen – a felhasználók számára mindenesetre nagyon hasznos lenne. Különösen azért, mert a lista elmentésére/exportálására nincsen lehetőség (eltekintve a vágólapon át történő, 15 tételenkénti kimásolgatástól), így egy szövegszerkesztőben vagy táblázatkezelőben sem rendezheti át, vagy csinálhat belőle statisztikai számításokat az, aki nem egy konkrét szervezet adataira kíváncsi, hanem egy nagyobb halmazt szeretne áttekinteni vagy kielemezni.

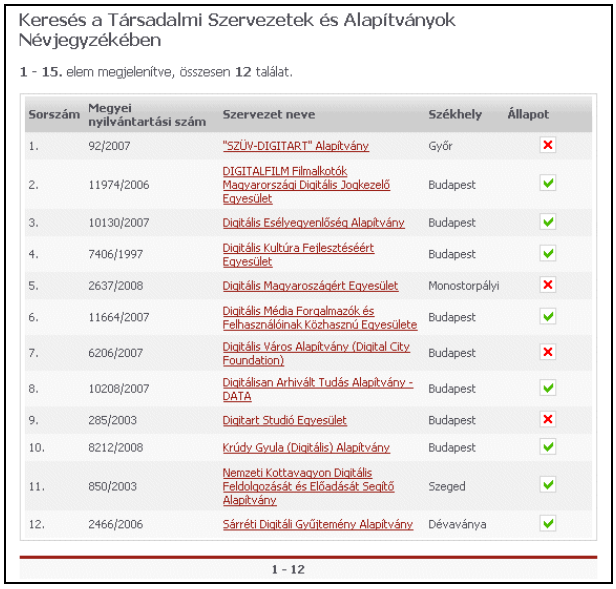
Keresés a Társadalmi Szervezetek és Alapítványok Névjegyzékében

1 - 15. elem megjelenítve, összesen 12 találat.

Sorszám	Megyei nyilvántartási szám	Szervezet neve	Székhely	Állapot
1.	92/2007	"SZÜV-DIGITART" Alapítvány	Győr	✗
2.	11974/2006	DIGITALFILM Filmalkotók Magyarországi Digitális Jogkezelő Egyesület	Budapest	✓
3.	10130/2007	Digitális Esélyegyenlőség Alapítvány	Budapest	✓
4.	7406/1997	Digitális Kultúra Fejlesztéséért Egyesület	Budapest	✓
5.	2637/2008	Digitális Magyarországért Egyesület	Monostorpályi	✗
6.	11664/2007	Digitális Média Forgalmazók és Felhasználóinak Közhasznú Egyesülete	Budapest	✓
7.	6206/2007	Digitális Város Alapítvány (Digital City Foundation)	Budapest	✗
8.	10208/2007	Digitálisan Archivált Tudás Alapítvány - DATA	Budapest	✓
9.	285/2003	Digitart Studió Egyesület	Budapest	✗
10.	8212/2008	Krúdy Gyula (Digitális) Alapítvány	Budapest	✓
11.	850/2003	Nemzeti Kottavagyon Digitális Feldolgozását és Előadását Segítő Alapítvány	Szeged	✓
12.	2466/2006	Sárréti Digitáli Gyűjtemény Alapítvány	Dévaványa	✓

1 - 12

2. ábra **Egy találati lista a működő és már törölt szervezetek adataival**

- Ugyancsak rontja a felhasználói élményt, hogy a részletes adatlapokon nincsen lapozási lehetőség, mindig vissza kell térni a találati listához, és ha ezt az erre szolgáló *Vissza a találatokhoz* feliratra kattintva tesszük meg a böngésző visszagombja helyett, akkor valójában egy új lekérdezést futtatunk le az adatbázison, ami minden alkalommal legalább 2-3 másodperces várakozást eredményez.

Tartalom, minőség

- Miután a névjegyzék a szervezeteket és alapítványokat bejegyző bíróságok által beszolgáltatott adatokból készül, ezért – elvileg – sokkal teljesebb és pontosabb, mint más, önkéntes adatszolgáltatásokon alapuló civil intézményi regiszterek. A szolgáltatás fejlesztői azonban nem tájékoztatják a használókat arról, hogy milyen ütemű az adattár frissítése, mennyi idő alatt kerülnek át a bíróságoknál tett módosítások az internetes nyilvántartásba és hogy van-e valamilyen minőségbiztosítási folyamat a háttérben. Az

egyetlen erre vonatkozó utalás a kezdőlapon: „A névjegyzék nem közhiteles, a névazonosság kiszűrésére, tájékoztatásra szolgál, a hiteles adatokat a bejegyző megyei (fővárosi) bíróságok nyilvántartásai tartalmazzák!” mindenesetre azt sugallja, hogy csak korlátozottan bízhatunk meg az adattárban levő információk helyességében és érvényességében. Ugyancsak elbizonytalanítják a felhasználót az olyan gikszerek, mint a feltehetően a tesztüzem idejéből benne maradt *Próba megye* az *Eljárt bíróság neve* menüjében, amelyhez ráadásul három bejegyzett szervezet is tartozik, ilyen adatokkal: *Képviselő: jujop jooj*, vagy *Cél leírása: Párt, Lányok a gáton.*

- Az adattár méretére, gyarapodásának ütemére és az egyes mezők kitöltöttségének arányára vonatkozóan sincsen tájékoztatás, pedig ezek is fontos információk lennének ahhoz, hogy felmérjük az adattár értékét és a keresési stratégiánkat is befolyásolják (pl. ha a *Cél szerinti besorolás* mező az esetek nagy részében nincs kitöltve, akkor nem érdemes eszerint szűkíteni, mert így nagyon sok, egyébként releváns találatot elveszítünk). Szerencsére, ha csupán egy % jelet írunk be az egyes mezőkbe, akkor bizonyos méreteket és arányokat megkapunk. Ezzel a módszerrel a jelen értékelés írásakor a következők derültek ki: összesen 96 759 rekord volt az adatbázisban, ebből 78 144 a hatályban levő bejegyzés. A szervezet célja 35 737 esetben nincsen megadva és 8761 esetben az *Egyéb* kategóriába lett sorolva. 51 467 tételnél van csak szöveges ismertetés, vagyis csaknem minden második szervezetről nem derül ki, hogy pontosan mivel is foglalkozik (hacsak a neve nem határozza meg egyértelműen).
- Ugyancsak fontos információ lenne, hogy mettől meddig vannak adatok a rendszerben, és hogy milyen gyakorisággal frissülnek? Erről ennyit sikerült kideríteni: a legrégibb bejegyzett szervezet a *Barátság Horgászegyesület*, amely a nyilvántartás szerint 1984 óta működik folyamatosan, de lehetséges, hogy ez adatbeviteli hiba, mert ezen kívül csak 1989-től vannak bejegyzések. Ugyancsak gyanús az a 256 tétel, amelyeknél a jogerőre emelés éve 2010, bár elképzelhető, hogy ennek valami adminisztrációs oka van. A tesztelés hetében 24 bejegyzés emelkedett jogerőre, vagyis az adattár karbantartása folyamatosnak tűnik.
- Egy-egy adatrekord 14-féle mezőből áll (*3. ábra*), ezek egy része elég laza szerkezetű: például a *Székhely (utca, hsz)* vagy a *Képviselő(k)* adatmezők szintaxisa nincsen egységesítve, így előbbire nem lehet pontosan keresni (pl. *Apáczai krt, Apáczai körtér, Apáczai Csere János körtér* egyaránt előfordul), utóbbi pedig valamiért ki is maradt a keresőűrlapból, pedig nem lenne haszontalan, ha utána lehetne nézni, hogy ki milyen társadalmi szervezeteknek képviselője vagy elnökségi tagja. A szervezetek tevékenységük célja szerint 17-féle kategóriába vannak besorolva, mindegyik legfeljebb csak egy csoportba tartozhat, ami elég szerencsétlen helyzetekhez vezet, hiszen egy-egy egyesület vagy alapítvány többféle tevékenységet is folytathat, de így csak egyféle alapján található meg (ha egyáltalán besorolták valahová). A *Magyar Űrkutatásért Alapítvány* például a *foglalkoztatási csoportok* közé tartozik, és nem a sokkal jellemzőbb *kutatási tevékenység* kategória alá. A *Típus* mező pedig mindössze kétféle választási lehetőséget kínál: *Alapítvány* vagy *Társadalmi szervezet*. Ennek bizonyára valamilyen jogszabályi magyarázata van, de az adattár használói számára sokkal jobb volna, ha a társadalmi szervezeteket további típusokba sorolnák, és így szűkíteni lehetne a keresést pártokra, szakszervezetekre, egyházakra, egyesületekre, közhasznú társaságokra stb. is.

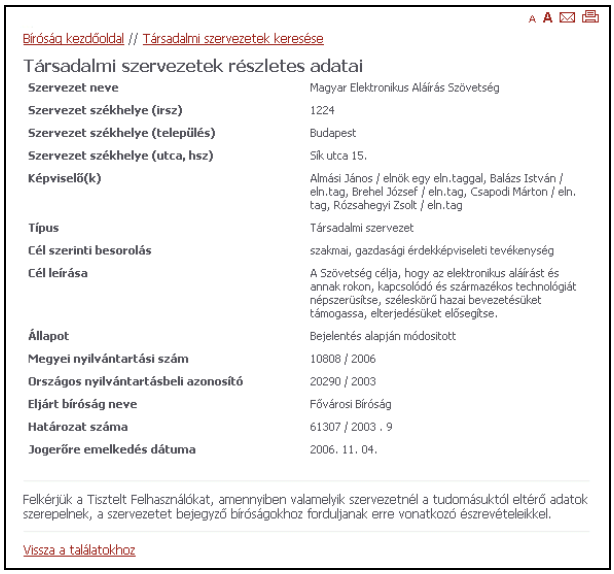
A A

Bíróság kezdőoldal // Társadalmi szervezetek keresése

Társadalmi szervezetek részletes adatai

Szervezet neve	Magyar Elektronikus Aláírás Szövetség
Szervezet székhelye (irsz)	1224
Szervezet székhelye (település)	Budapest
Szervezet székhelye (utca, hsz)	Sík utca 15.
Képviselő(k)	Almási János / elnök egy eln.taggal, Balázs István / eln.tag, Brehel József / eln.tag, Csapodi Márton / eln. tag, Rózsahegyi Zsolt / eln.tag
Típus	Társadalmi szervezet
Cél szerinti besorolás	szakmai, gazdasági érdekképviseleti tevékenység
Cél leírása	A Szövetség célja, hogy az elektronikus aláírást és annak rokon, kapcsolódó és származékos technológiát népszerűsítse, széleskörű hazai bevezetésüket támogassa, elterjedésüket elősegítse.
Állapot	Bejelentés alapján módosított
Megyei nyilvántartási szám	10808 / 2006
Országos nyilvántartásbeli azonosító	20290 / 2003
Eljárt bíróság neve	Fővárosi Bíróság
Határozat száma	61307 / 2003 . 9
Jogerőre emelkedés dátuma	2006. 11. 04.

Felkérjük a Tisztelt Felhasználókat, amennyiben valamelyik szervezetnél a tudomásuktól eltérő adatok szerepelnek, a szervezetet bejegyző bíróságokhoz forduljanak erre vonatkozó észrevételeikkel.

Vissza a találatokhoz

3. ábra **Egy szervezet adatlapja**

- Bár a névjegyzék kezelőfelülete nem sok szöveget tartalmaz, néhány hibát azért sikerült így is elkövetni benne. Az egyik az *Állapot* mező magyarázó szövegében van, amely „piros pipát” említ, miközben a törölt bejegyzéseket valójában piros X-ek jelzik. A másik szépséghiba, hogy az űrlapon választható opcióknál valamiért mellőzték a hosszú „ő” és „ű” betűket: pl. *jogvédö, szabadidös, jogerös, tüzoltási*. De ennél sokkal nagyobb bajok vannak az adatokban: láthatóan

sem az azokat benyújtó szervezetek képviselői, sem az azokat az adattárba betöltő adminisztrátor nem ellenőrizte őket. Különösen a *Cél leírása* mezőben hemzsegnek a „sajtóhibák", de a többi adatnál is előfordulnak néhol, még a névben is. A szervezetek tevékenységének leírásában 1-2 perc alatt lehet ilyen elírásokat találni: *ház épitttése és müködtetése, kultuzrális kikapcsolódás, hygományos gazdálkodás* stb., és a gyakori gépelési hibának számító *vállakoz* betűcsoportra is 27 találat van. A feltehetően egy szövegszerkesztőből vagy táblázatkezelőből betöltött szöveges adatok még tovább romlottak, mert a gondolatjelek kérdőjelekké konvertálódtak (pl. *gazdálkodó szervezetek ? tudomány ? állam négyszögének*) és mert bennük maradtak a sorvégi elválasztójelek (pl. *újságírók érdekképvi-selete)*. Utóbbi nemcsak szépséghiba, hanem a keresés pontosságát is rontja, hiszen az elválasztott szavakra nem lehet rátalálni.

Metaadatok, adatcsere

- A honlap és az adattár weblapjának fejlécében is csak a *title* mező lett kitöltve, és bár van bennük *description* és *keywords* is, de ezek üresek. Jó volna valahogyan elérni, hogy a kormányzati, közszolgálati webhelyeken a Dublin Core ajánlás szerinti metaadatokat adják meg, hiszen ezek nemcsak a megtalálhatóságukat segítik, de ugyanúgy hitelesebbé és szakszerűbbé teszik ezeket a szolgáltatásokat, mint a papírkiadványokon levő fejlécek és impresszumok.
- Nem sikerült utalást találni arra, hogy maguk a névjegyzéki adatok elérhetők lennének valamilyen szabványos adatcsere-formátumban, vagy hogy legalább terveznének ilyet. Pedig ahhoz, hogy igazán hatékony keresők és egymással összekapcsolható adatbázisok jöhessenek létre a weben, többek között a cég- és szervezetnyilvántartások metaadatait is egységes módon kellene hozzáférhetővé tenni.

Határon Túli Magyar Kulturális Intézményi Adattár és Határon Túli Magyar Kulturális Intézmények és Szervezetek Kutatási Adatbázisa

Honlap: *http://www.htmkultura.mtaki.hu*
E-mail: *mandel@mtaki.hu*
Fenntartó: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet
Értékelés dátuma: 2008. november 10.
Értékelő: Ternai Zita

Általános értékelés

2002 végén a *Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet* megbízást kapott a Kárpát-medence magyar kulturális intézmény- és szervezetrendszerei nyilvántartásának elkészítésére. Létrehoztak egy konzorciumot, amelyben több magyarországi és határon túli kutatóintézet vett részt azzal a céllal, hogy a kisebbségi magyar kultúrát minél szélesebb körben feltérképezzék. A felmérés és az eredményeképpen létrehozott két rendszer – *a Határon Túli Magyar Kulturális Intézményi Adattár* és a *Határon Túli Magyar Kulturális Intézmények és Szervezetek Kutatási Adatbázisa* – a 2003–2004-es kutatás eredményeit prezentálja. Ebből következik, hogy lezárt nyilvántartásról van szó, így használatakor csak egy pillanatképet kapunk a néhány évvel ezelőtti adatokról. Érdemes lenne a nagymértékű belefektetett munkát aktualizálni – de gondolom, a kutatás anyagi keretei csak ennyit engedtek.

A *www.htmkultura.mtaki.hu* honlapról külön-külön érhető el a két kataszter *(4. ábra)*. A *Határon Túli Magyar Kulturális Intézményi Adattár* (*www.htmkultura.mtaki.hu/oka/*) a hét környező ország: Ausztria, Horvátország, Szerbia és Montenegró, Románia, Szlovákia, Szlovénia és Ukrajna kulturális intézményeinek és szervezeteinek neve, címe és elérhetőségei mellett a tevékenységükről és az alakulásuk időpontjáról is tájékoztat. A *Határon Túli Magyar Kulturális Intézmények és Szervezetek Kutatási Adatbázisa* (*www.kultkataszter.mtaki.hu*) az intézményeknek több jellemzőjét mutatja be. Az alapadatok mellett a személyi állományról, az infrastruktúráról és eszközellátottságról, a gazdálkodásukról, a pályázatokról, a kapott magyarországi támogatásokról és az ott folyó szakmai tevékenységekről is tájékoztat. A két nyilvántartásban azonos intézményekre kereshetünk, csak nem azonos módszerrel.

A tesztelés során talált komolyabb hiányosságok:

1. Nagyon fontosnak tartanám az adatok aktualizálását, újabb intézmények és szervezetek felkutatását. 2003–2004-ben még viszonylag kevés helyen volt elektronikus levélcím és saját honlap. Ezeket a hiányosságokat pótolni kellene, hogy naprakész adatok legyenek róluk, illetve segítene az izoláltságuk feloldásában is.
2. Az *Adattár* semmiféle súgót nem tartalmaz a keresés használatára, lehetőségeire vonatkozóan. Az *Adatbázis* néhány tanácsot ad ugyan, de nem teljes körűen igazít el.

3. Súlyos hiányosság, hogy a *Határon Túli Magyar Kulturális Intézményi Adattár* nem írja ki a találatok számát. A találati lista egyes tételei vannak csak megszámozva, így teljesen a végére kell görgetni ahhoz, hogy megtaláljuk a választ. A végéről viszont csak az előző módszerrel tudunk visszajutni az elejére, a navigációt nem segíti például egy „Vissza a lap tetejére” feliratú gomb.
4. Egyik rendszer sem kínál mentési lehetőséget sem a találatok listájához, sem az egyes adatlapokhoz. Szükség lenne nyomtatási nézetre, illetve nyomtatási lehetőségre is.

4. ábra **A közös nyitólap**

Összegzés: A hasonló honlapok rossz tapasztalata, hogy készítőik általában kevés információt szolgáltatnak a projektről. Itt viszont bőséges tájékoztatást kapunk a kutatás előzményeiről, céljáról, a kutatási program felhasználási lehetőségeiről, az ütemtervről, a vizsgált témakörökről. Sikerült létrehozni egy olyan létfontosságú, globális információs anyagot, amely a kisebbségi magyar kultúra kutatásához megfelelő alapot ad. A kérdőíves lekérdezés során összesen 2879 intézményt tártak fel, ami a határon túli magyar szervezetek és intézmények széles körét reprezentálja. Ez lehetőséget nyújt arra is, hogy akár a magyarországi, akár más országbeli intézmények könnyebben felvegyék egymással a kapcsolatot, szervezzenek közös programokat, vagy készítsenek közös projekteket. Nem beszélve arról, hogy könnyebben megtalálhatják őket a pályázatokkal, esetleges támogatásokkal. A határokat tágítva szükséges lenne a másik hét nyelven is elérhetővé tenni a keresőt, hogy ezáltal az anyaországok területén is újabb lehetőségekhez juthassanak. Ha ez nem lehetséges, legalább egy angol változat elengedhetetlen volna.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A felület megjelenésénél három különböző, mégis összekapcsolódó dologról kell beszélnünk. Van egy közös nyitólap, amiről külön ablakokban nyílik meg az *Adattár* és az *Adatbázis*. Mindhárom oldalnak hasonló minimális dizájnja van. A felület számomra túl egyszerű és nagyon szürke. A közös nyitólapon rengeteg üres fehér felület van kihasználatlanul. Csupán a két rendszer neve szerepel a hozzájuk tartozó kis képeken. Az *Adattár* és az *Adatbázis* felülete nem használja ki a teljes képernyőt, a tartalom egy kisebb kereten belül jelenik meg. A *Határon Túli Magyar Kulturális Intézmények és Szervezetek Kutatási Adatbázisa (5. ábra)* a szürke alapon fekete betűivel meglehetősen unalmas. A menüsor a lap tetején helyezkedik el, állandóan látható. A „Keresés az adatbázisban” menü ki van emelve a többi közül. Az ötlet jó, csak a sárga szövegkiemelő filctollra emlékeztető módszer nem túl elegáns. A *Határon Túli Magyar Kulturális Intézményi Adattár* honlapjának háttere szerencsére nem szürke. A fehér alapon fekete betűk mutatósabbak, a hivatkozásokat bordóval emelték ki. Az összhatás itt szebb, amit viszont némiképp ront, hogy a nyitóoldalának szövegéből a közepe táján túllóg az egyik sor vége *(6. ábra)*.

5. ábra **Az Adatbázis nyitólapja**

- A navigáció fejlesztésre szorul. A közös kezdőlapra, illetve az egyik nyilvántartásról a másikra nincs átlépési lehetőség. A legnagyobb hiányosság, hogy a *Határon Túli Magyar Kulturális Intézmények és Szervezetek Kutatási Adatbázisában* a saját nyitólapra sincs mód visszalépni. Mindkét rendszerre igaz, hogy ha nincs a kere-

sésnek megfelelő találat, erről nem ír ki, az oldal változatlan marad. Első alkalommal azt gondoltam, nem nyomtam le rendesen az Entert. A találati lista aljáról nem lehet visszalépni az oldal tetejére. Az *Adatbázis*ban, ha a találati listáról kiválasztom az egyes tételeket, azok adatlapjáról nincs „Vissza” gomb a listához, sőt a böngésző vissza nyilát használva időnként nem jutok vissza a találatokhoz, mert kiírja, hogy „A keresett lap nem található”. Az *Adattár*ban egy „Vissza” gomb segíti a navigációt.

6. ábra **Az Adattár nyitólapja**

- Hivatkozásokat csak az *Adattár*ban találunk, bordó színnel vannak kiemelve a szövegből. Az a hivatkozás, amelyik a honlapon belül visz további információkhoz, az oldalon belül olvasható. A külső weblapra vezető link új ablakban nyílik meg, ami praktikus megoldás. Sajnos több hivatkozás már nem él: a nyitólapon található *NKÖM*, illetve a konzorciumi felsorolásoknál az *Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért Alapítvány* (Kolozsvár), a *Magyar Egyesületek Szövetsége* (Zágráb), a *KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja* (Csíkszereda) és a *Teleki László Intézet* (Budapest).
- A keresők elhelyezése mindkét helyen jól látható. Az *Adattár*ban egyfajta keresőfelület áll a felhasználók rendelkezésére, az *Adatbázis*ban lehet választani az általános keresés mellett az egyes intézménytípusok között is.
- Egyik honlap sem bővelkedik súgókban. Az *Adattár*ban egyáltalán nem kapunk segítséget a kereső használatához, pedig legalább a „Keres” gomb mellett található „Alaphelyzet” funkció magyarázatra szorulna, mert nem egyértelmű a használata. Azt gondolhatja a felhasználó, hogy a gombra kattintva visszaáll az eredeti keresési felület, de nem történik semmi. Az *Adatbázis*ban néhány tanácsot kapunk a sikeres használathoz, de csak egy-két általánosságot olvashatunk.
- Az ismertetők és a keresők csak magyar nyelvűek. Az adatlapokon szereplő egyes intézmények neve, címe az adott ország nyelvén is megjelenik. Jó volna többnyelvűvé tenni az oldalakat (l. az *Általános értékelés Összegzés* részét).
- A használóknak nem kínálnak általános kapcsolatteremtésre módot. Hibás adatlapok észrevételezésére vagy új bejelentésre az *Adattár* két e-mail címet ajánl. Az *Adatbázis*ban ugyanerre már kapcsolattartó személy is szerepel címmel, telefonszámmal, e-maillel. Üzenetküldő űrlap nincs.

Keresőfunkciók, találatok

Határon Túli Magyar Kulturális Intézményi Adattár

- A keresőfelület egyszerű, könnyen áttekinthető. Mindössze négy mezőből áll, ami meg is felel a célnak. Az intézmény nevére, típusára, az országra és a településre tudunk keresőkérdést megfogalmazni. Az intézmény neve és a település mezők szabadszavasak. Mivel a keresési lehetőségekre vonatkozóan nem közölnek adatot, próbálkozások után jöttem rá, hogy a rendszer automatikusan csonkol előre és hátra egyaránt. A rövid és a hosszú ékezetek között nem tesznek különbséget. Az *ad* és *ád, liceum* és *líceum* keresőkérdésekre azonos számú találat érkezett. A rövid ü betűt azonban nem tudja jól értelmezni az adatbáziskezelő. Az *üv* és *űv* keresőkérdések eredménye teljesen különböző listát adott. Az *üv*-re kapott találatokat ellenőrizve az adatlapon nem találtam olyan kifejezést, amelyben rövid *ü* szerepel. A találatokat nézegetve vettem észre, hogy a legtöbbnél a könyvtár szó szerepel, tehát valószínűsíthető, hogy az ü betűt y-nak értelmezte és a keresőkérdést *yv*-nek definiálta. Ha a *művelődés* kifejezésre kerestem: „Az adatbázisban nem található a keresési feltételeknek megfelelő intézmény/szervezet!” válasz érkezett.
- Az intézmény típusa mező legördülő menüs tíz nagy csoporttal, azon belül az egyes típusok is fel vannak sorolva. A felosztás nagyon részletes, mindenre gondoltak. Például a *Kiadók, Sajtó* csoport tagjai a *Könyvkiadó, Közéleti (napi, heti) sajtó, Közéleti (havi, negyedévi) sajtó, Egyházi sajtó, Ifjúsági sajtó, Művészeti, tudományos, szakmai sajtó, Egyéb sajtó, elektronikus média (rádió, televízió), Internetes portál*. A mezők nem ismételhetők, egyszerre csak egy keresőkifejezést írhatunk be, illetve választhatunk ki. Az ország mező is legördülős, a hét környező országot lehet választani. Ha Romániát választom ki, hibát jelez a rendszer: „Nem lehet olvasni a

"intezmeny" tablabol: Can't create/write to file '/tmp/MYgkNNmx' (Errcode: 13)". Az országok kijelölése után új mező jelenik meg, amelynek segítségével tovább lehet területileg szűkíteni a keresést: közigazgatási egység néven. Ez a lehetőség Ausztrián kívül az összes országra vonatkozik. Ha közigazgatási egységet választok, nyílik egy újabb, ugyanilyen mező. A keresésnél az előzményeket nem menti a rendszer. A találatok gyorsan jelennek meg.

- A keresőben nem egységesen lehet a keresési parancsot kiadni. Ha a keresőfelületen kiválasztom az ország nevét a legördülő menüből, a rendszer automatikusan mutatja a találatokat a Keresés gomb megnyomása nélkül. Ugyanez a funkció nem él az ugyanilyen elven működő legördülő menüs intézmény típusánál.
- A találati lista az intézménynév szerinti betűrendben jelenik meg *(7. ábra),* amihez még az ország és a település neve van hozzárendelve. Sajnos a névelők és az idézőjelek nincsenek tiltólistán, így a felsorolást ezek kezdik. Aki a K betűnél keresné például a *„Kiskőszeg" Magyar Művelődési Egyesületet*, az nem találja. Nagyon különös, hogy sokszor van kereken 100 találat, mintha a rendszer nem tudna többet megjeleníteni. Bármennyit próbálkoztam, nem tudtam olyan keresőkérdést feltenni, amelyre 100-nál több találat érkezett volna.
- Az egyes találatok intézményi adatlap néven láthatók. Itt olvasható az intézmény neve és címe magyarul és annak az országnak a nyelvén, ahol található, a telefonos, faxos, webes elérhetősége, a vezető és a kapcsolattartó neve, az intézmény típusa és kutatási besorolása, valamint az alapítási éve. Hasznos, hogy ahol van, feltüntetik az intézmény honlapcímét. Ezt a funkciót kiegészíteném azzal, hogy az adatlapról közvetlenül elérhetővé tenném a weboldalt. Az adatlapokon több hibát is találtam. Például az *Apáczai Csere János Pedagógusok Könyvtára* oldalán a honlap címének lemaradt a vége *(8. ábra),* vagy az adatlap nincs kitöltve, csak az intézmény neve szerepel, de ez sem végig: *„Fiatal Reformátusok Szövetsége-"*, illetve *„Bódvavölgyi Református Ifjúsági"*.

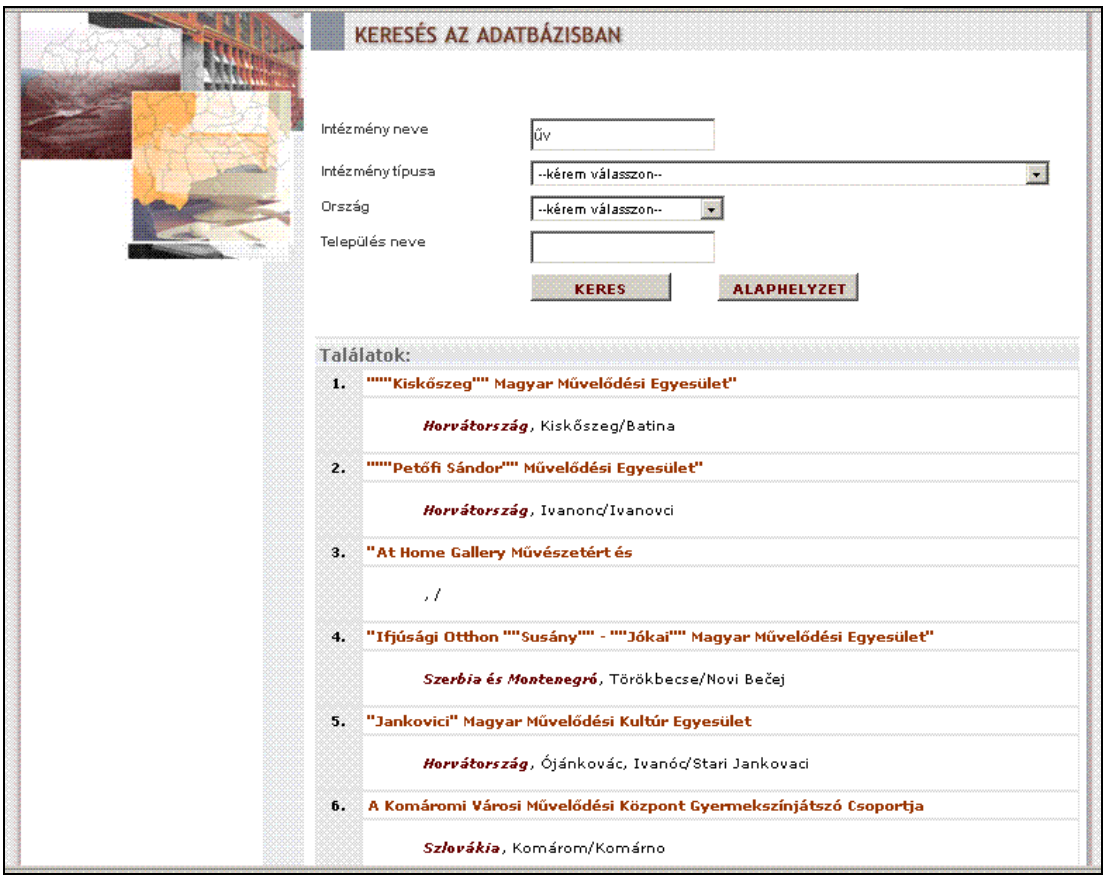

7. ábra **Az Adattár keresője és a találati lista formátuma**

INTÉZMÉNYI ADATLAP

<<VISSZA

APÁCZAI CSERE JÁNOS PEDAGÓGUSOK KÖNYVTÁRA
CASA CORPULUI DIDACTIC APÁCZAI CSERE JÁNOS- BIBLIOTECA

Cím:	
Ország:	Románia
Irányítószám:	
Közigazgatási egység 1:	Hargita megye/jud. Harghita
Közigazgatási egység 2:	
Település:	Csíkszereda/Miercurea-Ciuc
Utca, tér stb., házszám:	Tapolca 20.

Telefon/fax/web:	
Telefonszám:	00-40-266-372139
Faxszám:	00-40-266-371648
E-mail cím:	ccd@rmps.topnet.ro
Honlap:	www.ccdnr

Vezető, kapcsolattartó:	
Vezető:	Burus Siklódi Botond, igazgató
Kapcsolattartó:	Dobos Gyöngyvér Katalin, könyvtáros

Tevékenység, alakulás:	
Intézmény típusa:	Tudományos és szakkönyvtár
Intézmény kutatási besorolása:	Könyvtár
Intézmény alapítási éve:	n.a.

8. ábra **Az intézményi adatlap formátuma**

- Az *Adattár* ismertetőjében nem szerepel az intézmények száma, amit a keresőből próbáltam kikövetkeztetni úgy, hogy minden országra egyenként kiadtam a keresést: Ausztria 30, Horvátország 70, Szerbia és Montenegró 100, Romániánál „Nem lehet olvasni a ‘intezmeny’ tablabol”, Szlovákia 100, Szlovénia 43, Ukrajna 100 találatot adott. Ezt összeadva nagyon messze áll attól a számtól (2879), amit a *Határon Túli Magyar Kulturális Intézmények és Szervezetek Kutatási Adatbázisában* írtak. Ha azonban az országok mellett közigazgatási egységet is választok, sokkal több találat érkezik.
- A listák és a találatok mentésére, nyomtatására nincs mód.

Határon Túli Magyar Kulturális Intézmények és Szervezetek Kutatási Adatbázisa

- A felület bal oldalán levő keretben találunk néhány jó tanácsot a kereséshez, amiben kevés ugyan az információ, de jó, hogy a keresések közben is állandóan látszik. A keresőfelületen először meg kell határozni, hogy az intézmények általános adatai között szeretnénk-e keresni, vagy ki kell választani, hogy mely típusú intézményre szeretnénk részletesebb keresést végezni.
- Az általános keresésben az intézmény nevére és típusára, az országra és a településre, az alapítás évére, a vezető nevére, valamint a működési formára lehet keresőkérdést megfogalmazni. A *Határon Túli Magyar Kulturális Intézményi Adattár*tól annyiban különbözik, hogy ott *az intézmény típusa legördülő menüben* 10 csoportra osztották az intézményeket, itt viszont 16 felosztás van, de alosztások nem szerepelnek. Az intézmény nevére kiadott keresés során nemcsak a magyar nevében keres, hanem a külföldiben is. Az ország mező lehetséges értékei itt kiegészülnek az *Adattár*hoz képest Magyarországgal. Az

egyes országokat kiválasztva Ausztria, Horvátország és Magyarország kivételével újabb mező: közigazgatási egység nyílik. Az *Adattár*ban Horvátországnál még működött ez a funkció, itt már nem. Az alapítás éve „tól−ig" típusú szabadszöveges mező, de nem definiálják, hogy hogyan írjuk be a dátumokat. Ha a beírt formátum nem megfelelő a rendszer számára, nem ad hibaüzenetet, nem történik semmi.

- Az *Adattár*hoz hasonlóan itt is automatikusan csonkol a rendszer előre és hátra. Ennek a funkciónak a kikapcsolását nem oldották meg, így nem lehet kizáró keresést végezni. A rövid *ü* betű értelmezhetetlensége szintén fennáll. Az „Alaphelyzet" gomb itt sem használható.
- Jó, hogy a találatok száma fel van tüntetve a lista tetején. A lista tagjai meg vannak számozva, és kényelmes, hogy az összes találat egy oldalon szerepel. Sokszor a lapozás nehézkesen megoldott, itt könnyen átnézhetjük egyszerre az összeset. Hiányolom viszont, hogy a lista aljáról nincs navigációs gomb az oldal tetejére. Vagy például egy kétezres nagyságrendű találat esetén a találatok közé is érdemes lenne elhelyezni egy fel/le nyilat. A találati lista azonos felépítésű, mint az *Adattár*nál: az intézmény neve szerinti betűrendben jelenik meg. Sajnos itt sincsenek tiltólistán a névelők és egyéb írásjelek. A név alatt a település neve szerepel csak, az ország neve nem, bár itt is lenne rá hely. (Az *Adattár*ban ez is meg van adva, könnyítve az elsődleges információhoz való hozzáférést.)
- Az egyes tételek adatlapja öt részből áll *(9. ábra)*. Az első oldalon az általános információk szerepelnek, *„n.a."* kifejezés – gondolom a *nincs adat* szókapcsolat – ott, ahol a kérdőívezésre nem érkezett válasz. A Munkatársak, együttműködők, az Infrastruktúra és a Gazdálkodás fül alatti adatok statisztikai célra kiválóak. Sajnos sok helyütt nincs adat (a rubrikákat nem töltötték ki). A Szakmai tevékenység menüpont az általam vizsgált összes példában üres volt. A rendszer sem a találati lista, sem az adatlapok nyomtatására vagy mentésére nem kínál lehetőséget.
- A keresési felületen az általános keresés mellett az egyes intézménytípusok közül is választhatunk. Ez annyival kínál többet, hogy az egyes típusokat részletezi és azok közül is lehet választani, szűkítve a keresést. Például a Könyvtárakra kattintva a könyvtár típusát is ki lehet választani: *szakkönyvtár, irodalmi könyvtár, gyermekkönyvtár, általános könyvtár, multimédia könyvtár, egyéb*. Ez az adatlap formailag nem egységes, néha kettőspont van a könyvtárak után, a *gyermekkönyvtár* után semmi, az *egyéb* után pedig vessző. Figyelni kellene az aprónak tűnő hibákra is, mert zavarók, és mert egy adatlapot csak egyszer kell elkészíteni. Ugyanitt a *látogatók száma* mező legördülőnek van feltüntetve (ki van írva, hogy „kérem válasszon"), de csak egy lehetőséget kínál fel: „0-tól, 90-ig". Nem lehet tudni,

Igazfalvi Közösségi Könyvtár

Biblioteca Cumanala Dumbrava

Általános információk	Munkatársak, együttműködők	Szakmai tevékenység	Infrastruktúra	Gazdálkodás

Az intézmény/szervezet azonosító száma:	**24110016**
Cím:	**România Igazfalva**
Telefon:	**00-40-256-325553**
Fax:	**00-40-256-325553**
E-mail:	**n.a.**
Web:	**n.a.**
Az intézmény/szervezet vezetője:	**Iantó-Petneházi Ibolya**
Kapcsolattartó:	
Ország:	**România**
Közigazgatási egység (1):	**Kolozs megye *(Judetul Cluj)***
Település:	
Az intézmény típusa:	**Könyvtár**
Az intézmény/szervezet	
Az intézmény/szervezet	nagyrészt magyar [x] vegyes [ ]
Az intézmény/szervezet alapításának éve:	**1970**
Az intézmény/szervezet hivatalos bejegyzésének éve:	**1970**
Az intézmény/szervezet tevékenységének rövid leírása:	**A könyvtár román és magyar nyelvű könyveket kölcsönöz a község (Igazfalva, Rokita éa Bukovec)**

9. ábra **Az egyes találatok megjelenési formája**

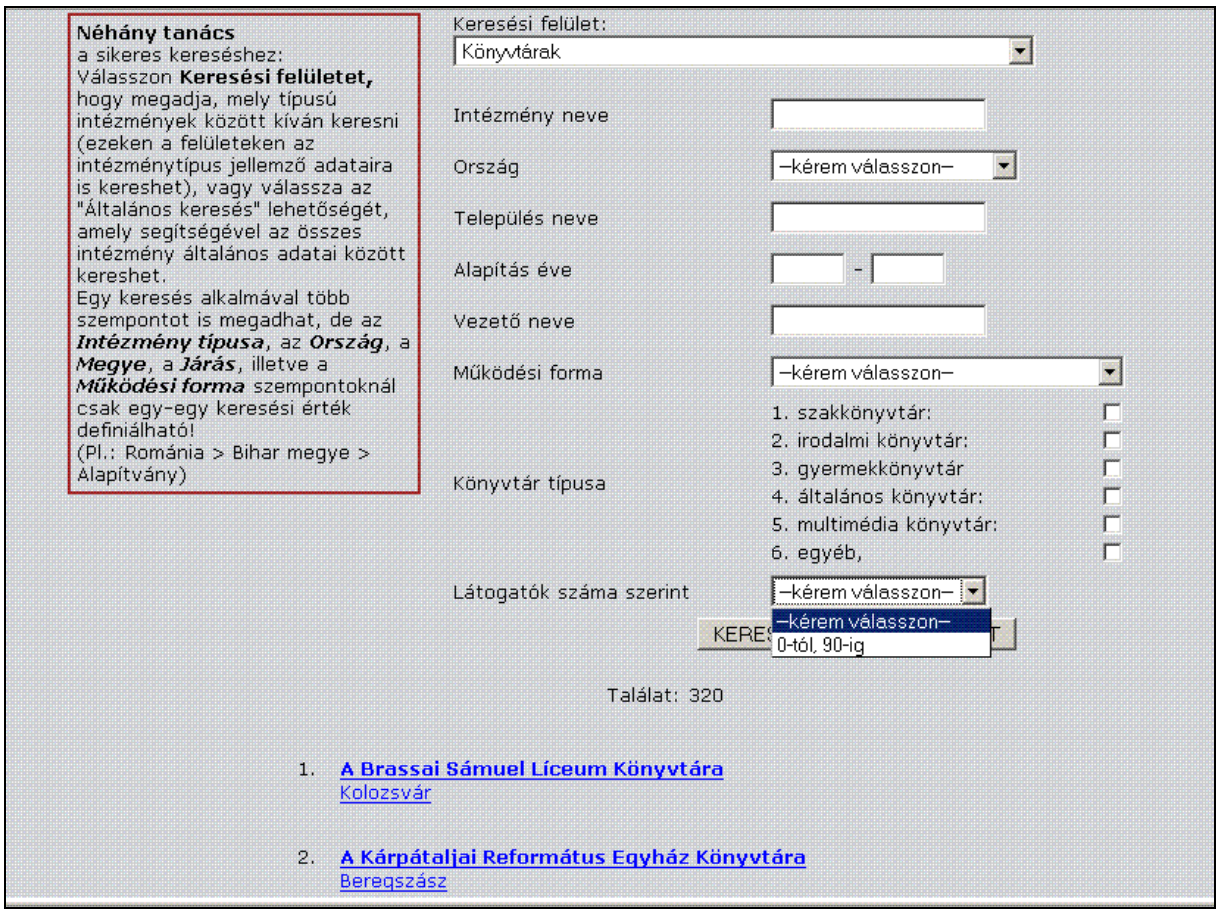

10. ábra **Az Adatbázis részletes keresője – a Könyvtárak intézménytípust választva**

mit értenek ez alatt? A látogatók számát naponta, hetente, havonta vagy évente? Miért pont a 90-es számot *(10. ábra)* választották? Ez a hiba – vagyis a választás helyett csak egy lehetőség: „0-tól, 90-ig" – több intézménytípusnál is fennáll: a Színházaknál a társulat tagjainak a száma, a Könyvkiadóknál a 2002-ben megjelent könyvek száma, a Zeneművészeti csoportoknál, Táncművészeti csoportoknál, Irodalmi köröknél és a Képző-, ipar-, fotó, népművészeti alkotóműhelyeknél a társulat tagjainak száma mellett. A másik kérdés pedig, hogy a kimaradó Ismeretterjesztő, honismereti/helytörténeti szervezeteknél, kluboknál és a Filmművészeti alkotóműhelyeknél miért nem szerepel a *tagjaik száma* keresési funkció, hiszen az előzőekkel egy csoportba vannak beosztva. A találati lista sémája és az egyes adatlapok megegyeznek az általános keresőnél leírtakkal.

- Nagyon kellemetlen, hogy ha egy ideig inaktív vagyok, visszatérve a keresőhöz, nem működik sem Internet Explorer 6.0, sem Mozilla Firefox 3.0 alatt. Ilyenkor újra kell tölteni az oldalt. Sajnos az első két-három ilyen alkalommal azt hittem, hogy a keresésemre nem érkezik találat, mert ilyenkor sem ír ki semmit a rendszer. Internet Explorer 6.0 alatt, ha a találati listából kiválasztok egyet és rákattintva megnézem az adatlapját, utána már nem tudok visszatérni a listához, mert a böngésző vissza nyilával az eredmény: „A lap nem jeleníthető meg", egyéb navigációs eszköz pedig nem áll a felhasználó rendelkezésére.

Tartalom, minőség

- Mindkét nyilvántartás ingyenesen elérhető, regisztráció nélkül. Nem olvasható semmiféle jognyilatkozat, hogy ki és milyen feltételekkel használhatja fel az adatokat.
- Az *Adatbázis*hoz tartozó anyagot szakemberekből álló gárda gyűjtötte: helyszíni kérdőíves lekérdezést végeztek. A kutatást alapos megelőző munkával készítették elő. A tökéletesség érdekében 2003 tavaszán először próbalekérdezéseket készítettek országonként, illetve régiónként. Úgy igyekeztek meghatározni a kérdőívek tar-

talmát, hogy minél teljesebb képet kapjanak egy-egy intézményről vagy szervezetről. Az *Adatbázis* általános bemutatójában olvashatjuk, hogy a kérdőívek zárt kérdéseit SPSS szociológiai adatelemző programcsomagba rögzítették, elkészítették az elsődleges statisztikai összesítő táblázatokat, hogy azután prezentálni tudják. Az *Adattár*at kiegészítették azoknak a szervezeteknek a címadataival is, amelyeket különböző címtárakban, intézményi, pályázati nyilvántartásokban találtak. A feladatokat az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet koordinálta. A csatlakozó hazai és határon túli intézetek neve garantálja a minőségi, hiteles munkát.

- Az egyes adatlapok számos információt tartalmaznak ugyan az intézményekről, de sok a hiányosság is. Jó lenne néhány statisztikai adat az egyes mezők kitöltöttségi arányáról. Az információk frissességéről nem lehet nyilatkozni, mivel lezárt adatbázisról van szó. Bár arra kíváncsi lennék, hogy ha a felhívásra, amely szerint további intézmények, szervezetek jelentkezését várják, valóban jelentkeznek-e intézmények, konvertálják-e adataikat az adatbázisba? Számláló elhelyezését is szükségesnek vélem, hogy lehessen mérni, mennyire népszerűek az oldalak. Egy táblázat bemutatja a határon túli magyar kulturális intézmények és szervezetek megoszlását országok és intézménytípus szerint. Ebből jól látható, hogy a legtöbb gyűjtés Romániából van, a legkevesebb Horvátországból és Ausztriából. Az adatbázisban való keresésnél ez abból látszik, hogy a közigazgatási egység mezőket ezeknél az országoknál nem is ajánlja fel a rendszer.

Metaadatok

- A közös nyitóoldal fejlécén és a forrás <title> mezőjében a *„Határon túli magyar kulturális, oktatási szervezeti-intézményi adatbázis és adattár, illetve kutatási adatbázis”* névvel illetik a honlapot. Az *oktatási* szó sehol máshol nem szerepel, és az adatbázis nem is tartalmaz ilyen irányú adatokat, valószínűleg véletlenül került ide. Ráadásul Internet Explorer 6.0 alatt az adatbázis neve nem látszik végig, és közé ékelődött a böngésző neve: „Határon túli magyar kulturális, oktatási szervezeti-intézményi adatbázis és adattár, illetve ku – Internet Explorer – terjesztő”. A két nyilvántartás neve csak képként van felírva a közös nyitólapon, így megnehezítik a keresőgépeknek, hogy megtalálják őket. Egyébként is nagyon hosszúak és megjegyezhetetlenek a regiszterek nevei, elkelne egy-egy frappáns rövidítés. Az oldal közép-európai karakterkódolású.
- A *Határon Túli Magyar Kulturális Intézményi Adattár* oldalának forrásában is csak a <title> mező szerepel, itt sem az adattár pontos nevével, hanem „Határon Túli Magyar Kulturális és Közművelődési Intézmények Kutatási Adatbázis” néven. Egyedül a *Határon Túli Magyar Kulturális Intézmények és Szervezetek Kutatási Adatbázis* forrásának címmezőjében szerepel helyesen az adatbázis neve. Mindenképpen ki kellene egészíteni a metaadatokat legalább a *Dublin Core* ajánlás adataival.

Könyvtári Minerva

Honlap: *http://www.ki.oszk.hu/minerva/* és *http://konyvtar.info/minerva/*
E-mail: *felmeres@oszk.hu*
Fenntartó: OSZK Könyvtári Intézet
Értékelés dátuma: 2008. november 10.
Értékelő: Kőrös Kata

Általános értékelés

A *Könyvtári Minerva* magyarországi könyvtárak adatait teszi elérhetővé és kereshetővé. Célja a könyvtári információcsere, a könyvtárközi dokumentumszolgáltatás és a könnyebb kapcsolattartás lehetővé tétele, a könyvtári rendszer működésének támogatása. Eredetileg a *Könyvtári címjegyzék* adatbázis és a *Könyvtári Minerva 1996: a könyvtárak szolgáltatási kalauza* (*Rácz Ágnes* összeállításában), 1997-ben megjelent nyomtatott kiadvány adatainak felhasználásával kezdték építeni az *Országos Széchényi Könyvtár*ban, a *Könyvtári Intézet*ben. Az adatbázis az intézet által kialakított gyűjtőköri adatbázissal összekapcsolva kapta meg jelenlegi formáját.

Az adatokat 2005 vége óta folyamatosan frissítik. A feladatokba – önkéntes adatszolgáltatásra buzdítva – bevonták az adattárban még nem szereplő könyvtárakat is, és lehetőséget teremtettek a könyvtáraknak saját adataik karbantartására. Minden könyvtár saját azonosítójával és jelszavával szerkesztheti adatlapját. Ehhez részletes kitöltési útmutató áll rendelkezésre. A legtöbb adat ily módon könnyen aktualizálható, kivéve a *Nyilvános Könyvtári Jegyzék*ben szereplő adatokat, amelyeknek először a jegyzékben kell módosulniuk. A Nyilvános Könyvtári Jegyzék változásait a Könyvtári Minerva automatikusan követi. A korábbi segédletek feldolgozásával és a könyvtárak közre-

működésével mára a hazai könyvtári rendszer széles körű bemutatására alkalmas adatállományt halmoztak fel.

A Könyvtári Minerva 2007 októbere óta online hozzáférhető a nyilvánosság számára. Készítői szerint a Könyvtári Intézet honlapjáról elérhető változat csak átmeneti megoldás. Ebben a formában a könyvtárak gyűjtőköri adatai kereshetők, a Könyvtári Minervában tárolt adatlapokon szereplő további adattípusok keresésére nincs lehetőség. A készítők ígérete szerint újabb informatikai fejlesztés után a keresést kiterjesztik az összes adatcsoportra. Az adatlapok teljesebb körű kereshetősége a *Könyvtárportál* projekt keretein belül látszik megvalósulni.

A könyvtárügy 2008−2013-as stratégiájának megvalósítása során a *Nemzeti Kulturális Alap* támogatásával egy szabványos felépítésű interaktív könyvtári portál készül. A Könyvtárportál célja, hogy egységes felületen keresztül szolgáltassa a könyvtárakkal kapcsolatos információkat, és egy helyről tegye elérhetővé a felhasználóknak. Fejlesztői olyan személyre szabható tartalmak kereteinek megteremtésén dolgoznak, amelyek egyaránt hasznosak lehetnek szakmai és egyéb felhasználói körök számára. A portál a Könyvtári Minerva adatbázist más szolgáltatásokkal összekapcsolva használja majd fel. A tervezett tájékoztatási funkciókat ellátó tudakozó modul részeként, a Nyilvános Könyvtárak Jegyzéke, éves statisztikák és szakfelügyeleti felmérések eredményeit összefoglaló adattárban találhatjuk majd meg a Könyvtári Minerva adatait. A célkitűzés szerint a könyvtárak adatlapjait összekapcsolják az egyes könyvtárak OPAC-jaival, és virtuális könyvespolcok kialakításával, naptárfunkciók beépítésével, illetve a Könyvsegéd program segítségével komplex szolgáltatási rendszert hoznak létre, amely közösségi térként, tudásbázisként és tájékoztatási rendszerként is működhet. A portál és a Könyvtári Minerva új formája jelenleg fejlesztés alatt áll, a kereső még nem nyilvános, ezért lehet tanulságos a korábbi verzió (továbbiakban Könyvtári Minerva/Gyűjtőköri adatbázis) részletes elemzése.

A Könyvtári Minerva verzióinak vizsgálata során néhány fontosabb fejlesztendő területet találtam:

- ***Akadálymentesítés.***
  Egyik kezdeményezésnél sem találtam erre vonatkozó információkat. A Könyvtárportál projektben megfogalmazott céljuk a legszélesebb felhasználói kör aktivizálása, tájékoztatása, bevonása a közösségi tartalmak kialakításába, elengedhetetlennek tartom akadálymentesen használható változat kialakítását.
- ***Tájékoztatás – nemzetközi nyelv.***
  A Könyvtári Minerva/Gyűjtőköri adatbázisról, építéséről alig találunk információt. A Könyvtárportál projekt esetében is különösen fontos lesz a részletes tájékoztatás a Minerva felhasználásával kapcsolatban. Ilyen jellegű adatbázisoknál nemzetközi nyelvű tájékoztató szöveg készítése is elvárható, hiszen az adatbázis(ok) végső célja, hogy képet adjon az egész magyar könyvtári rendszerről.
- ***Egységesítés.***
  Az adatbázist és az adatlapokat a széles körű hasznosíthatósághoz szabványos metaadatokkal kellene ellátni. Egységesen kereshető rendszer kialakítása céljából az adatlapokon szereplő adatok körét a lehetőség szerint kötelezővé kellene tenni. Az adatbevitelhez a gyűjtőkörre és a szolgáltatásokra vonatkozó fogalmak hierarchikus rendszerét lehetne kialakítani, az átfedő kategóriákat kiszűrni és pontosítani. Így kiküszöbölhetők az önkéntes adatszolgáltatásból fakadó hiányosságok.
- ***Funkciók bővítése.***
  Bővíteni kellene a keresési funkciókat az összes adatcsoportra. A betűrendes listák helyett külön böngészés funkcióval ellátni az oldalt, és a keresőkifejezések kiválasztásához külön, szintén hierarchikus listát kialakítani, nem feltétlenül akkora mélységben, mint az adatbeviteli fogalomtárban. A találati listákat alapvető rendezési, megjelenítési funkciókkal ellátva egyszerűen cím-, telefonszám-, e-mail cím-jegyzékeket lehetne készíteni, ami növelné a rendszer hatékonyságát. Az interaktivitás és testreszabhatóság terén a Könyvtárportál célkitűzései a legkülönbözőbb felhasználói igényeket képesek majd kielégíteni. Az adatok egységesítésével és a keresőfunkciók bővítésével az új Könyvtári Minerva megfelelő színvonalon szolgálhatja majd a magyar könyvtári rendszer építőit és használóit.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A Könyvtári Minerva/Gyűjtőköri adatbázisnak nincs saját domainszintű elérése. A Könyvtári Intézet honlapjáról, az *Adatbázisok, bibliográfiák* kategória alól érhető el.
- Nyitóoldalán semmilyen tájékoztató szöveget nem találunk a projektről. Az intézet honlapján sem találunk külön ismertetőt, csak az intézet régi oldalán olvashatunk egy hírben a keresőfelület nyilvánossá tételéről.

- Az adatbázis oldala nagyon egyszerű: egyetlen keresőfelületből áll, amely fölött egy három funkciót kínáló menüsort találunk. Segítségével visszajuthatunk az intézet honlapjára, elolvashatjuk az útmutatót, vagy törölhetjük a keresőmezők tartalmát.
- Az adatbázisról alig találunk adatokat, nincsenek látogatottsági adatok, és nincs feltüntetve a gyarapodás mértéke sem.
- A nyitóoldal főmenüjéből elérhető, *Hogyan keressünk?* című útmutató tölti be az összes tájékoztató funkciót. A bevezetőben rövid ismertetést találunk az adatbázisról. Már az sem egyértelmű, hogy az elektronikus Könyvtári Minerva egynek tekinthető-e a gyűjtőköri adatbázissal. A tájékoztató két adatbázisról beszél, míg a keresőt egyértelműen Könyvtári Minervának nevezik. A következő részben egy felületes útmutatót kapunk a kereső használatához. Ebbe a részbe van beszúrva a felhívás, hogy a még nem szereplő könyvtárak hol jelentkezhetnek, és az azonosítóval rendelkezők hol módosíthatják adataikat. Arra vonatkozóan, hogy pontosan ki vagy kik felelősek a fejlesztésért, nem találunk információt. A kapcsolattartásra a *Javaslatok, kérdések* mögött elrejtett e-mail cím segítségével van lehetőség.

Kereső funkciók, találatok

- A Könyvtári Minerva/Gyűjtőköri adatbázisban hat adattípusra kereshetünk: *Név*, *Település*, *Megye*, *Könyvtártípus*, *Gyűjtőkör*, vagy *Dokumentumtípus (11. ábra)*. A keresőkérdést legfeljebb nyolc keresőmező kitöltésével adhatjuk meg. A keresőkifejezések között ÉS/VAGY logikai kapcsolatot definiálhatunk. Minden keresőmezőben szabad szavas keresés lehetséges. Akárhány szóból álló kifejezést beírhatunk, a rendszer a szavak között automatikusan ÉS kapcsolatot feltételez, és a kifejezést minden alkalommal elölről és hátulról is csonkolja. Kizárólag a pontos kifejezésre nem kereshetünk.
- Ékezetek nélküli keresésre nincs lehetőség. A keresés kis- és nagybetűkre általában nem érzékeny. Feltehetőleg a betűk kódolása miatt (ISO-8859-2) az ékezetes nagybetűkre csak azonos formában kereshetünk rá, ezért lehetséges, hogy *általános iskola* keresőkifejezésre nincs találat, holott 212 könyvtár neve tartalmazza ezt a kifejezést.
- A keresőmezők mellett szerepel egy *Lista* gomb. Ennek segítségével egy betűrendes listából választhatjuk ki a keresőkifejezést. A lista egy külön ablakban nyílik meg, a rendszer a kiválasztott szót vagy kifejezést kattintás után a keresőmezőbe importálja. A listákban szabadszavas keresésre van mód, amely különösen hasznos a hosszabb jegyzékeknél.
- A megyék és a könyvtártípusok listája teljesen, a dokumentumtípusoké csak nagyjából egyértelmű. A kitöltési útmutató nem tartalmaz megkötést arra vonatkozóan, hogy mely adatok férnek meg egymás mellett. Így találunk olyan könyvtárat, amely felsorolja az állományába tartozó dokumentumtípusokat (nem az összeset a listából) és szerepelteti a *minden dokumentumtípus* kifejezést is. Nem egyértelmű továbbá, hogy miért szükséges a kis- és aprónyomtatványok feltüntetése együttesen és külön-külön, miért szerepel diploma-, záró- és szakdolgozat külön címszó alatt, vagy hogyan lehetnek annyira elnagyolt kategóriák, mint *nyomtatott és audiovizuális dokumentumok*. A pontatlanságok magyarázata feltehetőleg az, hogy nem egy kész lista alapján történt az adatbevitel, hanem a korábban feldolgozott adatlapok alapján alakíthatták ki a listákat. A dokumentumokhoz nem egységes kulcsszavak járulnak, a lista elemei tulajdonképpen a dokumentumok adatai. Érdekes továbbá, hogy *digitális könyvtár* keresésre csak egyetlen találatot kapunk, és az intézmények által kialakított vagy önálló elektronikus könyvtárak adatainak lekérdezésére nincs mód.
- A gyűjtőköri listában több mint 1600 kifejezés szerepel, hat oldalra tagolva. Találunk közöttük egészen semmitmondó kifejezéseket, mint *a főiskolán oktatott tárgyak irodalma*, vagy *a főiskolán oktatott tárgyak kötelező és ajánlott olvasmányai*, amelyek egyrészt ugyanazt jelentik, másrészt értelmet csak az egyes könyvtáraknál kapnak. Sok kifejezés több formában szerepel a listában, például *anya- és csecsemővédelem*, *anya-, csecsemő- és gyermekvédelem*, *anya-, csecsemő-, gyermekvédelem,* amelyek nem ugyanazt a találati halmazt adják, de olyan kifejezést is találunk, amelyre – az előbbi megállapításunk alapján érthetetlen okból – egyetlen találatot sem kapunk, feltehetőleg az adott adatlapot már törölték az állományból. A gyűjtőkör leírására szolgáló fogalmak között nincs kapcsolat, mélységük eltérő, van ahol több rokon kifejezés található egyetlen kategóriában, más fogalmak részben vagy egészben fedik egymást. A keresés csak az adatokban szereplő kifejezésre történhet, fölérendelt fogalomra nem. Az útmutató is felhívja rá a figyelmet, hogy ez a funkció a *Név* és a *Település* adatmezőnél nem használható, pedig könnyítené a tájékozódást, ha ezekből is betűrendes lista állna rendelkezésre (bár a megvalósult formában a listás keresésnek nem látom sok értelmét).

11. ábra **Keresés a Könyvtári Minerva/Gyűjtőköri adatbázisban**

- A találatok szűkíthetők aszerint, hogy a készítők tudomása szerint a könyvtár jelenleg működik-e, frissítették-e adatait 2005 óta, és szerepel-e a nyilvános könyvtárak jegyzékében.
- A találati lista megjelenítése nem változtatható. Nem definiálhatjuk, hogy a könyvtárak mely adatai szerepeljenek benne, nem rendezhető növekvő vagy csökkenő sorrendbe, nem tördelhető oldalakra, nincs lehetőség a lista bizonyos elemeihez ugranunk *(12. ábra)*. A könyvtárak neve betűrendben jelenik meg, de nem világos, hogy mikor járul névelő a nevük elé. A legtöbb iskolai vagy nem önálló működésű könyvtár a listában az *A* betűnél szerepel, de sok olyan intézmény van, amely az összes rekord listázásakor enélkül szerepel, viszont csak egy kezdetleges, nem teljesen kitöltött adatlappal, mintha az adatbevitel közben módosították volna, de nem törölték a hibás adatlapot (ilyen többek között az *Eötvös József Gimnázium*, vagy a *Szemere Bertalan Szakképző és Művészeti Középiskola* adatlapja). Viszont találunk olyan iskolai könyvtárakat, például a *Jáky József Műszaki Szakközépiskola* vagy a *Jászai Mari téri Iskola könyvtára*(!), amelyeknek nincs is másik adatlapjuk.

12. ábra **Egy találati lista a Könyvtári Minervából**

- Ha egy könyvtárnak több telephelye van, a találati listában külön tételként jelennek meg a könyvtár neve után a telephely feltüntetésével; de nem definiálhatók az egyes telephelyek funkciói, vagyis hogy az állomány mely részlege hol található.
- A tételek nem jelölhetők ki, nem menthetők el, nincs lehetőség a korábbi keresési eredmények megtekintésére.
- A találati lista fölött a menüsorból új keresést indíthatunk, vagy módosíthatjuk a korábbi keresést. Ez utóbbi esetében a keresőkifejezések megmaradnak, de az általunk alkalmazott szűkítési lehetőségek az alapértelmezett formába kerülnek vissza, azaz csak a működő és 2005 óta frissített könyvtárak adatai között keres a rendszer.
- A találati listában a könyvtár nevére kattintva megkapjuk teljes adatlapját *(13. ábra).* Az adatlap a következő információkat tartalmazza:
  - A könyvtár azonosító adatai: a könyvtár hivatalos neve, korábbi nevei, használatban lévő névváltozatai, idegen nyelvű névváltozatai. A könyvtár hivatalos neve az Alapító okiratban meghatározott név. A keresés csak ebben a mezőben történik. Mint láthattuk, a megnevezések e mezőben sem mindig egységesek, különösen, ha nem önálló intézményről van szó.
  - A könyvtártípus megnevezése, a listában szereplő meghatározások alapján.
  - Az alapítás éve.
  - A fenntartók neve.
  - A könyvtár alapfeladatai. Ebben az adattípusban nagyon változatos információkkal találkozunk. Van ahol csak felsorolás, máshol részletes kifejtés írja le az alapfeladatokat. Az információk mélysége eltérő.
  - A vezetők neve és beosztása.
  - A könyvtár elérhetőségei: postacíme, telefon- és faxszámai, e-mail címei.
  - A könyvtár gyűjtőkörének megnevezése az említett lista alapján.
  - A gyűjtött dokumentumtípusok felsorolása.
  - A könyvtár hagyományos és elektronikus katalógusainak (és webcímeinek) felsorolása.
  - A könyvtár szolgáltatásai (és sokszor következetlen minősítésük).
  - A használat nyilvánosságának foka, vagyis hogy nyilvános, korlátozottan nyilvános vagy zárt könyvtár-e.
  - Nyitva tartásra vonatkozó adatok: sok könyvtárnál itt csak annyi szerepel, a könyvtár heti hány napot vagy órát tart nyitva. Ez alapján az adatbázis használója azt sem tudja megállapítani, hogy telefonos kapcsolatot mikor érdemes kezdeményeznie a könyvtárral.
  - A könyvtár honlapjának elérhetősége.
  - A használt szoftverek, integrált rendszerek megnevezése.
  - A könyvtár által készített és működtetett adatbázisok az alapul vett szoftverek, az adatbázis jellegének és hozzáférésének megadásával.
  - Saját kiadványok felsorolása.
  - A könyvtár által működtetett alapítványok.
  - A könyvtár tagsága a szakmai szervezetekben.
  - A könyvtár kiadói és digitalizálási tevékenysége.

Láthatjuk, az adatok köre igen széles, a keresés jelenleg csak igen kis részben valósult meg. Bizonyos adattípusok pontatlan kitöltése azonban használhatatlanná teszi az információk egy részét, és megnehezítheti a későbbi keresőfunkciók kialakítását is.

A Könyvtári Minerva fejlesztés alatt álló verziójának egészen más keresőfelülete van *(14. ábra).*

- Régió, Megye, Kistérség, Típus, Nyilvánosság kategóriákban választhatunk a lenyíló listákból. A könyvtártípus kategóriái nem egyeznek a régebbi verzió listájában megadott kategóriákkal, a nyilvánosságra pedig meglepő módon *nyilvános, települési*, *nyilvános, egyéb* és *nem nyilvános* definíciók alapján kereshetünk. A *Település* keresőmezőben a megadott kifejezés alapértelmezetten csonkolt elöl és hátul. A kereső kis- és nagybetűkre nem érzékeny, és megengedett az ékezetek nélküli keresés.
- A találati listában legtöbbször a könyvtárak székhelye szerepel, bizonyos esetekben már a könyvtárak nevét találjuk. Az egyes rekordok mellett kis ikon jelzi a könyvtárak e-mail címét, vagy honlapjának elérhetőségét, ha van.
- A Google térképe segítségével a keresés eredménye megjeleníthető. Az egyes könyvtárakhoz külön címkék tartoznak, amelyek felsorolják a könyvtárak adatait. A címkéken szereplő adatok: a könyvtár neve, elérhetőségei, honlapja, a könyvtárosok száma, a könyvtár mérete, a nyitvatartás óraszáma, a számítógépek száma, internetelérés, használati statisztikai adatok, pénzügyi adatok. Az itt felsorolt adatok szélesebb használói réteg igényeinek kielégítésére egyelőre nem alkalmasak. A szakmán belüli érdeklődők számára hasznos lehet a sok statiszti-

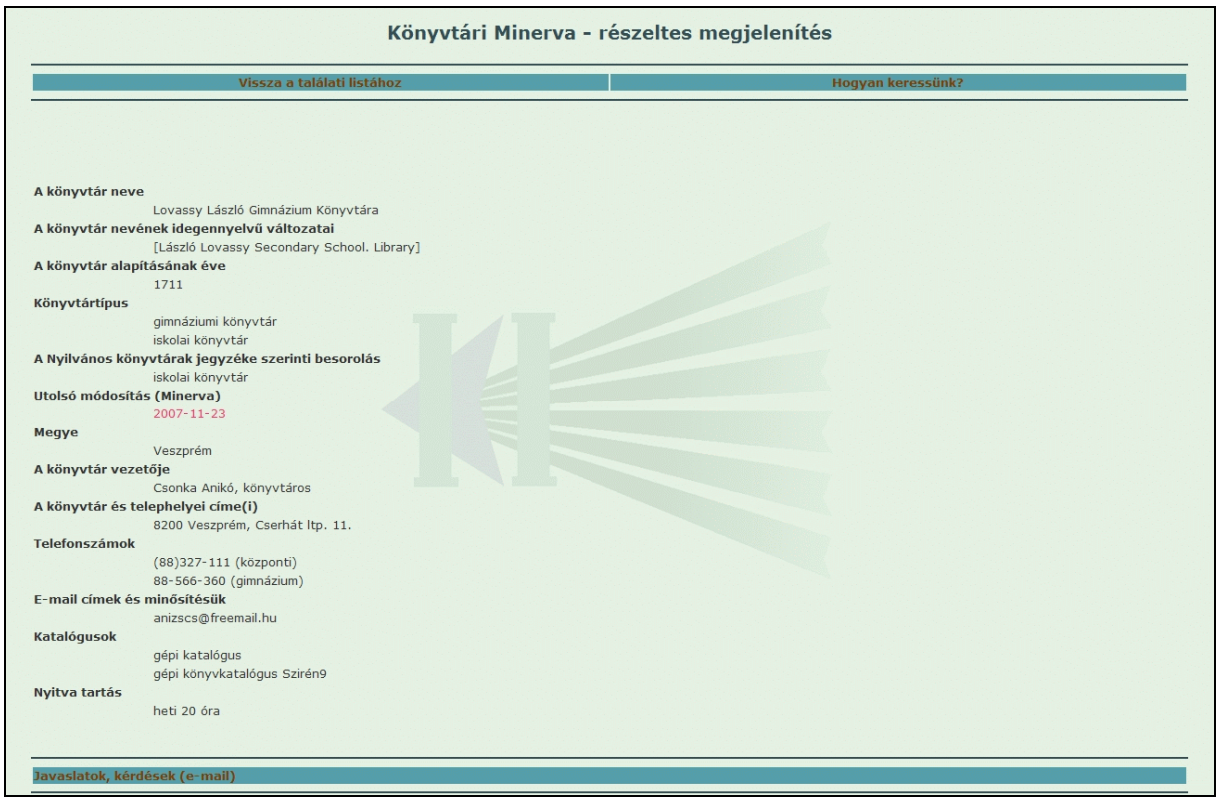

Könyvtári Minerva - részeltes megjelenítés

Vissza a találati listához | Hogyan keressünk?

A könyvtár neve
Lovassy László Gimnázium Könyvtára
A könyvtár nevének idegennyelvű változatai
[László Lovassy Secondary School. Library]
A könyvtár alapításának éve
1711
Könyvtártípus
gimnáziumi könyvtár
iskolai könyvtár
A Nyilvános könyvtárak jegyzéke szerinti besorolás
iskolai könyvtár
Utolsó módosítás (Minerva)
2007-11-23
Megye
Veszprém
A könyvtár vezetője
Csonka Anikó, könyvtáros
A könyvtár és telephelyei címe(i)
8200 Veszprém, Cserhát ltp. 11.
Telefonszámok
(88)327-111 (központi)
88-566-360 (gimnázium)
E-mail címek és minősítésük
anizscs@freemail.hu
Katalógusok
gépi katalógus
gépi könyvkatalógus Szirén9
Nyitva tartás
heti 20 óra

Javaslatok, kérdések (e-mail)

13. ábra **Egy könyvtár adatlapja**

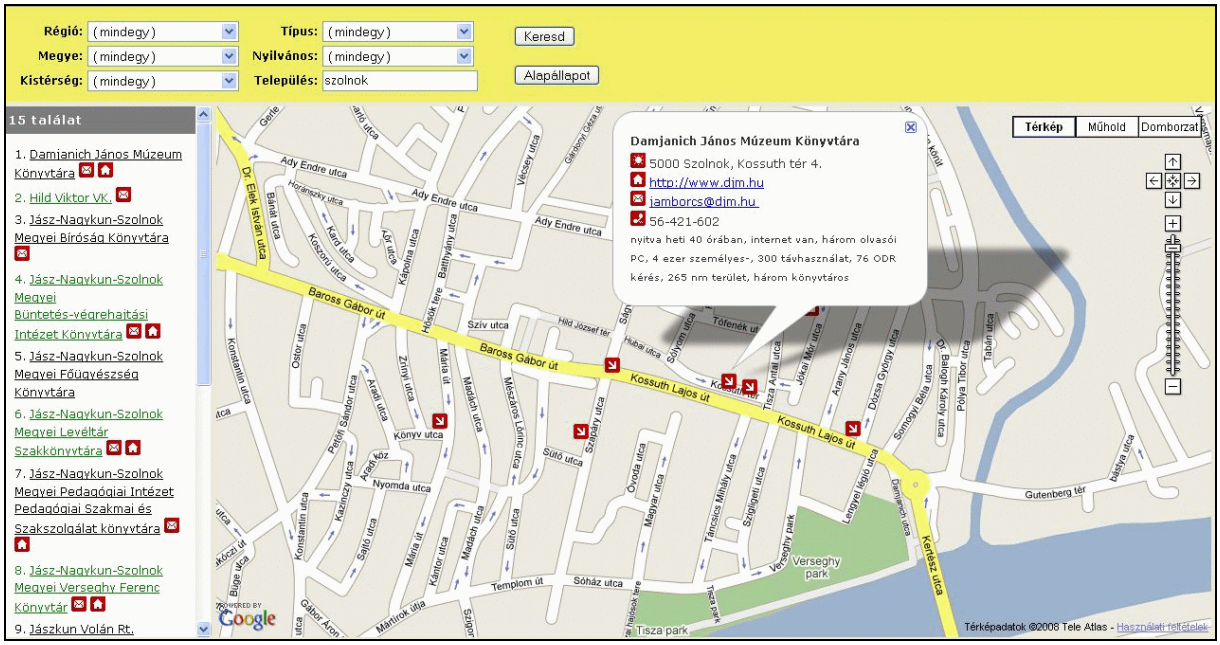

14. ábra **A Könyvtári Minerva fejlesztés alatt lévő verziója**

kai jellegű információ, egyéb felhasználóknak a könyvtárak elérhetőségi adatai, és térképes megjelenítése jelenthet segítséget. A keresőfelület ebben a formában csak a felhasználó lakhelyéhez közel eső, esetleg internetelérést nyújtó könyvtárak megtalálását segíti.

- Bár elméletileg a Könyvtári Minerva adatait tartalmazza ez az adatbázis, mégsem találunk meg benne minden könyvtárat, amelyet működő könyvtárként ismer a másik adattár, az iskolai könyvtárak adatai szinte kivétel nélkül hiányoznak, ilyen kategória sem szerepel a típusoknál, pedig a tájékoztató szerint több mint 3500 könyvtár adatait dolgozták fel.

Tartalom, minőség

- A Könyvtári Minerva/Gyűjtőköri adatbázis a bevezető szerint 729 könyvtárról a friss, további 2699 intézményről a korábbi adatokat tartalmazza. Az adatok feltehetőleg változtak, csak a szöveget nem frissítették. A gyarapodás mértékéről nem találunk információt.
- Az adatbázist nem látták el külön metaadatokkal, az adatlapok nem érhetők el olyan formátumban, amely az információk szűrését, importálását tenné lehetővé.
- Az adatbázis Internet Explorer alatt működik tökéletesen. Bizonyos funkciók, így a lista elemeinek importálása nem működik más böngészőkben. A karakterek megjelenítése is problémát okoz máshol.
- Az adatlapokon sok helyen találunk helyesírási hibát vagy következetlenséget. Ugyanez jellemző az adatbázishoz kapcsolódó listákra és egyéb szövegekre. A bevezető szövegben több helyesírási hibát találunk, különösen feltűnő, hogy az adatlapok fölött *Könyvtári Minerva – részeltes*(!) *megjelenítés* szerepel.
- Az adatok minősége változó. Az adatlapok közül sok nincs teljesen kitöltve, a beírt adatok sem követnek szabványos formát. Az adatbázis készítői arra hivatkoznak, hogy „az adatok körét minden esetben az adatokat szolgáltató könyvtár határozza meg”, tehát a hiány oka az adatszolgáltató hanyagsága, szándékossága, vagy az adott könyvtár esetében nem érvényes adattípus lehet. Úgy vélem, bizonyos adatok minden könyvtár esetében meghatározhatók. Az alapítás évét, fenntartókat, katalógusokat mégsem tüntették fel sok helyen. Egy könyvtárosok által épített adatbázisnak ennél sokkal egységesebb és biztosabb tartalmat kellene szolgáltatnia.

Beérkezett: 2008. XI. 12-én.

Drótos László
az Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár Osztályán főkönyvtáros.
A Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület elnökségi tagja.
E-mail: *mekdl@iif.hu*

Kőrös Kata
az ELTE BTK ötödéves Informatikus könyvtáros szakos hallgatója.
E-mail: *koroskata@gmail.com*

Ternai Zita
könyvtári informatikus.
E-mail: *zita-6@freemail.hu*

Az iPhone is e-könyvolvasó lesz

A *Google* nem teketóriázik, amíg mások az *Amazon* olvasójára várnak, addig ők elérhetővé teszik saját megoldásukat.

A keresőcég jelezte, hogy a Google Book Search immár egyes mobilkészülékeken is elérhető, köszönhetően az ezt lehetővé tévő technológiának. Az Optical Character Recognition (OCR) alkalmazásával ugyanis az Apple iPhone, valamint a T-Mobile G1 telefonok is megbirkóznak az új weboldallal, így ezen típusok tulajdonosai a kifejezetten a mobilkészülékekhez kialakított oldalon böngészhetnek a jelenlegi kínálatban.

A Google elsősorban a Public Domain alatt megjelenő műveket digitalizálja be, mivel korábban számos gondja akadt a szerzők és a kiadók ellenállása miatt.

A lépés természetesen az Amazon számára igencsak kedvezőtlen fejlemény, hiszen ők jelenleg a Kindle második sorozatán dolgoznak – az iPhone és a G1 bevonása azonban azt jelenti, hogy sokak számára válik feleslegessé a Kindle e-könyvolvasó.

/www.sg.hu, 2009. február 7./

(Sz. P.)

A francia egyetemi könyvtárak gyűjteményei és használata 1989 és 2004 között

Az 1989-ben közzétett *Miquel-jelentés* után a francia *Oktatásügyi Minisztérium* azt ígérte, hogy jelentősen megemeli az egyetemi könyvtárak költségvetését. Az igazgatók némi szkepszissel fogadták ezt a bejelentést, az egyetemi könyvtárak finanszírozása azonban érezhetően javult ebben az időszakban. A statisztikából kiderül, hogy nemcsak az új épületekre fordított kiadások emelkedtek, hanem az állománygyarapítási összegek is, hogy középtávon elérjék az angol és a német egyetemi könyvtárak ellátottsági szintjét.

Állománygyarapítás

Már 1989 és 1994 között 110%-kal növekedtek a beszerzésekre fordított összegek, amire korábban soha nem volt példa. Az 1989−2004-es időszakban pedig 285%-os emelkedés mutatkozott.

Tekintetbe kell azonban venni, hogy ez idő alatt jelentősen megnőtt az egyetemek száma új alapítások vagy osztódások révén: 67 egyetemi könyvtár működött 1989-ben, 2004-ben pedig 105. Ráadásul térbeli elhelyezkedésük is módosult: korábban egyharmaduk a párizsi régióban működött, jelenleg viszont a 27 párizsi és környéki egyetemi könyvtárral szemben 78 található vidéken.

Gyűjtemények

Az eltelt 15 évben a monográfiák száma a francia egyetemi könyvtárakban 20,7 millióról 28,5 millióra nőtt (37%). Az állományok megoszlása is előnyösen változott: 1989-ben Párizs környékén volt található 53%-uk, és vidéken 47%-uk, de 2004-ben ez az arány 32% – 68%-ra változott. Ennek ellenére a francia egyetemi könyvtárak állományai jelentősen elmaradnak német és angol partnereikéi mögött. 2004-ben csak négy egyetemnek volt több mint egymillió kötete, és több mint 500 000 kötet volt további 12 könyvtárban. 24 könyvtárban az állomány nem érte el a 100 000 kötetet.

1989-ben 336 000 folyóiratra fizettek elő, 2004-ben 495 000-re. Megjegyzendő, hogy a növekedés főként a vidéki egyetemeken jelentkezett, a párizsi és környéki könyvtárak nagyjából ugyanannyi folyóiratra fizettek elő, mint korábban. Csak hét egyetemi könyvtár jelentett többet 10 000 tételnél, és 20-nak az előfizetése 5 és 10 ezer cím között mozog. 16 könyvtár viszont kevesebb, mint 1000 folyóirattal rendelkezik.

A statisztikában öt éve szerepelnek az elektronikus dokumentumok is. 1999-ben 44 000 előfizetést jelentettek elektronikus folyóiratokra és egyéb dokumentumokra; ez 2004-re 515 000 e-folyóirat-címre és 92 000 egyéb elektronikus dokumentumra nőtt.

Kölcsönzések

A hallgatók számának emelkedése növekedést jelentett a használatban is. A beiratkozott olvasók száma nőtt, bár az utóbbi öt évben némi visszaesés mutatkozott (1989: 730 000, 1994: 1 120 000, 1999: 1 210 000, 2004: 1 170 000). A látogatottság azonban változatlanul gyorsan emelkedő tendenciát mutat, köszönhetően talán az új építkezéseknek, a több olvasóhelynek is (1989: 23 900 000, 1994: 40 200 000, 1999: 52 900 000, 2004: 57 000 000).

A kölcsönzések száma az 1989-es 5 640 000-ről 2004-ben 13 420 000-ra emelkedett. A korábban egyik fő használati formának számító helybeni használat (a raktárból az olvasóterembe kikért anyag) jelentősen visszaesett azáltal, hogy a szabadpolcos állományok számára az építkezések

következtében jóval nagyobb felületek álltak rendelkezésre: 1989-ben 4 070 000 kötet, sőt 1994-ben 5 460 000, de 2004-ben már csak 2 860 000!

Az elektronikus források számának növekedésével párhuzamosan a hagyományos kölcsönzés némileg csökkent, az előbbiek használata azonban számottevően emelkedett. 2004-ben az egyetemi könyvtárakban 9,4 millió folyóiratoldalt töltöttek le, és 4 millió dokumentumot vettek igénybe különféle adatbázisokból.

2004-ben 160 000 hallgató látogatott elektronikus dokumentumok használatába bevezető kurzusokat; megjegyzendő azonban, hogy csupán egyharmaduk vett részt az egyetemi könyvtárak által szervezett tanfolyamokon, a többiek az egyetemi szervezetek keretében indított kurzusokon.

A könyvtárközi kölcsönzés soha nem játszott szerepet a francia egyetemi könyvtárak szolgáltatásai között. Az intenzív propaganda hatására az 1989-es 556 000-ről öt év alatt 730 000-re növekedett, viszont 2004-ben 354 000-re esett vissza a kért dokumentumok száma. A kérések kielégítése 2004-ben 82%-os volt.

Nyitvatartási idő

Határozottan vonzóbbak lennének használóik számára a könyvtárak, ha hosszabb lenne nyitva tartásuk. A néhány éve bevezetett 35 órás munkahétnek köszönhetően a legtöbb könyvtár esténként és szombaton nem áll használói rendelkezésére. Napközben az igénybevételt a használat ellenőrzésével és az olvasóhelyek használatának szabályozásával próbálják mederben tartani. Mindenesetre a 105 egyetemi könyvtár közül csak négy van nyitva hetenként több mint 70 órát, további 18 hetenként 60-69 órát tartja nyitva olvasótermeit. A könyvtárak többsége hetenként kevesebb, mint 55 órát van nyitva.

A francia Oktatásügyi Minisztérium úgy látja, hogy az egyetemi könyvtárak jó úton vannak afelé, hogy vonzó és teljesítő képes intézményekké váljanak. Kiemelten törekszenek a szabadpolcra helyezett állományok jelentős növelésére, az elektronikusan hozzáférhető források használatának növelésére és az információtechnológiai infrastruktúra állandó modernizálására.

/GABEL, Gernot U.: Kollektionen und Entleihungen in französischen Universitätsbibliotheken 1989−2004. = Bibliotheksdienst, 41. köt. 6. sz. 2007. p. 609–614./

(Papp István)

Egy elektronikus folyóiratkönyvtár tíz éve

1997 októberében indította el a *Regensburgi Egyetemi Könyvtár* (*REK*) és projektpartnere az elektronikus folyóiratkönyvtárat. Tíz évvel később már több mint 400 könyvtárban része a teljes szövegű tudományos adatbázis a szolgáltatási kínálatnak. A német tudományos szakirodalmi és információs szolgáltatás jelentős szereplőjévé vált. A felhasználók elégedettek vele, 2007-ben több mint 16 millió cikket igényeltek a szolgáltatástól.

A kezdetek

A REK 1997 áprilisában indította az elektronikus folyóiratkönyvtár projektet, amelyet a *Bajor Tudományos, Kutatási és Kulturális Minisztérium* támogatott két éven keresztül.

A projekt célja az volt, hogy előmozdítsák a folyóiratok használatát. Akkoriban még meglehetősen szerény volt a tudományos elektronikus folyóiratok kínálata, mindössze néhány száz cím. Gyors növekedés indult meg azonban: egyre több egyetem és felsőoktatási intézmény tette fel folyóiratait webszervereire, és a kiadók is párhuzamosan jelentették meg már folyóirataikat nyomtatásban és elektronikusan. Hiányoztak viszont a megfelelő feltételek a dokumentumok egyszerű és hatékony használatához. Ezt a hiányt akarta felszámolni a REK vállalkozásával. A *Müncheni Műszaki Egyetemi Könyvtár* bekapcsolódása lehetővé tette, hogy a szolgáltatás néhány hónap múltán el is induljon. 1998-ban további bajor könyvtárak csatlakoztak a projekthez, majd Németország egyéb területeiről mások is bekapcsolódtak a programba.

Növekvő folyóirat-adatbázis és használat

A kezdeti néhány százról 35 ezerre nőtt az adatbázis folyóiratainak a száma. Ezen kívül felvettek az aggregátoroktól is 50 000, ún. helyi folyóiratot, így ez az adatbázis világviszonylatban is a legnagyobb elektronikus tudományos folyóirat-adatbázisok közé tartozik. Ezek a folyóiratok ráadásul jelentős mértékben nyílt hozzáférésűek: 2007 végén 34 776-ból 16 500 volt ilyen.

Nemcsak az adatbázis növekszik, hanem a felhasználók száma is. 1999 októberében, két évvel az indulás után a *Thüringiai Egyetemi és Tartományi Könyvtár* ötvenedikként csatlakozott, 2001 májusában pedig a *Bécsi Egyetemi Könyvtár* századikként. 2007 végére 10 ország 434 könyvtárában férhető hozzá a szolgáltatás. Az együttműködési struktúra, a központi adatbázis és a decentralizált adatszolgáltatás és -karbantartás biztosítja a partnerek közötti hatékony, magas színvonalú munkát (*1. ábra*).

Az adatbőségnek, a jó minőségnek és a felhasználóbarát megjelenésnek köszönhetően egyre többen használják az adatbázist. 2007-ben több mint 16,9 millió lekérdezést regisztráltak, 1,6 millióval többet, mint az előző évben (*2. ábra*).

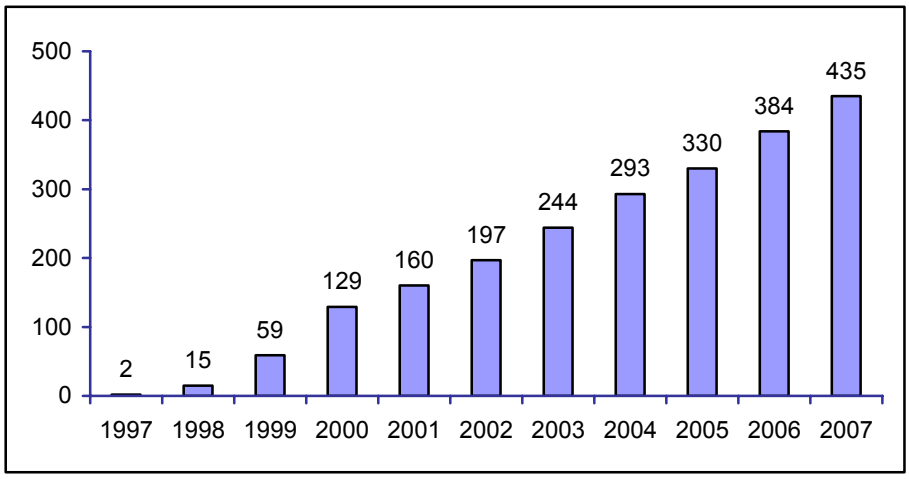

1. ábra **Az elektronikus folyóirat-gyűjteményt használó könyvtárak számának alakulása**

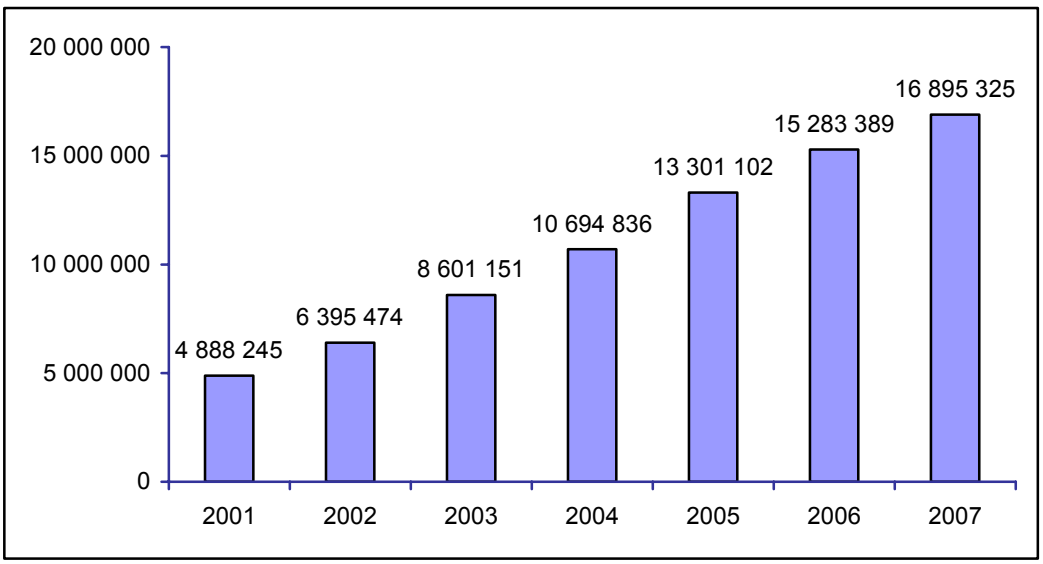

2. ábra **A használt cikkek száma**

A fejlődés mérföldkövei

A kezdeti szakasz után a REK – együttműködve a *Deutsche Forschungsgemeinschaft*tal (DFG) és az *Oktatási és Kutatási Minisztérium*mal – folyamatosan fejlesztette az adatbázist.

2003 áprilisában a szolgáltatás német és angol felhasználói felületen volt elérhető. A következő lépés az volt, amikor az adminisztrációs felület is kétnyelvű lett. Ezzel nemcsak a használhatóság nőtt, hanem lehetőség nyílott az együttműködésre is. Így vált partnerré a *Library of Congress*, és Németországon kívül 9 országból 109 könyvtár csatlakozott, legtöbben Ausztriából, Csehországból, Szlovákiából és Svájcból.

A hozzáférési jogosultság adminisztrációját a REK végzi. A cél az egyszerű, hatékony munka, aminek eredményeképpen az egyre differenciálódó licencadatok könnyen elérhetővé válnak. Az alábbi pontok foglalják össze az ide vezető lépéseket:

2000. A konzorciumi adminisztráció bevezetése. Az induláskor csak a részt vevő könyvtár egyedi licenceit tudták kezelni. Ez a későbbiekben már nehézkessé vált, így került sor a konzorciumok licenceinek a kezelésére.

2002. Az aggregátorok beépítése. A könyvtárak egyre inkább aggregátorokon keresztül szereznek hozzáférési jogot a teljes szövegű elektronikus folyóiratokhoz. Ezért a REK speciális eljárást vezetett be ezeknek az ún. lokális folyóiratoknak a bemutatására.

2003. A felhasználóknak differenciált információt kell kapniuk a felhasználói jogosultságukról, különös tekintettel arra, hogy a folyóirat mely adott időszakára érvényes ez a jogosultság. A kötet, illetve évfolyamadatok rögzítésével lehetővé vált az ún. gördülő licencidőtartamok nyilvántartása is.

2007. A DFG által központilag, az egész ország számára bevezetett, ún. nemzeti licencek keresésére külön funkciókat fejlesztett ki a REK. Ezek révén a nemzeti licencek használatára bejelentkezett könyvtárak helyi felületein automatikusan megjelennek a nemzeti licencek adatai, ami megkönnyíti és hatékonyabbá teszi a hozzáférést. A helyi és a konzorciális jogosultság bevezetése után szükség volt a nemzeti hozzáférés szabályozására is. Természetesen ez valamennyi, ezt igénylő tagkönyvtár számára automatikusan megjelenik.

A fejlesztés további állomása az elektronikus folyóiratkönyvtár összekapcsolása volt a kutatásfejlesztés információs infrastruktúrájával. Ez sokoldalú és sajátos szolgáltatásokat tesz lehetővé az országos szintek összekapcsolása révén az interdiszciplináris tudományos és szakportálokkal, virtuális szakkönyvtárakkal.

A regionális és a helyi könyvtárak katalógusát össze kellett kapcsolni az elektronikus folyóiratkönyvtárral. Első lépésként kapcsolatot kellett teremteni az országos folyóirat-adatbázissal (EZB), hogy az elektronikus folyóiratkönyvtár minden címe ebben is szerepeljen; e célból egy kapu URL-t hoztak létre. A felhasználó a katalógusban rákattint az elektronikus kapu URL-jére, ezzel egy közvetítőoldalra jut. Itt tájékozódhat arról, hogy van-e jogosultsága használni a keresett folyóiratot, és megkapja a belépési információkat.

A REK, mint a vascoda (interdiszciplináris keresőportál) partnere, kifejlesztett egy linkszolgáltatást a folyóirat- és a cikkadatbázis összekapcsolására, így a felhasználó a vascodaról vagy más szakportálról egyenes összeköttetést tud teremteni valamelyik cikkadatbázissal. Az elektronikus folyóirat-adatbázisból megtudhatja az olvasó, hogy az általa keresett cikkhez térítésmentesen hozzá tud-e jutni, vagy, hogy egy adott könyvtárból elérheti-e az adatbázist. Meg is rendelheti a helyszínen a jogosultságot. Az elektronikus folyóirat-adatbázis linkszolgáltatása magában foglalja valamennyi folyóiratot, amely az adatbázisban föllelhető. Az összes címet az adatbázis honlapjáról lehet elérni. Nagyon sokféle keresési lehetőséggel élhet az olvasó. 2004 októberétől működik az online szolgáltatás, és nemcsak a vascodaról, hanem nagyon sok könyvtárból és információs központból lehet használni. 2007-ben 2,8 millió sikeres keresés zajlott le.

Az adatbázishoz kifejlesztett XML formátum lehetővé teszi az elektronikus folyóiratok szakportálokon való használatát. Ez különösen a virtuális könyvtárak kínálatát bővíti, amelyben megjelenhetnek az elektronikus folyóiratkönyvtár egyes szegmensei. A felhasználó a szakportálban tájékoztatást kap a számára érvényes licencekről is az IP-cím azonosításával. Így a szakportálok használói számára egy rendszeren belül érhetők el a folyóiratok.

Az elektronikus folyóiratkönyvtár aktuális fejlesztései

Jelenleg azon dolgoznak, hogy az elektronikus folyóiratkönyvtárat és a nem elektronikus folyóiratok adatbázisát, a *Zeitschriftendatenbank*ot (*ZDB*) egyesítsék, hogy a felhasználó egységes hozzáférést kapjon a folyóiratok teljes állományához. A rendszer ellenőrizni fogja a hozzáférési jogosultságot is. Ha a jogosultságot rendben találja, és a dokumentum elektronikusan rendelkezésre áll, akkor a felhasználó számára megjeleníti a teljes szöveget. A nem elektronikus folyóirat-adatbázis pedig arról tájékoztat, hogy hol áll rendelkezésre a keresett cikk nyomtatott formában. Az új szolgáltatás alapja lehet annak, hogy a vascoda és a virtuális szakkönyvtárak összekapcsolódhassanak. Az együttműködés további lehetősége, hogy a két rendszer között a hozzáférési jogosultság ellenőrzése is megvalósulhat.

A szerzői jog változásával 2008 utolsó hónapjaiban új feladat előtt áll az elektronikus folyóirat-adatbázis. A törvény ugyanis az elektronikus másolatok esetében a korábbiakhoz képest másképp szabályozza a könyvtárak feladatát. Az új törvény értelmében elektronikus másolat csak akkor engedhető meg, ha a kiadó nem térítésköteles betekintést kínál.

A *Börsenverein des Deutschen Buchhandels* és a REK azon dolgozik az elektronikus folyóiratkönyvtár keretei között, hogy a végfelhasználók egyes cikkekre vonatkozó megrendelései is megtörténhessenek. A kiadók pedig online viszik be a *Pay per View* ajánlataikat az adatbázisba. Ezekkel a fejlesztésekkel a könyvtár eleget tesz a törvényi előírásoknak, valamint a kiadók munkáját is segíti.

/HUTZEL, Evelinde: 10 Jahre Elektronische Zeitschriftenbibliothek – Kontinuität und Wandel einer kooperativen Dienstleistung. = Bibliotheksdienst, 42. köt. 2. sz. 2008. p. 169−181./

(*Wéber Katalin*)

A nyílt hozzáférésű (Open Access) folyóiratok citációs hatóereje

A tudományos kutatók egyre növekvő mértékben olvassák a nem hagyományos forrásokat és hivatkoznak is rájuk. A hagyományos citációs gyakorlat objektumai, a monográfia, a folyóiratcikk és a konferencia-előadás korábbi „szentháromsága” mellett a hálózaton is elérhetővé válnak a tudományos közlés egyéb módjai, például a kutatási beszámolók, vagy a szürke irodalom különféle instanciái. A szerző kiindulópontja, hogy a kutatási tevékenység egyik gyökeresen új eleme, a nyílt hozzáférés (Open Access = OA) növeli a láthatóságot és a tudományos hatást, közkeletű idegen szóval az impaktot. A továbbiakban áttekinti a vonatkozó szakirodalmat, vizsgálja az OA kibontakozását, hangsúlyozottan a könyvtár-informatikai diszciplínára összpontosítva. (Közbevetőleg meg kell itt jegyezni, hogy az OA rövidítésnek egyelőre nincsen magyar megfelelője a szakirodalomban: felvethető például a nyílt hozzáférésre utaló rövidítés *NYH,* vagy játékosabb *NYIHO* formában, illetve a nyílt elérésből derivált *NYEL* – mi mindenesetre a továbbiakban maradjunk egyelőre az OA-nál. – A ref.) A nyílt hozzáférésnek a tudományban két fő útja van: az OA-folyóirat (*arany út*), illetve az önarchiválás, a tematikus vagy intézményi repozitórium révén *(zöld út*). A nyílt hozzáférésű folyóiratok száma több mint 2500. Az önarchiválást pedig, a korai ellenállást föladva, a kiadók több mint 90 százaléka engedélyezi. A könyvtár-informatika két neves központi tárolóhelye, repozitóriuma a 2002-ben alapított dLIST és a 2003-ban született E-LIS. A nyílt hozzáférésű anyagok fő aggregátora a 2005 óta működő DL-HARVEST, amely a forrásokat összegyűjti és szolgáltatja. A könyvtár-informatikai szakirodalom sajátossága a fragmentált elérés, azaz a releváns tudományos munkák elszórva rejtőznek az adatbázisok tömegeiben, ezért a begyűjtésnek a szakma számára különösen nagy a szerepe.

Az OA-periodikák nem feltétlenül új alapításúak. Számos régi folyóiratot is online elérhetővé tesznek, elsősorban az utolsó köteteket, de sok periodika teljes állománya már online elérhető. A kutató–szerző számára a legfőbb tényező a kutatás hatása. Ha úgy látja, hogy kutatásának hatóereje növekszik az OA hatására, akkor nem habozik nyílt hozzáférésű eszközt igénybe venni. A tudományos folyóiratok világhálón való elérése, a bennük megjelenő cikkek, tanulmányok hatásfokának

mérése újfajta mérőeszköz bevezetését tette szükségessé, még akkor is, ha az elektronikus források hivatkozásai a szerző véleménye szerint hatásában hasonlóak a publikált művek bibliográfiai hivatkozásaihoz. A hivatkozási mérőszámok közötti korreláció a cikkek hasznosságának mérőszáma, a citációs impakt, hivatkozási hatásjelző. A hivatkozási hatásjelző mindig csupán az adott területen belül alkalmazható érvényesen.

Közismert tudománymetriai tény, hogy az impakt, a hatásfok mérése történhet az egyes cikkek szintjén, de történhet a folyóiratok szintjén is. A cikkközpontú megközelítés pozitív korrelációt mutat az OA és a cikk idézettsége között, azaz a kutatások a nyílt hozzáféréssel olvasható cikkek erősebb citációs hatását mutatták ki. Az OA hatásának a mérése nem úgy történik, hogy összevetjük a nyílt hozzáférésű és a nem nyílt hozzáférésű folyóiratok impaktfaktorát, hanem úgy, hogy összevetjük *ugyanabban a* (nem nyílt hozzáférésű) *periodikában* megjelenő nyílt elérésű és nem nyílt elérésű cikkek hivatkozási számát. A legbiztosabb persze az az eljárás, amikor az adott folyóirat egyazon füzetében lévő cikkek idézettségi számát vetjük össze. Annak ellenére, hogy megnőtt az OA révén azonnal elérhető tudományos tanulmányok száma, ma még csupán a cikkek 20 százaléka nyílt elérésű.

Korábban az Open Access folyóiratcikkek hivatkozási hatástényezőjét a *Web of Science* (*WoS*) adatai alapján mérték. 2004-től a WoS mellé két, citációs adatokat közlő adatbázis is piacra került: az *Elsevier* cég *Scopus* c., illetve a *Google* cég *Google Scholar* c. adatbázisa. Ezek a lektorált folyóiratok hivatkozásai mellett a webes források hivatkozásait is feldolgozzák. Meglepő lehet, hogy a WoS és a Scopus, illetve a WoS és a Google Scholar hivatkozásainak átfedése a vártnál kisebb – azaz örvendetesen nagy számban közölnek olyan hivatkozást, amelyet a citáció ősforrása, kútfeje, a Web of Science nem. A Scopus a könyvtári-informatikai (LIS) szakirodalomból 26%-ban vett föl olyan cikkeket, amelyek a WoS-ban nem szerepelnek. A Google Scholarban unikális, a WoS által nem közölt citációk aránya pedig hozzávetőleg 21%-ot tesz ki.

A vizsgálatok szerint – mint említettük – ma a kutatók mintegy 20%-a használja a webet láthatóságának növelésére, elérhetőségének fokozására, és publikált műve hatástényezőjének növelésére. A megnövelt elérés nyilván megnövelt hatást eredményez. A nyílt hozzáférés azonban önmagában nem vezet több idézéshez, csupán megnöveli a tudós olvasók táborát, akik majd döntenek a munka minőségéről.

Az első tanulmányt, amely a tudományos kommunikációban az elektronikus folyóiratok hivatkozási hatásával foglalkozott, *Harter* és *Kim* tette közzé 1996-ban. Az 1993–1995 közötti időszak 39 e-folyóiratát vizsgáló cikk szerint a hivatkozások csupán 2%-a hivatkozik e-forrásra, és mindössze 0,2% online folyóiratra – vagyis abban a korai időszakban az online folyóirat hatástényezője a zérához közelített. Az OA-periodikák tudományos vizsgálata az ezredforduló körül kezdett erőre kapni. Egy 2001-ben megjelent vizsgálat szerint a számítógép-tudományban, ahol az elsődleges közlési forma a konferencia-előadás, az online cikkekre való hivatkozás száma (7,03%) már megelőzte a nyomtatott cikkekre való hivatkozás számát (2,74%). Egy másik tanulmány szerint a pszichológiai folyóiratok hatástényezőjét az online elérés növeli. Amikor a papíralapú folyóiratok elektronikus formában is megjelentek, impaktfaktoruk 2%-os növekedéstől egészen 254%-ig emelkedett.

Az online elérhetőség az egyes tudományágakra is eltérő módon hat. Egy 2004-es vizsgálat szerint, amely négy, a „preprint-kultúrában" otthonos – tehát az OA eszméjétől nem idegen – tudományág (filozófia, politika, matematika, elektronika) folyóiratainak hatását kutatta nyílt hozzáférésű és nem nyílt hozzáférésű mintán, a korlátozás nélküli cikkek hivatkozási hatásjelzője egyértelműen nagyobb. A kemény és puha tudományok művelői között is van különbség, mégpedig aszerint, hogy a természettudományi kutatók gyorsabban alkalmazkodtak az elektronikus publikálás módjaihoz kutatási eredményeik terjesztésére, mint a társadalomtudomány és humanióra területén dolgozó kutatók. Arányosan több OA-cikk van a természettudományban, mint a társadalomtudományban. *Tonta* kutatása pedig kimutatja, hogy az egzakt tudományok nyílt elérésű cikkeinek magasabb a hivatkozási tényezője, több hivatkozást kaptak, mint a humán tudományok OA-cikkei.

A társadalomtudomány inkább könyvközpontú, a természettudományi területek jellemző közege a folyóiratcikk. Míg a természettudományban a folyóiratcikkek teszik ki az összes hivatkozott publikáció 90%-át, a társadalomtudományban az összes citált publikáció 90%-a monográfia.

Itt térünk rá a tanulmány tulajdonképpeni szűkebb tárgyára, a könyvtár-informatikai vizsgálatra. Egy korai tanulmány az 1994–1996 közötti időszakra

vonatkozóan mérte fel az internetalapú források hatástényezőjét – mindössze 7,5% hivatkozott online forrásra, s az összes hivatkozásnak csupán 1,13%-a utalt elektronikus forrásra. Természetesen az e-forrásokra való hivatkozás a könyvtári–informatikai szakirodalomban is folyamatosan növekszik. Egy 2002-ben végzett vizsgálat szerint a cikkek több mint a fele már tartalmazott elektronikus forrásra való hivatkozást, és kb. 16%-a az összes hivatkozásnak e-forrásra történt.

Egy 2003-ban közzétett, 46 könyvtári–informatikai folyóiratot elemző tanulmány szerint a hagyományos hivatkozások száma ekkor már elmaradt az online citációktól. A vizsgálatot a Web of Science társadalomtudományi indexében (SSCI) végezték, majd a Google-keresővel megismételték a vizsgálatot. Az e-hivatkozások 42%-a webes forrásból, illetve elektronikus oktatási anyagból származott.

2004-ben *Smith* 10, az ISI által feldolgozott könyvtártudományi folyóirat hivatkozásait vizsgálta, különös tekintettel az e-folyóiratokra mutató utalásokra. Megállapította, hogy az e-folyóiratokhoz vezető linkek 60%-a folyóiratcikkhez vezető kapcsolódás. Smith a folyóiratok hatásjelzésére új mérőeszközt javasol, a Web Impakt Faktort. A mérőszámot úgy kapjuk meg, ha egy webszájtra mutató linkek számát elosztjuk a webszájt oldalainak számával.

2006-ban megjelent tanulmányukban *Kousha* és *Thelwall* 282 teljes szövegű, 2000-ben publikált könyvtár-informatikai cikk hivatkozási utóéletét vizsgálta négyéves metszetben. A Google segítségével 2004 szeptemberében egy héten keresztül folytatott mintavétel szerint egy hét alatt a cikkekre 3045 link mutatott. A linkek 82%-a angol nyelvű, a citációk 60%-ban szövegformátumúak voltak. A hivatkozások 50%-a a forráscikk megjelenése után egy éven belül készült. A hivatkozások 43%-a tudományos jellegű URL hivatkozás volt. A legtöbb URL hivatkozás (20%) e-folyóiratra történt.

A vizsgálatokból levonható, hogy a könyvtár-informatikai e-periodikák elérhetősége növeli a weben a láthatóságot. Az OA aránylag gyors módja a kutatások közzétételének; a webhivatkozások száma folyamatosan nő. Egy egyszerű webhivatkozási mérőszám, a hivatkozási hatásjelző (citation impact) a cikkek hasznosságáról tájékoztat. A hivatkozási hatásjelző mint hivatkozásalapú mérőeszköz nem az egyetlen módszer a citációs elemzésben, de előtörténete jelentős a tudománymetriai kutatásban. Ennek a módszernek a webre alkalmazott megfelelőjét az informatika újabb területeként webometriának hívják. A webometria nemcsak a hivatkozási hatásjelző mérését jelenti, hanem általában a hálózati kommunikáció vizsgálatában kvantitatív módszereket alkalmazó kutatást is.

/NANA, Turk: Citation impact of Open Access journals. = New Library World, 109. köt. 1–2. sz. 2008. p. 65–74./

(Bánhegyi Zsolt)

Hogyan befolyásolják a teljes szövegű folyóiratok a könyvtárközi kölcsönzésben kért folyóiratcikkek számát?

A felsőoktatási könyvtárakban ma már mindenütt a világban sok folyóirat teljes szövegét el lehet érni adatbázisokon vagy egyedileg előfizetett folyóiratokon keresztül. A teljes szövegű folyóiratok száma évről évre növekszik, és ez megváltoztatja a könyvtárhasználatot. Sok könyvtáros teszi fel a kérdést, hogy ez a tény mennyire befolyásolja a könyvtárközi kölcsönzéssel kért cikkek iránti igényt.

A *Susquehanna University Blough-Weis* elnevezésű könyvtárának munkatársai a kérdés megválaszolása végett elemezték az 1995/96 és a 2004/05 között eltelt tízéves időszakot. A teljes szövegű folyóiratok a 90-es évek, vagyis a vizsgált időszak kezdetén tűntek fel először ebben a könyvtárban is, és számuk az időszak végére 0-ról 15 253-ra nőtt. Ugyanezen időszak alatt a könyvtárközi kérések száma 3208-ról 2427-re esett vissza, ami 24%-os csökkenést jelent.

Elektronikus teljes szövegű folyóiratokon azokat a folyóiratokat értik, amelyek vagy közvetlenül a könyvtárukban állnak számítógépeken rendelkezésre vagy a könyvtár honlapján keresztül érhetők el más szolgáltatók (pl. Gale, EBSCO) csomagkínálatában, illetve egyedi előfizetéssel.

Az elemzésben a független változó a teljes szövegű folyóiratok száma évenként, a függő változó pedig a könyvtárközi kérések száma évente, amely a független változóban történt változás hatását mutatja. A kutatást a tízéves időszak éves jelentéseire alapozták.

A helyzet felmérése az USA-ban és azon kívül

A saját könyvtárban végzett kutatás mellett folytattak irodalomkutatást is, áttekintették az ebben a témakörben megjelent publikációkat.

2005-ben *Nancy Egan* New York-i könyvtáros megállapította, hogy a teljes szövegű folyóiratok könyvtárközi kölcsönzésre tett hatását a fentebb említett időszak első részében még nem észlelték igazán, csak a 2005. évet megelőző hét évben kezdtek foglalkozni vele. Az USA-n kívüli országok viszont a könyvtárközi kérések erőteljes csökkenését tapasztalták. A *British Library*-ban például 1998/99 és 2001/02 között 1,6-ról 1,3 millióra esett vissza a kérések száma.

Az USA-ban vegyesek a tapasztalatok. A *Kutató Könyvtárak Szövetségé*nek (*Association of Research Libraries = ARL*) egyik tanulmányában *Mary Jacobs* megállapítja, hogy 59 ARL könyvtárban 1996 és 2002 között a kért cikkek átlagos száma 13 ezerről 17 ezerre nőtt. Szerinte ennek az lehet az oka, hogy a kutatókönyvtárak a magas költségek miatt nem tudnak már olyan sok folyóiratot előfizetni.

Yue és *Syring* a *Nevadai Egyetem*en figyelték az elektronikus folyóiratok használatának hatását. Ott 1995-től 1999-ig emelkedett a könyvtárközi kölcsönzési kérések száma, aztán három évig csökkent, és 2003-ban ismét felszökött. Az ő magyarázatuk a 2003-as emelkedésre az, hogy a másolatokért kért díjak csökkentek, intenzívebbé vált a kutatómunka, a következtetésük pedig az, hogy a könyvtárközi kölcsönzés továbbra is stabil szolgáltatás marad a felsőoktatási könyvtárakban.

A Susquehanna-i helyzetkép

A Susquehanna University magánegyetem Pennsylvaniában, 2005/06-ban 1900 beiratkozott hallgatója volt, akit 160 oktató tanított. A Blough-Weis könyvtár 240 ezer kötettel rendelkezik és 15 395 nyomtatott valamint elektronikus folyóirattal. 1998 és 2001 között csökkent a könyvtárközi cikk-kérések száma, 2001 után azonban nem folytatódott a csökkenés.

Ez hogyan magyarázható? Mi történt az évek során? 1996 előtt csak egy papírűrlapot kitöltve lehetett folyóirat-cikkeket könyvtárközi kölcsönzéssel beszerezni. 1996-ban bevezették az online kitölthető űrlapot. Az online továbbítás egyszerűsége és gyorsasága miatt a kérések száma évről évre nőtt. 2003-ban pedig véglegesen megszüntették a papíralapú kérőűrlap használatát. A kéréseket hallgatók, és egy ügyintéző munkatárs továbbítja az OCLC felé, a beérkezett másolatokat vagy papíron juttatják el vagy ha elektronikusan kapták, akkor a 2000-ben bevezetett Ariel szoftverrel továbbítják a kérőnek. Ariellel az átlagos feldolgozási idő 7 napról 4,7 napra csökkent. Az is lehetséges, hogy a felgyorsult feldolgozási idő is hozzájárult a kérések számának nem folytatódó csökkenéséhez.

Megállapítások és következtetések

A Blough-Weis könyvtár adatai azt mutatják, hogy az elektronikus teljes szöveges folyóiratok számának növekedése együtt jár a könyvtárközi cikkkérések számának csökkenésével. De amíg a teljes szöveges folyóiratok száma folyamatosan növekedett évről évre, addig a könyvtárközi kölcsönzési kérések száma csak a 2000-es évek elejéig csökkent gyors ütemben, utána a csökkenés megállt. A kérések száma ingadozott, de viszonylag stabil maradt az elmúlt években.

Az 1995–98-as évek átlaga 3496 kérés volt, az utána következő három évben az átlag 2227 kérés. Ez 40%-os csökkenést jelentett. De 2001/02-től az átlagos 2644 kérés már nem csökkent számottevően 2005 végéig.

Az első ötéves időszak (1996–1999) 40%-os csökkenését az OCLC 1996–1997-es tanévben megjelenő, akkor több mint 1000 folyóiratot tartalmazó *FirstSearch* adatbázisa jelenthette. Az 1995–2000-es időszakot a könyvtárközi kölcsönzéssel kért cikkek számának általános csökkenése jellemezte. A 2001–2005 közötti években azonban a kérések száma azonos maradt, sőt kicsit emelkedett. 2001/02 volt az az első tanév, amikor a kéréseknek több mint a felét már online kitölthető űrlapon adták fel. Ugyanekkor, 2000 nyarán vezették be az Ariel szoftvert is, ez az átfutási időt csökkentette nagymértékben. Ez a két technikai újítás járult hozzá jelentősen ahhoz, hogy a könyvtárközi kölcsönzés is beállt az olyan szolgáltatások közé, amelyek kielégítik a mai „azonnal szeretnék mindent megkapni” felhasználói mentalitást. Elmondható, hogy ebben a könyvtárban a könyvtárközi kölcsönzéssel kért cikkek száma nem csökken annak arányában, ahogy a teljes szövegű folyóiratok száma emelkedik.
A további kutatások nagy feladata lesz kideríteni, hogy a könyvtárak számára mikor melyik a kedvezőbb a költségek szempontjából: a teljes szövegű

folyóiratok előfizetése vagy a cikkek könyvtárközi kölcsönzéssel való beszerzése.

/RHEINER, V. Renee: How electronic full text journals impact interlibrary loan article requests at a small, liberal arts university. = Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Electronic Reserve, 18. köt. 3. sz. 2008. p. 375–386./

(*Burmeister Erzsébet*)

LEBOVITS IMRE munkássága a BME Könyvtárában

DR. LEBOVITS IMRE (1929–) gépészmérnök, a BME Központi Könyvtárának nyugalmazott főigazgatója a második világháború után előbb szakmát tanult, majd 1953-ban diplomázott a Budapesti Műszaki Egyetem Gépészmérnöki karán, később mérnök-közgazda oklevelet is szerzett. Egyetemi munkáit tanársegédként kezdte, majd tanszékvezető lett. Igazgatóhelyettese volt a BME Hő- és Rendszertechnikai Intézetének és tevékenykedett az egyetem szakszervezeti titkáraként. 1980-ban védte meg „A magyar alumíniumipar helyzete és szerepe a struktúra átalakítási politikában.” c. doktori értekezését a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen.

1984. november 15-től bízta meg a Műegyetem rektora az egyetemi könyvtár igazgatói teendőinek ellátásával, majd az Egyetemi Tanács javaslatára 1985. november 1-jei hatállyal a művelődési miniszter könyvtárigazgatóvá nevezte ki. 1988-ban főigazgatói megbízást kapott.
A könyvtár – Lebovits Imre vezetésének hét éve alatt – jelentős fejlődésnek indult:
1988-89-ben eredményesen lezajlott a teljes körű állományrevízió.

Szorgalmazta a könyvtárgépesítést, az első három IBM PC/AT személyi számítógép 1987-ben érkezett meg a könyvtárba. A gépeken néhány segédszoftveren kívül az *UNESCO* által kifejlesztett *Micro-ISIS* nevű szöveges adatbázis-kezelő rendszer volt telepítve. Kezdetben hét adatbázist hoztak létre, többek között az egyetemen megtalálható folyóiratok lelőhelyeit, az 1988-tól megjelent egyetemi jegyzeteket, illetve a szaktájékoztatók által készített és készítendő szakbibliográfiák tételeit tartalmazó adatbázisokat. A számítógépek beszerzése lehetővé tette, hogy 1987 augusztusától megkezdődjön az online számítógépes irodalomkutatás.

Lebovits Imre könyvtárvezetése idején, – az országban elsőként – tért át a könyvtár az ALEPH integrált számítógépes könyvtári rendszer használatára. Az ALEPH rendszert 1991 májusában installálta a cég képviselője. Először a Szakolvasóban elhelyezett állomány, az 1985 után megjelent könyvek, a Műegyetemen megvédett doktori disszertációk, jegyzetek és az egyetemi gyűjtemény adatai kerültek be a számítógépes rendszerbe, majd folyamatosan bővült a gépre vitt állományrészek száma. Az ALEPH integrált könyvtári rendszernek kezdettől minden modulját használta a könyvtár, a gyarapítási és a folyóirat-nyilvántartási modulok kivételével. A Szakolvasóban 1991 őszétől, az 1992/93-as tanévtől pedig a könyvtár kölcsönzési részlegében is az ALEPH rendszer segítségével történt a kölcsönzés. 1992-ben megkezdődött a könyvbeszerzés és az állományba vétel számítógépes nyilvántartása a gyarapítási modul használatával.

A könyvtár fejlődésében fontos lépcsőfok volt, hogy az 1986–1990 közötti időszakra vonatkozó fejlesztési koncepció értelmében 1991 októberében elkészült az egyetem központi épületének alagsorában a könyvtár Szakolvasója, mely az intézmény első szabadpolcos olvasóterme volt. Itt kaptak helyet a legfrissebb magyar és idegen nyelvű szakkönyvek. Az olvasóteremben helyezték el az értékes kémiai, vegyészeti kézikönyv-gyűjteményt. Az ünnepélyes átadást 1991. október 9-én tartották, a megnyitón beszédet mondott dr. *Pungor Ernő* akadémikus, tárca nélküli miniszter.

1990-ben Lebovits Imre megszerezte az egyetem számára a külkereskedelmi jogot, így 1991-től a BME egész könyvtári hálózatának, beleértve a Központi Könyvtárat is, közvetlenül a *Swets & Zeitlinger* holland cég szállította a külföldi folyóiratokat. A munkafolyamat felügyeletére a könyvtárban elkészült a Micro-ISIS alapon működő Regiszter elnevezésű folyóirat-nyilvántartó adatbázis. Ennek eredményeként a teljes egyetemi folyóirat-állományról naprakész, teljes kép állt rendelkezésre.

Lebovits Imre – nyugalmazott könyvtári főigazgatóként – 2005. augusztus 20-án, életútja elismeréseként, a Magyar Köztársaság elnökétől a Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje (polgári tagozata) kitüntetést vette át.

Születésnapja alkalmából jó egészséget, hosszú, tevékeny életet kívánnak volt munkatársai!

(BME OMIKK)

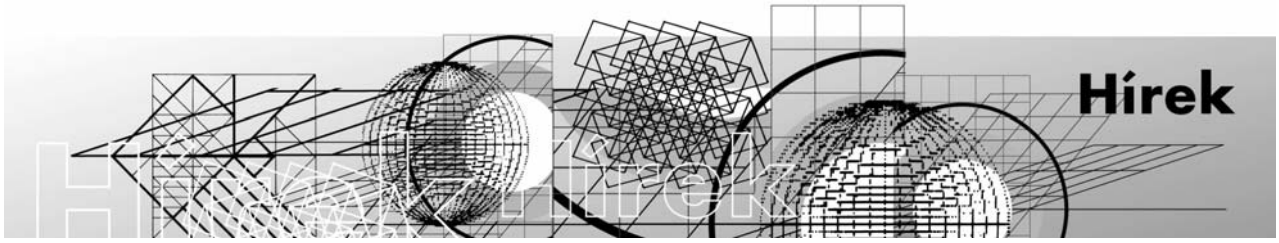

Kormányzati dokumentumok automatikus archiválása

Az USA *Nemzeti Archívuma* (*National Archives*) 2008 augusztusában elindította az *elektronikus dokumentumok*at archiváló új rendszerét, amely a maga nemében első a világon. Az automatizált rendszer értékeli, kiválogatja, katalogizálja, tárolja és megőrzi azokat a nyilvános digitális rekordokat, amelyeket végleges megőrzésre érdemesnek tart.

Az USA-ban a kormányzat által kiadott információ 95%-a elektronikus formában készül. A rendszer nyomon követi a kormányzati információkat a létrehozástól kezdve a nyilvános közreadásig.

David Thomas, a National Archives vezető információs szakembere szerint olyan eszköz született, amellyel az elektronikus rekordok kiállják az idő próbáját, és amely garantálja az irdatlan mennyiségű kormányzati rekord fennmaradását.

Ugyanakkor *Charlie Hull*, a *Lemur Consulting* keresőmotorokat fejlesztő vállalat szakembere, bár dicséri a projektet, felhívja a figyelmet a potenciális technológiai problémákra is, amelyek olyan típusúak lehetnek, mint amikor egy régi Word dokumentumot akarunk a program új verziójával megnyitni.

/Information World Review, 249. sz. 2008. szeptember, p. 1./

Az EBSCO új zenei adatbázisa

Az EBSCO új zenei adatbázisa, a *RISM Series/II: Music Manuscripts After 1600* azon *zenei kéziratokat* öleli fel, amelyek 1600 és 1800 között készültek. Az adatbázis 31 ország több mint 750 könyvtárában, illetve archívumában található kéziratot dolgozza fel, 585 000 rekordot tartalmaz 20 000 zeneszerzőtől. Évente 20 000 rekorddal bővül. A gyűjteményt az *International Inventory of Music Sources*, Németországban működő nemzetközi nonprofit társaság készíti, amely feltérképezi és nyomon követi, hogy mely dokumentumok léteznek a világon, és ezeket hol őrzik.

/Advanced Technology Libraries, 37. köt. 12. sz. 2008. p. 5./

A Gale új környezet tárgyú kiadványai

A *Cengage Gale* két új olyan e-enciklopédiával bővítette a *Gale Virtuális Referensz Könyvtár* (*Gale Virtual Reference Library*) kínálatát, amelyek a *környezet* tárgykör valamennyi aspektusát lefedik.

A *The Encyclopedia of Environmental Ethics and Philosophy* a filozófia egy új ágát, a környezet etikáját is felöleli. Ez a tudományág az 1970-es évek közepén született és az *Environmental Ethics* c. folyóirat 1979. évi indulásával kapott elismerést, azóta rohamosan fejlődik. Az évszázadfordulóra a legtöbb egyetem felvette oktatott tárgyai közé. Több mint 300 lektorált cikket tartalmaz, amelyek elméletekkel, intézményekkel, főbb témákkal, eseményekkel és emberekkel, szakmapolitikai vitákkal foglalkoznak, mint például a globális felmelegedés, az alternatív energia, az állatok jogai, az ipari ökológia.

Az enciklopédia kiegészíti a többi *Macmillan* alkalmazott etika tárgyú művét, mint amilyen az *Encyclopedia of Bioethics* és az *Encyclopedia of Science, Technology, and Ethics*.

A Gale másik új e-enciklopédiája, az *Environmental Science in Context*, számos tudományterületet érint, így például a környezetet, a fizikát, a kémiát és a biológiát, de a történelmet és más társadalomtudományokat is.

A kimagasló tudósok által írt mintegy 250 tanulmány sokféle témát dolgoz fel, többek között: tiszta víz, szennyvíztisztító technológiák, nemzetközi környezetvédelmi jog, időjárás és klíma.

/www.gale.com/

Emerald e-könyvek

Az *Emerald* (Egyesült Királyság) is csatlakozott az e-könyveket szolgáltató kiadók sorába. 2009 januárjában indította el e-könyv-sorozatait két témakörben: *társadalomtudomány* és *üzlet, menedzsment, közgazdaságtan*. Az e-könyvek jól kiegészítik a rangos kiadó főleg *menedzsment* tárgyú folyóiratait, de új témákat is beemelnek, mint például a *pszichológia* és a *szociológia*. A világ vezető szakemberei által írt könyvsorozatok mintegy 500 kötetet tesznek ki.
ww2.emeraldinsight.com/ebookseries

/www.emeraldinsight.com/

A Swetwise Titlebank kiegészült e-könyvekkel

A *Swets* előfizető ügynökség kiegészítette *SwetWise Titlebank* szolgáltatását az *e-könyvekkel*. Mint ismeretes, a szolgáltatás egy olyan *online* eszköz, amely lehetővé teszi az intézmény gyűjteményében meglévő nyomtatott és elektronikus publikációk jegyzékének előállítását, amelynek linkjei elvezetik az olvasót a jegyzékben szereplő címek tartalmához.

A döntést azzal indokolták, hogy bár az e-könyvek piaca most formálódik, rohamosan nő irántuk az igény. Így egyre több könyvtár tér át a nyomtatott könyvek beszerzéséről az e-könyvekre.

/Information Woldwide Review, 249. sz. 2008. szeptember, p. 5./

A Nature ingyenesen helyezi el cikkeit nyílt elérésű archívumokban

A *Nature Publishing Group* (NPG) bejelentette, hogy *térítésmentesen* átadja cikkeit megőrzésre a *PubMed Central* és a *UK PubMed Central* nyílt elérésű archívumokba (repositories). Ígéretet tett továbbá, hogy hasonlóan fog eljárni *intézményi* archívumok esetében is.

Mindemögött a szerzőknek az a szándéka áll, hogy eleget tegyenek a *US National Institutes of Health (NIH)* és a *Howard Hughes Medical Institute (HHMI)* kívánalmának, amely szerint az általuk finanszírozott kutatások eredményei *nyílt* elérésűek legyenek.

Az NPG kijelentette, hogy büszke arra, hogy a kereskedelmi, előfizetéssel dolgozó kiadók közül *elsőként* kötelezte el magát az intézményi archívumokban való elhelyezésre, még akkor is, ha ennek a megvalósítása még kezdeti stádiumban van.

/Information World Review, 249. sz. 2008. szeptember, p. 6./

Obama a net neutralitása mellett áll ki

Az *internet semlegességének* kérdése új szakaszba jutott az Egyesült Államokban, mivel az új elnök, *Barack Obama* elrendelte az internettel és a telekommunikációval kapcsolatos politikák, a vonatkozó finanszírozás és jogszabályok *átfogó felülvizsgálatát*, hogy megalapozhassa új, az internet semlegességét prioritásként kezelő információtechnológiai elveit és fejlesztési stratégiáját. Az elmúlt évben *több mint egymillió* amerikai írt a kongresszusnak, és kérte az internet semlegességének törvénybe foglalását.

Ugyanakkor a távközlési vállalatok tiltakoznak minden olyan megkötés ellen, amely megakadályozná őket a felhasználóktól beszedett bevételük emelésében (pl. gyorsabb adatátvitel nyújtása esetén).

Obama kíván az első „*internetelnök*" lenni. Ez feltűnő különbség közte és a leköszönt *Georg Bush* elnök között, mivel utóbbi bevallotta, hogy nehezére esik a modern technológiával lépést tartania. Obama elindított egy heti rendszerességű adást a videó-megosztó *YouTube*-on, és létre kíván hozni – elsőként – egy új tisztséget a kabinetben (*chief technology officer*), akinek a feladatát a technológiai kérdések képezik.

/Information World Review, 252. sz. 2008. szeptember, p. 3./

(Szántó Péter)

ProQuest
Start here.

ProQuest Central

For the most comprehensive, online, multidisciplinary database ...Start here.

ProQuest Central is the largest aggregated research database available on the market. This truly extensive online database provides one-stop access to more than 11,600 publications, over 8,700 of which are in full text.

Whether you are searching for scholarly journals, popular trade publications, company reports and dissertations, or newspapers, newsletters and newswires, there are literally millions of articles to choose from in this continuously growing, single resource.

With *ProQuest Central*, users will have access to the full edition of some of ProQuest's most authoritative databases including *ABI/INFORM® Complete, ProQuest Health & Medical Complete™, ProQuest Newsstand™* and *ProQuest Academic Research Library™*.

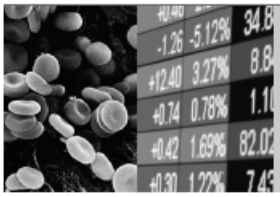

Current and international content in over 160 subject areas, including:

- Business and economics
- Education
- Gender studies
- Health and medical
- Humanities
- Law
- Literature
- News and world affairs
- Psychology
- Science
- Social sciences
- Technology

Ensure you maintain coverage of the widest possible range of disciplines. Ensure you stay ahead ...Start here.

To find out more or to sign up for a no-obligation FREE TRIAL today, contact us at marketing@proquest.co.uk, Please quote AD 641 09